

Marcelijaus Martinaičio sąrašėliai su šokoladiniais kiaušiniiais, katiniais ir zylėmis	p. 3
Snaudžiančio teatro laikais – tikras, grynas, nuskaidrinantis meno kūrinys scenoje	p. 6
Vandens aerobika nėra toks jau nekaltas moteriškas pasipliūškenimas chloruotuose pursluose	p. 12

Daug dar gyvenimo

*Išvykstu į karą palikdama miestą
jo nepalikdama; vaizduoju amžinybę
išsinešdama su lagaminais ir du paltus.*

*Patrizia Cavalli, iš kn. „Mano eilės
nepakeis pasaulio“*

Prologas

2022-ųjų vasaris

Pirma. Prieš eidamas per gatvę pažiūrėk į dešinę ir į kairę.

Antra. Pasas – vidinėje striukės kišenėje, pinigai – koinaitėse.

Trečia. Paslaptis – ne melas.

Ketvirta. Adresas ir telefono numeris užrašyti kitoje Matusios nuotraukos pusėje. Tu ją praradai būdamas mažas, bet ji neleis prarasti tavęs.

Penkta. Mobilusis – tik skubiu atveju.

Šešta. Saugokis, kad negautum šalčio, nuo kulku jau moki pasisaugot.

Septinta. Kai dingsiu, žinok, kad grįžtu pas tave.

Aštunta. Tavo Tato.

Devinta. Myli tave.

Dešimta. Visada.

Pirma dalis

Kostia

[...]

Neapolio centrinę stotį pasiekiami naktį, išlipame iš traukinio, ne taip ir šalta, žmonės rėkauja ir susikalba mosikuodami rankomis. Prieinu prie uniformuoto rupūžveidžio, jis irgi išlipo laukan.

– *Lapa diena, kur Aukso medaly aikštė, Neapolis, Italija*, – ir mosteliu į ką tik iš traukinio išguzėjusį šviesiaplaukių moterų būrelį, lyg būčiau su jomis.

Vyriškis prikiša prie manęs mobilųjį ir ekrane baksteli į Pirmąją liniją. Parodęs „ok“, nustriksi nepažįstamųjų link ir, vos tik jis nususuka, nuskrieju tolyn tarytum šlovingoji mūsų žemoko prezidento raketa žiaurių įsibrovėlių maraveidžių pusėn. Metro traukinys atidunda po penkiolikos minučių, labiau prisigrūdęs nei tas, kuriuo dardėjau į Lvivą, – ne jau ir Neapolyje karas? Čia irgi visi lekia, tik kiekvienas namo, prie padengto stalo, į glėbį tų, kurie jų laukia prie automatinių vartų, šie *pyyypt* – atsidaro, *pyyypt* – ir vėl užsidaro, ir taip be galo, pirštais skaičiuoju stotis ir pro langą mėginu įžiūrėti jų pavadinimus, daugybė stovinčių žmonių šnekasi ir mosikuoja rankomis, o aš staiga pajuntu, jog noriu ir valgyti, ir gerti, ir miego, todėl apsimečiu, kad esu vaizdo žaidimo herojus, ieškantis brangakmenių šiame geltoname traukinuke, šią neapolietišką žiemą, primenančią pavasarį Kyjive, prakaituodamas su ukrainietišku netikrų žašų pūkų striuke, kuri čia, šioje Pietų Odesoje, gerokai per šilta, – galiausiai mano Tato buvo teisus.

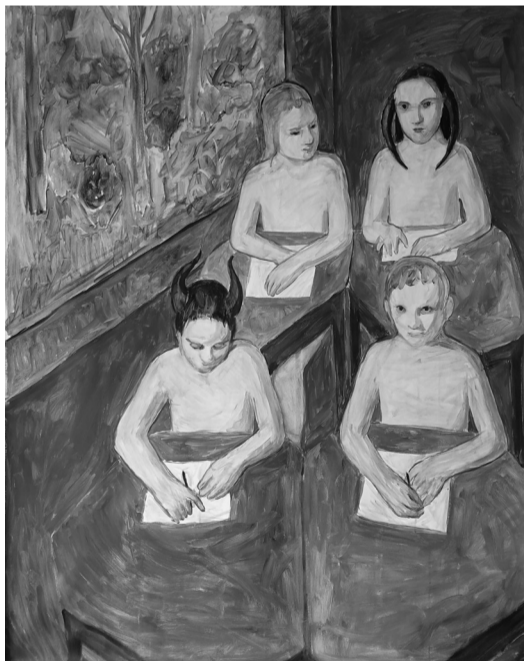
Traukiniui vėl staigiai sustojus, susvirduliuoju ir pargriūnu susikūpinusiai poniai po kojomis, ji galėtų būti Babusia, kurios ieškau, bet ne, ji italė močiutė ir spaudžia prie savęs rankinę, tarsi šioje būtų milžiniška „Brawl Stars“ brangakmenių dėžė. Paklausiu, kur *Aukso medaly aikštė*, o ji, vis dar truputį išsigandusi, atsako, kad kita, tada traukinys sustoja, aš vėl parvirstu, pašoku ir vos spėju išsmukti pro duris. Eskalatorius – ir atsiduriu lauke. Atsegu kuprinę ir išsitraikiu Matusios nuotrauką, kitoje jos pusėje tušinuku užrašytas adresas ir telefono numeris. Triskart apeinu aikštę, galiausiai randu, laiptinės durys privertos, šmurkšteliu vidun. Turima informacija baigėsi, kelionė baigėsi, baigėsi ir jėgos. Tato, man pavyko, matei? Įjungiu telefoną, parašau jam žinutę. Atvažiavau sveikas gyvas. Bet paskui ištrinu. Juk dar negaliu pasakyti, kad esu sveikas.

VIOLA ARDONE

Viola Ardonė (g. 1974 Neapolyje) – visame pasaulyje žinoma, viena talentingiausių italų rašytojų, šešių romanų autorė. Jos knygos apdovanotos ne viena literatūrine premija ir išverstos į daugiau kaip trisdešimt kalbų. Lietuviškai prakalbinti romanai „Vaikų traukinys“ (2019; liet. 2020, vert. P. Bieliauskas; pagal jį „Netflix“ sukūrė to paties pavadinimo filmą), „Oliva Denaro“ (2021; liet. 2023; pagal jį pastatytas spektaklis) ir „Didis stebuklas“ (2023; liet. 2025, abu vertė R. Di Pasquale).

Naujausio, pernai išleisto, romano „Daug dar gyvenimo“, kurio ištraukų čia siūlome paskaityti, veiksmas prasideda 2022-ųjų vasarį, Rusijai įsiveržus į Ukrainą. Istoriją pasakoja trys be galo skirtingi pagrindiniai veikėjai: iš Ukrainos į Italiją pas močiutę keliaujantis dešimtmetis Kostia, vis sugalvojantis naujų žodžių ir pravardžių, Neapolyje gyvenanti jo močiutė Irina, pramokusi italų kalbos skaitydama Dantės „Dieviškąją komediją“, ir prieš ketverius metus sūnaus netekusi Vita, kurios namuose dirba Irina. Vieną rytą Vita atidaro buto duris ir išvysta Kostią. Berniukas pakais jos gyvenimą, nes, kaip rašoma romano anotacijoje, kiekvienas žemėje gimęs vaikas yra visų vaikas. Mėginti išgelbėti kitus – tai vienintelis būdas išgelbėti save.

Viola Ardonė dalyvaus gegužės 6–10 d. vykstančiame tarptautiniame rašytojų ir knygų festivalyje „Kauno literatūros savaitė“. Lietuvoje ir Baltijos šalyse ji viešės pirmą kartą.

Katerina Lysovenko. Mokykla. 2022

Lipu laiptais, skaitau pavardes ant auksaspalvių lentelių ir lyginu su ta, kurią parašė mano Tato, nė viena nepanaši. Belieka tik vienas butas trečiame aukšte be jokios lentelės ir pavardės. Tai mane truputį išmuša iš vėžių. Jau vėlu, bet vis tiek paskambinu, tik kartą, kad nesutrukdyčiau, niekas neatsiliepia, pabandau ir vėl – tylu.

Pasikišu po galva kuprinę, tarytum ši būtų pagalvė, susiriečiu ant kilimėlio prie durų ir liaujuosi laukti visko, išskyrus miegą, ir tegul visi eina sau. Aš vienas, aš gyvas, aš stipriausias naktinis superherojus, pasiekiu aukščiausią lygį, tačiau nieko nelaimėjau.

Šaunuolis, kiek bus, į sveikatą, čiau, drauke.

Antra dalis

Vita

[...]

Švelnūs *tuk tuk* į duris virsta tvirtais *tuk tuk*.

– Kas ten? – sukvarčiu virtuvėje nelyginant ragana iš „Jonuko ir Grytutės“, norėdama nuvyti įkyruolį.

Man atsako vaikiškas balsas.

– Kostia iš Ukraina, pabėgo nuo karas, atvyksta su traukinys, kojos, autobusas, traukinio tualetas, tada metro,

paskui kojos, liftas ir kilimėlis. Irina mano Baba. Mano močiutė.

Iškart suprantu, kad ne laikas prisigalvoti pasiteisinimų, nueinu atidaryti ir ką gi, Čikū, išvystu? Ne daugiau nei dešimties metų žmogutį šviesiais purviniais plaukais, perbalusiu veidu, pajuodusiais paakiais, rankutėse tvirtai laikantį žodyną, kurį pati padovanojau Irinai, kai atvyko čia dirbti. Iš nuostabos nepraveriu burnos, berniukas išspaudžia šypsena, du besikalantys iltiniai dantukai – tarytum smūgis kumščiu į paširdžius. Tereikia vieną kovo pradžios rytą atidaryti duris, kad vėl užplūstų tave įskaudinti pasiryžę prisiminimai. Vaikas varto žodynėlį ieškodamas žodžių, kad galėtų susikalbėti.

– Ne tas butas? Atsiprašyti. Kur Irina?

– Tas, tas, nesuklydai, tiksliau, ji čia tik dirba, bet negyvena.

Nežinau, ar berniukas supranta, kiek nedrąsiai šypsosi. Telefone atsidarau vertimo programėlę.

– Ar tu Irinos anūkas? Ar močiutė tau liepė čia ateiti? Ar ji tavęs laukia?

Aiškiai ištariu kiekvieną skiemenį ir ekrane parodau sakinius jo kalba. Papurto galvą, tada žengia žingsnį atgal, bijo, kad galiu išvaryti.

– Ji dar neatėjo. – Bedu į laikrodžio ciferblatą. – Tuoju pat jai paskambinsiu ir pranešiu.

Adresų knygelėje imu ieškoti Irinos numerio, tačiau vaikas pradeda mosikuoti rankutėmis man priešais veidą.

– Ne, ne. Palaukti, – prašo itališkai, – aš paaiškinti jai vėliau.

Nenori, kad su ja kalbėčiau, galbūt ką nors slepia, gal netiesa, kad jis Irinos anūkas. Ji niekuomet apie jį nepasakojo, o gal ir pasakojo, bet aš niekada per daug nesiklausau, ką ji tauška. Kitų gyvenimai atrodo niekaip nesusiję su mūsų, lyg greta besidriekiantys bėgiai, kuriems nelemta susikirsti, kol patys pasibeldžia į mūsų duris.

– Iš kur tu? Kas tave čia, pas mane, atvedė?

– Ukraina, – pakartoja, tada vėl ima vartyti žodynėlį. – Vienišas.

Pasikaso pakaušį, dirsteli į butą.

– Gal nori užteiti? – paklausiu, nors mieliau jo neįsileisčiau, bent jau kol ateis Irina ir išsiaiškinsiu, kas čia dedasi.

Priglaudžia rankutes prie tarpukojo ir šiek tiek suspaudžia kojytes.

– Nori pasiusioti?

Neatsako.

– Į tualetą?

Šviesių plaukų kuokštas keletą kartų kresteli, o veidukas išrausta.

– Eikš, apie močiutę pakalbėsime vėliau.

Įsileidžiu berniuką vidun, numaunu nuo pečių kuprinę, nuvelku nešvarią striukę ir palydžiu į vonios kambarį. Tada virtuvėje imu ieškoti ko nors užkąsti, ir pirmas dalykas, kurį prisimenu apie vaikus, – jie dažnai būna alkani.

Slėpiausi kone ketverius metus, Čikū, gerai uždariau duris, bet galiausiai karas vis tiek įsiveržė į namus.

Trečia dalis

Irina

[...] dulkės esame ir į dulkes sugrįšime.

Ant knygų jų prisikaupia daugiausia. Jai patinka, kai knygų pilna visur, lentynose, ant naktinio stalėlio, ant žemo staliuko svetainėje, krūvų ir krūvelių visame koridoriuje. Tuštumą, likusią iš lentynų išėmus jo knygas, greitai užpildė kitos, tačiau ta, kuri atsivėrė jos viduje, niekada taip ir nebus užpildyta.

Kalbėdama su ja, nutaisau storą balsą, sakau: išmesti, viską išmesti, popierius gerai ugniai kurti, kam reikalingi tie vabzdžių lizdai. Man šnekant, ji purto galvą, šypsaisi sau į usą ir kruopščiai šluostau nuo knygų dulkes, viena atsiduria mano rudoje dirbtinės odos rankinėje su paaukuotais plastikiniais papuošalais, vakarais skaitau

Kambarys su laumšluote

Naktį sodyboje pabudina šviesa – tokia ryški, kad, atrodo, kieme kažkas atvažiuojęs nekviestas žibina tolimosiomis šviesomis. O tai tik pilnatis, patekėjusi ir ištempusi kieme augančios pušies šešėlį iki pat pamiškės. Manasis irgi ištįsta per plyną pievą, kur jau greit banguos vingiorykštės ir knibždės vasaros nakties kambariai – savo guolius taisyti laukiniai gyvūnai, aukštoje žolėje išminantys takus link saldinės obels.

Ankstyvo pavasario pieva čėža sudžiūvusią striuką žole, dar tik pamažėl atgyjančia ir tiesiančia pavienius daigus per pernykščius stagarus.

Įdienojus išsiruošiu į apleistą namą už miško. Apleistųjų lankymas – kasmetinis mano ritualas, bastymosi sezono atskaitos taškas. Per entropijos dėsnius mėginant suvokti atsinaujinimo matą ir jo santykį su visa griūvančiu ir gožiančiu. Tik ankstyvu pavasariu įmanoma pasiekti vėliau nepereinamais šabakštynais užželiančias tau atšiaurias ir nesvetingas teritorijas.

Pieva traška po mano botais, o vietomis pabertos spirros žymi stirnų ir briedžių takus. Į kišenę įsidedu kelis tuščius sraigčių kiaukutus. Dėl neseniai išpjauto karklyno landšaftas pasikeitęs, todėl trumpam pasiklystu, bet stirnų takas išveda mane į palaukę, prie milžiniško akmens. Ant jo paviršiaus metai iš metų dedu mažus simbolinius artefaktus, rastus pakeliui. Tuščiaviduris, tarsi dėdelė, kaulas, įvairiaraščiai akmenėliai, margi sraigčių kiaukutai. Didysis akmuo keičia savo kailį – dabar, po žiemos, jis pasidengęs minkštomis kelių rūšių samanomis. Čiuopiu jas tarsi Brailio raštą – negyvosios gamtos komunikaciją su mumis, žmonėmis, beprasmiškai besibaudžiančiais ją suprasti. Akmuo – atokaitoje, įkaičius nuo ryškios ir radioaktyvios pavasario saulės. Guluosi ant jo ir prisimerkusi žlibinu į vaikiame danguje gargsintį laukinių žąsų trikampį.

Esu savo kambarėje – ant milžiniško akmens lauko viduryje, aplink belapių beržų vainikuose barkšo laumšluotės. Laumšluotes, dar kitaip vadinamas raganų šluotomis arba amalais, medžiuose sukelia parazitiniai grybai. Jų pavadinimas irgi gražus – ragangrybiai.

Šitai gulint mano sąmonė plūduriuoja šiltame vandenyje – tokiam būvyje esi kaip niekada imlus, gyvas nervas. Kreidiniu akmenėliu ant akmens kūno išraizau kelis

Autorės nuotrauka

simbolius. Čia pat – kalkinė paukščio žyma, tarsi replika mano keverzonėms.

Ant akmens palieku šiemet rastą sraigės kiautą. Senas namas – čia pat, už beržyno. Šiaurinė jo dalis dėbso į mane vienintelio lango akimi. Tuoju pat pastebiu pokyčius – šalia suręstą medžiotojų bokstelių. Puikiai žinau, kam jis – vieną kartą esu čia sutikusi elnių porą, į apleistą sodą atėjusią parupšnoti krituolių. Ir dabar jų būta – iš toli boluoja obelių šakos apgraužta žieve.

Pats senas namas tik iš pirmo žvilgsnio atrodo nepakitęs, bet įgriuvęs stogas dar po kelerių metų pasmerks jį greitam suirimiui. Šįkart į vidų neinu, bet mintimis apeinu namo kambarius, kuriuose – buvusių gyventojų palikti baldai su patalais, virtuvėje – apgriuvusi krosnis, žemėti indai ir ūkiniai rakandai. Turbūt baugiausiai visada atrodo rūbai ir batai – ypač tie, kadais skirti šventadieniui ir išėigai, dabar apnešti spalvais ir pradėję pelyti. Tokie drabužiai atrodo kaip niekada nuogi, net kažkuo gėdingi. Prašalaičio akiai išstatyti, bet kaip sumesti, be pagarbos tiems kūnams, kurie kažkada juos dėvėjo.

Kol gamtos barokas dar neįsisiautėjęs, viską aplink matai kitaip, perspektyvoje veriasi įprastai lapijos gožiami kampeliai, kurių net nenutuokei esant. Panašiai sapnuose savo pačios namuose aptinki slaptus, pasirodo, visada egzistavusius kambarius, netikėtai atsiveriančius tavo akiai senovinių baldų interjeris. Kaip ir šįkart – toliau, kaip ir įprasta kaimuose, kad kūrenant neįsimestų kibirkštis ant aplinkinių pastatų, užmatai nedidelę pirtelę; mano akyse išdygusią kaip grybas, nes daugybę metų jos nepastebėdavau. Pasiekti ją pasirodo ne taip ir paprasta – nuo seno namo kiemo ji atskirta užpelkėjusiu upeliūkščiu. Liūnas tuoju pat įsiurbia mano botus, paleidžia nenoriai, išleidamas gašlaus šlapio bučinio pakstelėjimą.

Suzmekusios senos pirtys man simbolizuoja namų pašamonę. Jose dešimtmečiais kaitinosi dabar jau mirusių gyventojų kūnai, šutindami garuose kasdienius nešvarumus ir purvą. Kai pirkom sodybą, savojoje radau įtrūkusį veidroді, į kurį kažkas stebėlydavo gremždamas barzdą ar šukuodamasis plaukus. Svajojau joje įsirengti savo mažą trobelę, kurioje rašyčiau tekstus, o pro išpjautą langą stebėčiau šalia gyvybės knibždančią pelkę. Nešiojau iš jos židinio akmenis, valiau ir šveičiau. Bet nebuvo įmanoma išguiti iš jos degėsių smarso. Pirtelė taip ir liko – su didžiule tuščia kiauryme į pelkę.

Grįžtant iš seno namo, mano sodybos kiemas atrodo tarsi pasimetęs plačioje dykynėje, su nežinia kodėl būtent taip išsidėsčiusiais pastatais – tarsi jie būtų chaotiškai subėgę ir dabar nuščiuvę stovėtų atsiktinėse vietose, neapsisprędami, ar tai tikrai ta vieta, kur jie turi būti. Senos obelys apsilaupiusiomis šakomis, tarsi roplių oda, žymi ribą, kur vasarą banguos tanki, pasmakrę siekianti žolė, užgošianti viską aplinkui. Taką, vedantį į seną namą, apskės varnalėšos ir jauni alksniai, akmuo paskės aštriuose žolyuose, laumšluotės – sodriose žaliuose lajose. Seną namą apvys vijokliai, pirtelę užstos dilgėlyno siena. Vasaros saulė švies į namo langus skverbdamasi į apleistus kambarius, trumpam nauksindama ir sutaurindama visa, ką per išdaužytus ir vietomis užkaltus stiklus pasieks jos spinduliai.

– EGLĖ FRANK –

Lietuviškas stebuklas iš Vokietijos

Dar neseniai gyvenimas užsienyje reikė atskirtį nuo krašto, vadinamą gana baisiai – emigracija. Šiandien, kai skraido įprasti lėktuvai, kai telefonu plepi per tūkstančius kilometrų, žodis „emigracija“ vis mažiau vartojamas. Spėriai kinta supratimas, kur gyveni ir ką veiki. Kiek žmonių dirba kažkur, o algas gauna iš firmų, prirašytų Lietuvoje. Kultūroje šis procesas dar ryškesnis. Muzikoje tuo požiūriu ryškiausias pavyzdys – violončelės virtuozas Davidas Geringas, lietuviškai muzikai tarnaujantis Lietuvoje, o šlovinamas visur Europoje. Jo veiklos vertė Lietuvoje priklauso ne nuo to, kur jis gyvena.

Mano CD grotuve netikėtai atsidūrė prestižinės pasaulinės įrašų firmos „Naxos“ išleista lietuvių kompozitorių smuiko sonatų įrašų plokštelė. Įrašė ją dvi mūsų Muzikos akademijos auklėtinės, gyvenančios Miunchene: smuikininė Simona Venslovaitė ir pianistė Veronika Kopjova. Geriausias, klasikinės lietuviškos sonatos smuikui, savo kokybe keliančios pasididžiavimą mūsų muzika: Juozas Gruodis, Kazimieras Viktoras Banaitis, Stasys Vainiūnas ir Julius Juzeliūnas. Visų jų interpretacijų tradicija turtinga įvairove Lietuvoje. Beveik visas sonatas kaskart groja geriausi mūsų smuikininkai. Pavyzdžiui, yra net nusistovėjusi tam tikra interpretacijos tradicija atliekant J. Gruodžio sonatą (1922). Ją puikiai grojo Raimundas Katilius, Aleksandras Livontas, daugybė Muzikos akademijos studentų.

Taigi čia vėl sonata tarptautinėje erdvėje. Bet jos prasmė tarsi pakylėta. Pirmiausia sužavi atlikėjų muzikavimo laisvumas, visai nevaržomas kokių nors formalių ar stilistinių išpareigojimų. Iškart pagauna natūralus muzikavimo kalbėjimas, lyg nuoširdžiam pokalbyje. Tuo požiūriu ryški jau pirmoji sonatos dalis, kurioje atlikėjos nuostabiai perteikia tą kalbinę šilumą ir frazavimo subtilumą. Kompozitorius čia, kaip ir visoje sonatoje, nuostabiai sukuria folklorinę atmosferą. Supranti, kad tai tikrai lietuviška muzika. J. Gruodis pajuto tai, ko nesuprato daugelis stalininio laikotarpio kompozitorių, masiškai citavusių savo kūriniuose lietuvių dainas.

Sonatos antroji dalis – klasiškas *adagio*. Tai dramatiškas liaudies šokio prisiminimas ir vėlgi sukuriama jo apmąstymo nuotaika, kelianti įvairiausias asociacijas. Ieškoma

prasmės kiekviename takte. Nesupranti, kaip auga muzikos atskirų detalių visumos vaizdas, kuris tampa ne formalus, ne atėjęs iš kažkokių specialių atlikėjų pastangų, bet išaugęs iš mąslaus frazavimo. Trečioji dalis „Scherzo. Allegro scherzando“ – tai žaviausias liaudies šokio prisiminimas. Šokis žaidžiant tarsi apžiūrimas iš visų pusių. Čia muzika gal ir artimiausia klasiškinei *scherzo* formai, tačiau ji pateikiama kaip visiškai natūralus dalykas. Kaip žinoma, visur šokiai dėl savo žingsnio vienodumo yra formaloki. Ketvirtoji dalis „Finale. Allegro moderato“ išlaiko ir įprastinę ideologinę muzikos charakterių raidos schemą: per konfliktus į dramatiškus apibendrinimus ir prasmingą kulminaciją. Kompozitorius vėl atveda į įspūdingą, tiesiog filosofinę kulminaciją. Po premjeros kažkada Leipcege sonata buvo labai aukštai įvertinta. Šis lietuvių įrašas savo prasme yra ne tik tobulas, bet ir atveriantis šiame kūrinyje sunkiai pasiekiamą muzikinę prasmę idealą.

Šio disko pabaigos kūrinyje – Juliaus Juzeliūno sonata, tačiau ją aptarsiu kiek glausčiau jau vien todėl, kad J. Juzeliūnas buvo J. Gruodžio mokinys ir idėjinis sekėjas. J. Juzeliūno muzika sunkiai suprantama be J. Gruodžio ideologijos. Jo sonata, parašyta 1972 m., rodo absoliučiai brandžią kompozicinę techniką pasitelkus pasirinktas tradicijas savo laikmečio raiškos priemones. Pirmoji dalis „Legenda“ – nepaprastai mąsli, beveik sonoristinė spalvinė pradžia ir beveik romantiškas pakilimas... Sonata iš vadinamojo klasiškio J. Juzeliūno stilistikos periodo, bet improvizuota, vėl prasmė niekur negrojama formaliai iš sausai suvoktų natų partitūroje. Prasmė yra atlikėjų pojūčiuose, tarsi virš natų. Stebina kūrinių formos minimalizmas, ypač anais laikais. Visos dalys apie 4 minutes – trumpos, bet aforistiškos. Čia jau nėra ano meto romantinio pasakojimo. Antroji dalis „Improvizacija“ – tai truputį ironiškas *scherzo*. Labai virtuoziškas, šokinėjantis ir efektingas, išoriškas. Fantastiškai čia įterpta sutartinių citatėlė. Trečioji dalis „Finalas“ – vėl J. Gruodį primenantys akordai ir kaimišką šokį stipriai keliančios reminiscencijos. Atlikėjos pateikė tiesiog unikaliai tikrą muzikos atvaizdą.

Kitos dvi šiame CD esančios sonatos atstovauja truputį kitai stilistikai, išaugusiai iš romantizmo ideologijos. Pui-

kus kompozitorius Kazimieras Viktoras Banaitis, gyvenimą praleidęs emigracijoje JAV, ten savo profesionalizmu reprezentavęs Lietuvos kultūrą ir savo kūrinių praturtinęs tėvynės muziką. Jo sonata smuikui (1935) yra viena geriausių šio žanro kūrinių Lietuvoje. Neatsitiktinai miunchenietės ją pasirinko reprezentacinei mūsų smuiko muzikos plokštei. Šią stilistiką būtų galima nusakyti kaip pasakojimus muzikos garsais, laikantis klasiškos harmonijos principų, tonalizmo kaip garsus organizuojančio faktoriaus. K. V. Banaičio sonatos muzikinėje kalboje galima atrasti visus romantizmo elementus ir kartu suvokti, kokia ši muzika graži ir originali. Jauti, kad tai lietuviška muzika. Pirmajai daliai „Andante elegiaco“ ypač tinka atlikėjų intymi kalbėjimo maniera, laisva frazuotė ir ryškūs kontrastai. Antroji dalis „Allegro“ – akinantis *scherzo*. Ir trečioji dalis „Epilogue. Andante mosso“ – idėjinis kūrinių vaizdų apibendrinimas.

Stasio Vainiūno sonata smuikui Op. 38 (1971) – ko gero, tarp jo muzikos stiliaus viršūnių, vienas iš priešmirtinių jo kūrinių. Čia išryškėjo jo sugebėjimas improvizuoti faktūromis ir kartu – žaisti įvairiausiomis nuotaikomis. Sonata nuspalvinta gana niūriomis nuotaikomis, kaip taikliai CD buklete suformulavo muzikologė Rasa Murauskaitė-Juškienė. Šis romantinis muzikos liūdesys vėlgi buvo tobulai perteiktas.

Kalbėdamas apie S. Venslovaitės ir V. Kopjovos duetą šalia visų išsakytų komplimentų noriu iškelti dar vieną: jų ansamblio kokybę. Ji itin pasireiškė frazavime, frazių jungtyje tarp skirtingų instrumentų, kas yra itin sunkiai pasiekiamas. Pajusti frazės jungtį ir pratęsti šios jungties charakterį yra aukšto meistriškumo požymis. Tie patys sunkumai iškyla išgaunant garsą, perteikiant jo dinamiką ir tęsiant garsus bei siejant juos tarp skirtingų instrumentų. Įrašai vyko Paliesiaus dvare. Skambesys puikus. Gaila, kad neradau žinėlės, kas garso režisierius ir, aišku, kur Lietuvoje galima šį diską nusipirkti.

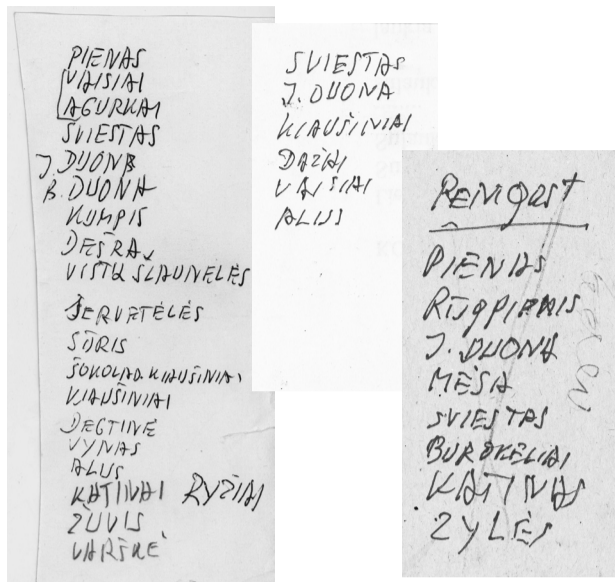
– DONATAS KATKUS –

Archyvų razinkos (6)

Rytas archyve prasidėjo nuo horoskopų skaitymo iš devyniasdešimtinių spaudos ir... tarakonų burtų. Eidama į darbą daugiabučio lifte sutikau prūsoką (tarakono gentainį). Tarakonas tikrai nėra blogiausia, su kuo rytais tenka pasilabinti 1961 m. statybos name.

Apie prūsokus, kaip vieną iš tarakonų rūšių (būrių), tik ir sužinojau pradėjusi dirbti archyve. Restauratorė pasakojo apie butą Pilies gatvėje, okupuotą išpampusių, pantagriueliškų tarakonų. Ten gyvenusi jos pažįstama ant valgomojo stalo rado kietą, į pupą panašų daiktą. Išaiškėjo, kad ta baklažanų spalvos pupa buvo amerikinio tarakono kiaušinis. Tikriausiai specialistai turi tam atskirą pavadinimą. Po istorijos apie pupą (visą laiką išvaizdavau pasakos variantą, kuriame senelis ir senelė tokią pasodintą „pupą“ pakiša po lova) paklausiau, ar ji yra mačiusi tarakonų vaikus. Idealusis skaitytojas, Tu tikriausiai dabar galvoji, kodėl archyvarė darbo metu nerimauja dėl tarakonų atžalų?! Jų matmenys buvo neabejotinai aktualūs, nes kaip tik tuo metu atsikrausčiau į chruščiovmečių prasmirdusį daugiabutį, kurio laiptinėj ropinėjo kažkoks importuotas blakių versijos. Per pirmą mėnesį name pragyvenau du gaisrus, tad keliolikos milimetrų padarai su krutančiais ūsais (kaip ir dalis namo populiacijos), kol nepradėjo lovoje rūkyti ir bute palikinti įjungtą dujinę, manęs perdėm nejaudino. Restauratorė, pasijuokusi iš mano „tarakonų vaikų ir importinių blakių“ teorijos, patikino, kad laiptinės gyventojai bus prūsokai. Sekundei spėjau pasidžiaugti, kad ne tarakonai – juk anie ne iš gero gyvenimo imasi net knygų viršelius graužti.

Lifte sutiktas Gregoro Zamzoso giminaitis su Antano Garšvos likimu man priminė apie archyve saugomas tarakonų pranašystes, kurių nebuvau spėjusi išmėginti. Kol leidausi liftu, idėmiai analizavau Prūsoko razinų atspalvio kūną. Vitamino D kapsulės dydžio gyvis flirtuojančiai judino ūsus. Prūsoko ūsų ilgio suma buvo lygi pusantro jo kūno ilgio, padauginto iš kvadratinės jo pilvo skersmens šaknies ir padalinto iš jo kojų skaičiaus logaritmo. Abudu išėję iš daugiabučio lifto pasukom į dešinę. Vėliau sužinojau, kad Prūsokas, įsikabinęs į mano mėlynus sportbačių raištelius, sėkmingai prasmuks pro archyvų apsaugą.

Marcelijaus Martinaičio užrašų lapeliai, Lietuvos literatūros ir meno archyvas, f. 587, ap. 1, b. 360

Tą rytą jis oficialiai užbaigs ilgametę liftininko karjerą ir imsis archyvarės asistento pareigų, bet ši istorija tepalaukia ateities „Razinkų“.

Atėjusi į archyvą jaučiausi, lyg būčiau pirmą kartą iš tikrųjų pamačiusi savo darbo stalą. Tame popieriu šabakštyne turėjau surasti pageltusį lapą su užrašu BŪRIMAS TARAKONAIŠ, gulintį kažkur tarp Jurgio Kunčino dokumentų. Jau gerą mėnesį ant stalo išdėliotos fotografijos laukė, kol jas aplenkisiu kepimo popieriu primenančia medžiaga. Ant keturių metrų ilgio stalo, nukrauto kalnais bylų, bandžiau prisikasti prie burtų aprašo. Po įnirtingo rausimosi su horoskopų skaitymo pertrauka burtai pagaliau atsirado mano rankose. Lifte sutikto Prūsoko išvaizda, remiantis pranašystės aprašu, reikštų, kad aš visai ne filosofė, bet skrupulingas, energingas ir baisiai įkyrus žmogus. Turėčiau susirūpinti savo darbu, nes kažkas man kasa duobę. Manimi negalima pasitikėti šeimyniniame gyvenime, užtat bent kol kas nereikia pasirodyti psichiatrui.

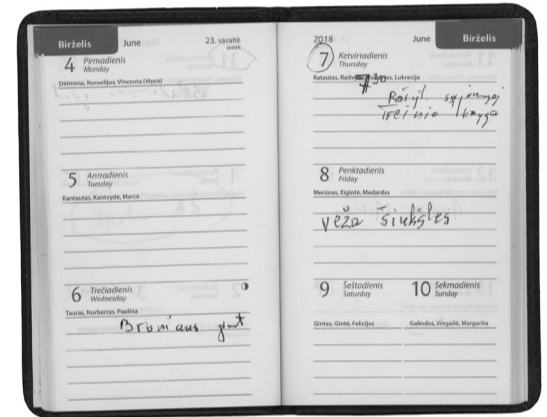
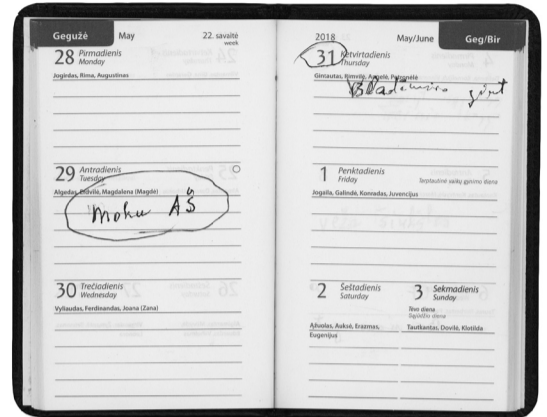
Paaiškėjo, kad ta pranašystės duobkasė esu aš pati. Per pastaruosius mėnesius iš saugyklų vilkau kalnus dokumentų. Tikėtina, kad vyriausiasis fondų saugotojas pateikė man ieškinį, nes vargiai legalu sunėsti beveik visą archyvą į savo kabinetą. Gal dėl šios priežasties Prūsokas ir metė liftininko karjerą. Žinojo, kad man seniausiai trūko griežto, antžmogiško kolegos! Olgos Tokarczuk romane „Bėgūnai“ yra vienas fragmentas (skyrelis) pavadinimu „Retenybių kambarys“, kuriame pasakotojas siūlo muziejus pakeisti retenybių kabinetais. Juose būtų eksponuojama tai, „kas reta ir nepakartojama, keista ir nenormalu“. Mėgindama prisikasti prie tarakonų burtų galvojau, kad nuo mano darbastalio surankiotos septynios archyvinės gėrybės galėtų keliauti į toki (kol kas tik fikcinį) archyvarės retenybių kabinetą.

1. Gabrielės Petkevičaitės-Bitės tarpukarinis pasas, kuriame prie asmens žymių nurodyta, kad plaukai „žiluoja“.

2. Marcelijaus Martinaičio sąrašėliai su šokoladiniais kiaušiniiais, katinais, vaistais nuo skrandžio rūgšties ir zylėmis.

3. 2007 m. gegužės 21 d. Gražinos Martinaitienės dienoraščio įrašas: „Šįkart esu bagota kaip niekad, tai per tą valandą, kol atneš užsakytas archyvinės bylas, lekiu į mokslinės literatūros knygyną. Po galais, kiek tie nuolat dėl lėšų leidybai raudantys lenkai leidžia knygų! Pavydas ima.“

4. Regimanto Adomaičio kišeniniai kalendoriai su priminimais apie gimtadienius, mokėjimus („moku AŠ“) ir šiukslių išvežimą.

Regimanto Adomaičio užrašų knygelės fragmentai, 2018, LLMA, f. 857. Nesukataloguota

5. Jurgio Kunčino namų remonto išlaidų sąrašas, sudarytas imituoju knygos turinį. Pavyzdžiui:

virtuvės remontas.....500 LT
garų sugėrėjas.....250 LT

6. Kazio Borutos 1954 m. parašytas kino scenarijus romanui „Baltaragio malūnas“.

7. A4 formato leidyklos „Tyto alba“ kvietimas iš 1999-ųjų į Ričardo Gavelio romano „Vilniaus pokeris“ dešimtmečio minėjimą ir naujos knygos „Septyni savizudybės būdai“ pristatymą. Kvietime įrašyti įvairių rašytojų atsiliepimai apie „Vilniaus pokerį“, tarp kurių ir paties Gavelio: „Gal kas nustebs, bet autoriui nėra malonu, kad žmonės šį romaną išperko it „Medžiotojų“ dešrelės ir jau reikalauja naujo tiražo.“

Archyvė B.

Gabrielės Petkevičaitės-Bitės pasas, LLMA, f. 11, ap. 1, b. 4

Daug dar gyvenimo

► Atkelta iš p. 1

naudodamasi vertimo programėle, ji nieko nepastebi, po trijų arba keturių dienų knyga grįžta į savo vietą ir aš pasiimu kitą. Mano tėvų namuose nebuvo jokių knygų. Jau daug atsiėjo Kasperfilosofija, tai kur tau dar Kasperliteratūra. Mano motina manė, kad romanus skaito ponios arba tarnaičiukės, o ji nepriklausė nei vienos, nei kitoms. Knygos tik rinkti dulkės, pareiškiu storu balsu. Vieną gražią dieną aš viską išmesti, ponias, arba jos išeiti iš namų, arba išeiti tu.

Radau ir vieną vaikišką ir vakarais skaitau Kostiai, nes noriu, kad išmokytų itališkai, be to, vaikas be istorijų – visai kaip namas be langų. Regis, ta knyga šimto metų senumo. Joje aprašomi mokiniai, mokytojas ir mokytojų su raudona plunksna skrybėlaitėje. Kas mėnesį po saldu pasakojimą, pasigailėjau, kad kibau ją skaityti, o jam patinka. Mėgstamiausia jo istorija – „Nuo Apeninų iki Andų“, jam primena, kaip pats atkeliavo iki čia. Iš esmės, ne tokia ta knyga ir bloga. Tačiau nė nepalyginsi su italų kalbos tėvu Dante.

Su ja šneku kaip užsienietė, gramatikos – nulis, leksikos – nulis, morfologijos – nulis. Banali atstumtųjų sintaksė. Neprisirišu nei žodžiais, nei mintimis, galbūt bijodama nebejausti ilgesio ir pamiršti kelią namo, kaip Odisejo bendražygiai, paragavę lotosų vaisių. Jai esu Irina, kuri rėkauja, ištesia žodžius, iškraipo veiksmažodžius, suplaka „Dieviškąją komediją“ ir netašytus žodžius. Paukštis apkakoti sofa. Tik nenumirk, ponias, kol aš išėjus apipirkti. Keltis iš lovos, kol neatsirasti pragulos. Šeimnininkai priima tik tą tiesą, kurią išsako be jokios gramatikos, ir ta tiesa atrodo nepavojinga, nes kelia gailėstį. Mes, užsieniečiai, esame visuomenės dulkės: nematomos, bet nugulusios visur. Esame susiję tik su kūnišku mūsų šeimnininkų gyvenimu, nešvarumais, išmatomis, atliekomis. Stebime, kaip jie gyvena, ir apie juos žinome kur kas daugiau nei jie apie mus. Žinome, miegojo ar nesudėjo bluošto, laikosi dietos ar priaugo svorio, susipyko ar mylėjosi su sutuoktiniu, ar turi meilužį, ar jaučiasi kalti. O jie kone visada ir dėl visko jaučiasi kalti.

Kai mane priėmė dirbti šiuose namuose, ji dar nežinojo, kad serga depresija, o aš žinojau. Galėjau jai pasakyti, kad jos vyras išeis, kad dienos taps nepakeliamos.

Tiems, kurie stebi iš čia, iš dulkių pusės, kitų gyvenimai atrodo perregimi, bet mes negalime šito išduoti, atsivertiame savo kapotais sakiniais, apsimetame kvailėliais, kad tik nereikėtų eiti į karą. Tačiau galiausiai karas ateina, ir vis tiek tenka išvykti. Mudviem jis prasidėjo tą pačią dieną: man – tankams važiuojant per sieną, jai – vyrui išeinant pro duris. Netrukus prisistatė Orieta, taip ji vadina savo depresiją. Ši irgi tarsi dulkės: atsibastė čia tam, kad liktų.

Ir aš, ir ponias kovojame, abiejų sūnūs toli. Yra daugybė dalykų, kuriuos aš žinau, o ji – ne. Žinau, kad jos vyras su nauja jaunesne drauge norės susilaukti vaikelio, kad meilužiai, kurių pasikviečia naktį, norėtų pasilikti ir miegoti kartu, bet ji tai draudžia, kad daugybės knygų, kurias turi, niekuomet net nebuvo atsivertusi. Kad kaimynas Koradas Mantonis irgi gyvena su savotiška Orieta, ir juodu galėtų jas suvesti, mat neteisinga gyventi vieniems, net jei kariaujai.

Iš: Viola Ardone. Tanta ancora Vita. Torino: Einaudi, 2025
Vertė Rasa Di Pasquale

Pavydžiu tiems, kurie jau padarė

GYČIO SKUDŽINSKO kasdienybė, mano supratimu, yra sunkte persunkta menu, o tiksliau – jo generavimu. Lietuvos fotomenininkų sąjungos Prospekto fotografijos galerijos kuratorius, parodų architektas, meno knygu, žurnalų, plakatų etc. dizaineris. 2020–2024 m. ėjo LFS pirminko pareigas, sukūrė ne vieną asmeninį vaizdo ir garso projektą, aktyviai, produktyviai generuoja naujus. Gyčio kūryba man įdomi ir konceptualiai angažuota.

Malvina Jelinskaitė

– Kaip pats save pristatytum?
– Esu Gytis. Gytis Skudžinskas. Spekuliantas. Spekuliuoju vaizdais, garsais ir idėjomis.

– Kokį projektą šiuo metu generuoji?
– Aš visada generuoju po kokius penkis skirtingus projektus ir kuriu juos niekada nežinodamas, kada bus galutinis rezultatas. Kai kurie jų taip ir lieka stalčiuose nerodomi, o kai kurie išsivysto. Neprisirišu prie vieno – štai, dabar kuriu tą ir galvoju tik apie tą. Pavyzdžiui, man įdomu vakare dirbti su garsu, ryte su fotografija, rašymu, o tą galutinį rezultatą aš tiesiog imu ir pajuntu. Maždaug – oho, užteks, jau yra forma, leidžianti pristatyti. Būna, tokie projektai nusėda stalčiuose netgi dešimčiai metų ir taip subręsta. Kūryba man yra tokia neapibrėžta zona, kur negali užsibrėžti kaip koks bėgikas šimto metrų distancijoje. Esu procese ir vystau tai, ką vystau.

– Neturi galutinių terminų?
– Ne. Net jeigu teikiu projektą Lietuvos kultūros tarybai ar dar kur, tai teikiu tik tą, kurį žinau esant pabaigtą ir kad jam netrūksta tik formalaus apipavidalinimo ar finansinės injekcijos. Aš tiesiog gyvenu kūrybiniame procese, ir koks gali būti galutinis terminas gyvenimui?

– Tavo kūrybiniuose procesuose viskas prasideda nuo idėjos ar ji išryškėja bedarant?

– Labai skirtingai. Būna, turiu aiškius sumanymus, bet tokie dažniausiai ir žlunga, nes paaiškėja, kad išeina jie ne taip, kaip įsivaizdavau, arba to netgi neįmanoma pasiekti. O kai turiu abstraktesnį galutinio rezultato įsivaizdavimą, tada, ko gero, įdomesnį, netikėtą rezultatą net pačiam sau sukuriu.

– Kuo tau įdomi fotografija?

– Fotografija man įdomi. Aš atėjau į ją tarsi visai iš kitos pusės. Pradėjau kaip garso menininkas: nuo hepeningų, performansų, vėliau instaliacijų. Tačiau fotografija man įdomi tuo, kad iš visų kitų meno formų išsiskiria savo priega prie pasaulio. Fotografas ima jau sukurtą pasaulį ir bando transformuoti į savo medžiagą, kuria savo atvaizdą, savo suvokimą apie pasaulį, kuris ateina tarsi ne iš jo, o iš pasaulio. Fotografijoje visai kitaip prieinama prie to, kas mus supa ir kas gali būti meninio pranešimo turiniu.

– Tai tokia prieiga fotografijoje tave ir žavi?

– Taip, greičiausiai taip, nors dabar aš darau tokių darbų, kuriuose naudoju pačią fotografinę medžiagą visiškai nesinaudodamas aplinka, iš kurios ji paimta.

– O kaip tai įmanoma?

– Kai bus rezultatas, tada ir pamatysime (juokiasi). Tiesiog šiuo atveju dirbu be fotoaparato: naudoju tik šviesą ir fotografines medžiagas savo vizualiniam pranešimui sukurti.

– Kas tau yra fotografiška?

– Manau, fotografiška yra tai, kada bendrame kontekste tu įsigilini į kažkokias detales, kurios nebūtinai yra reikšmingos, bet tu į jas įsigilini. Ir tuomet iš didžiulio konteksto sugebi išsitraukti tau esminius dėmenis: juos pastebėti, juos įsivairinti ir su jais dirbti. Dėmesingumas ir pastabumas fotografijoje yra svarbiausia. O žiūrint plačiau – fotografiškas gali būti ir garsas, jei išlieka dėmesys detalei, kažkokiam virpėjimui, tam nedideliame pasaulio pokyčiui, kuris išryškina.

– Ar matai pasaulį fotografiškai?

– Taip, ko gero, matau pasaulį fotografiškai, nes mėgstu pastebėti kitus dalykus, nei akcentuojami tradiciniame pasaulio pristatyme.

– Net jeigu aplinkoje esi be fotoaparato?

– Taip. Nesu iš tų fotografų, kurie eina su fotoaparatu ir gaudo „tą“ momentą. Aš jau „iki jo“ pastebiu arba idėjiškai suformuluoju, ką noriu padaryti, ir tik tada imu fotoaparata. Nesu fotografas medžiotojas, kuris stengiasi aplinkoje pastebėti kažką tokio. Kasdienybė šiaip yra rutiniška, cikliška ir besikartojanti. Nebūtinai turi ją „šaudyti“, kad sumedžiotum. Ji kaip duotybė, kaip pagrindas gyvenimo vyksmui vyksti, o vyksmas atsikartoja.

– Ką darai, kai nepavyksta nufotografuoti taip, kaip norėjai ar įsivaizdavai? Ar būna taip?

– Būna. Labai dažnai. Nutinka du variantai: vienas, kai supranti, kad ir nepavyks, tada tiesiog pasistengi užmiršti, arba kitas, kai supranti savo technines klaidas ir ieškai kitokio sprendimo. Tada perdarai. Tai verčia judėti į priekį, mokytis, analizuoti savo kūrybos principus ir ieškoti sprendimų.

Martyno Rudzinsko nuotrauka

Dar būna, kad pamatau pasaulio ar Lietuvos menininkų projektus ir pagalvoju: na, ir aš apie tai galvoju, bet to nepadariau, o kartoti jau nebesinori, nes tai jau padaryta. Todėl man nesuprantama, kaip kai kurie dabar fotografuojantys fotografai „atrajoja“ 6–7 dešimtmečio humanistinės, gatvės fotografijos stilių. Tuo tarpu jau ir filosofija, ir sociologija, ir semiotika parodė, kaip mes apie tas problemas kitais būdais ir metodais galime kalbėti. Na taip, aš suprantu, kodėl jie žavisi ano meto fotografais, aš jais irgi žaviuosiu, bet kam kartoti?

– Turi unikalią galimybę dalyvauti meno sklaidos procesuose. Kokias tendencijas Lietuvoje pastaruojau metu pastebi?

– Pastebiu, kad bendrame kultūriniame lauke, tuose keliuose savitaisiuose ar mėnraščiuose, kuriuose reprezentuojama kultūra, fotografija atspindima labai susiaurintai, o bendrame žiniasklaidos lauke jos stengiamasi tarsi nepastebėti. Pavyzdžiui, „The New Yorker“ rašo apie Alison Rositter, „Delfis“ rašo apie instagraminę fotografiją, kaip kažkoks vaikinys fotografuoja moterų orgazmus. Bendrame sociolauke visa meno ir kultūros sistema vis dar įsivaizduojama ir pristatoma kaip pramoga, kaip lengvo turinio, estetiškai vartojamas produktas, kuriuo gali pasipuošti namus.

Mūsų konceptuali fotografiniai dalykai ir judėjimai yra įdomesni pasauliui, o Lietuvoje tai tarsi niekam nerūpi. Pavyzdžiui, pas mūsų bendrą pažįstamą Algirdą Šeškų jau kurį laiką skraido prancūzų kuratoriai ir vis kažkokius aspektus jo kūryboje pajudina, ir jis jiems įdomus, o atsivertęs spaudą tu nieko apie tai nerandi.

– Turi galimybę pasitikti autorių, kuris, rengdamas parodą LFS galerijoje, atvyksta su savo darbais. Papasakok apie savo vaidmenį rengiant parodas, kuri proceso dalis tau labiausiai patinka?

– Man iš principo visos šio proceso dalys yra įdomios, net nežinau, kuri įdomiausia. Įdomu atrinkinėti, įdomu būti tuo „naudingumu žmogumi iš pašalies“, nesusijusiu su pradine, pirmine medžiaga. Žinoma, jeigu tai yra konceptualus projektas, kur viskas sukalta ir pranešimas konstruojamas per tuos vaizdus, tada kitaip.

– Ar galėtum išskirti autorių, rengiančių parodas, tipus?

– Vieni autoriai „atiduoda“ savo medžiagą ir man, kaip parodos kuratoriui bei architektui, leidžia atrinkti darbus, organizuoti rėminimą ar kabinimą. Kiti – priešingai – labai tiksliai žino, ko nori, net jeigu ir bandau jiems patarti, savo vizijos nekeičia. Treti turi paruoštas serijas ir tik eksponuojant prašo pagalbos.

– Rengiant parodas, turbūt dažnai tenka būti ne tik parodos architektu, bet ir psichologu?

– Idealiausiu atveju menininkai atsineša savo darbus ir sako: bus taip ir taip, bet jeigu kas netiks – sakyk, išimsim. Tuomet jau turiu tam tikrą apimtį, su kuria galiu dirbti. Kartais, būna, pasako: va šitą tai būtinai reikėtų eksponuoti, – tada jau žiūriu, kaip tą pageidavimą apžaisiti. Su pagarba priimu kiekvieną autoriaus pageidaujamą akcentą ir komponuoju jį parodos erdvėje, ieškau santykio su kitais darbais per bendrą juos vienijančią vardiklį, ryškindamas vienokį ar kitokį vizualinį pranešimą.

– Parodos bendro vardiklio radimas ir konstravimas, man atrodo, yra labai subtilus ir drąsus dalykas.

– Taip, iš pradžių ieškau, kas būdinga, o būdingi gali būti keli aspektai, tuomet reikia pasirinkti, kurį išryškinti. Toks intelektualinis žaidimas, kuriame to išryškimo, to akcentavimo variantų gali būti begalė. Neabejoju, kitas kuratorius toje pačioje medžiagoje visai kitą aspektą galėtų išryškinti ir darbai atrodytų kaip visai kita paroda.

– Tavęs nevargina suvokimas, kad variantų gali būti įvairių?

– Ne. Aš seniai tai supratau, dar kaip knygų dailininkas, kad variantų yra begalė, ir nė vienas iš jų nėra geresnis. Jie visi skirtingais aspektais geri. O geresnio ar geriausio neįmanoma atrasti.

– Gal prisimeni kokią konkrečią istoriją ar atvejį rengiant parodą, kurio negali pamiršti?

– Man kartais tenka dirbti su labai didelėmis žvaigždėmis. Programos „Kauņas – Europos kultūros sostinė“ metu Virginija Vilkienė pakvietė dirbti su Williamu Kentridge'u, kuris yra vienas garsiausių pasaulio menininkų. Atsimenu, turėjome su juo gal du pokalbius nuotoliniu būdu: jis – Pietų Afrikos Respublikoje, mes – čia. Pristatėme idėją, ką norėtume su jo darbais daryti, jis uždavė kelis iš pažiūros visai nereikšmingus klausimus (nors aš jau supratau, kad per tam tikrus subtilius niuansus tikrina mūsų meistriškumą) ir tarė: tai okei, rašykite mano skaitmeninio centrai ir jums viską, ko reikia, atsiųs. Pabendravimas su tokio kalibro menininku leidžia suvokti meistriškumo jėgą, kai įvyksta abipusis pasitikėjimas, kai nebelaikai tos savo medžiagos prieš savyes prispaudęs, nebandai kaip autorius kontroliuoti to, kas jau yra paleista. Greičiausiai tai ir yra įdomiausias momentas – pradžioje identifikuoti, su kuo tu gali dirbti, ir tada jau leisti jam dirbti.

– O taip! Pajusti laisvę, atsipalaiduoti. O kokia dalis autorių, rengiančių parodas ar knygas, viską patys žino?

– Penkiasdešimt ir penkiasdešimt. Yra mane labai nustebinusių menininkų: galvoju – tas tai jau žinos, ko nori, o pasirodo – priešingai. Arba – su šituo bus įdomu, o pasirodo, kad ne. Parodų rengimas yra ištisas nuotykis, kuriame bendrauji, bendradarbiauji ir kažkas iš to vystosi, auga.

– Tikiu, O, pavyzdžiui, kaip buvo su ką tik veikusia Alvydo Lukio paroda?

– Alvydo parodoje man liko tik ekspozicijos architektūra: kokią dėmių dinamiką galerijos erdvėje atrasti ir pasirinkti, nes jo paroda kaip tik ir buvo tas konceptualus pranešimo atvejis, kai pirma salė turi kalbėti apie tą, antra apie tą. Kai yra tekstai, kurie paaiškina, kodėl tie darbai yra čia, tai jau nebe šiaip vaizdų dėliojimas. Konceptualus vaizdų sakinyus jau paties autoriaus parašytas, tad belieka jam „šriftą parinkti“.

– Žinau, tau patinka daryti knygas, gali rinkti šriftą.

– Taip, man patinka tai, ką aš darau. Ir grupinėse parodose dalyvauti patinka, kai atsiduri visai kitokiame kontekste, kito kuratoriaus parašytame sakinyje, kuriame kableliai kitur ir kitaip sudėti. Pavyzdžiui, kad ir tavo 2025 metais kuruota paroda „Spiečius“ Šlapelių name-muziejuje. Iš pradžių, kai pakvietei dalyvauti, galvoju, kaip čia bus, bet išėjo gerai, nors visiškai kitaip, nei aš galvoju ar būčiau daręs.

– Ar turi autoritetų fotografijoje?

– Labai daug. Be proto daug. Nuo pačių seniausių klasikinių fotografų iki pačių naujausių šiuolaikinių, net ir tų, kurie jaunesni už mane. Labai mane žavi šiandieniai jauni lietuvių fotografai, džiaugiuosi dėl jų: Vytautas Kumža, Ieva Maslinskaitė, Visvaldas Monkevičius, Šveicarijoje dabar mokslus pabaigęs. Mane žavi, kaip jie mąsto ir dirba. Jų visai kita darbo specifika. Ir mane lygiai taip pat žavi klasikais, pradėdant Robertu Franku, Richardu Avedonu ir t. t.

– O iš meno teoretikų kas?

– Domina tokie vizualumo tyrinėtojai kaip Paulis Virilio, Bruno Latouras, domina tie, kurie aptarinėja vaizdo problemas bendrame šių dienų vizualiniame ir net nebūtinai vizualiniame lauke. Nuostabūs yra žmonės, sujungiantys teoriją ir praktiką ir abiejuose laukuose veikiantys lygiavertiškai, kaip antai Joanas Fontcuberta.

– Gyti, o kaip atrodo tavo paties archyvas?

– Su savo archyvu aš labai chaotiškas. Daugelio dalykų, kurie atrodė kažkada labai svarbūs, net nebūtinai. Kartais pagalvoju, gal net per lengvai paleidžiu ir nesaugau.

– Turi omenį – fotoatspaudų?

– Ir atspaudų, ir garso kūrinių. Dabar apie tai pradėdu galvoti, tad jeigu jau atspaudus darau, tai darau jų po kelis. Vieną dedu į dėžutę ir pasilieku. Bet, retrospektyviai pažūrėjus, esu netvarkingas. Dabar kaip tik ieškojau savo 2006 metais darytų kompaktų, juos man reikia net iš Prancūzijos nusipirkt norint turėti tai, kas buvo.

– Kas tau yra idealus fotomenininko archyvas?

– Fotografiniam archyve turėtų būti negatyvai ar skaitmeniniai failai ir jų kontaktiniai atspaudai. Ant jų pažymėta, kaip turėtų būti spausdinama, nes archyvas be autoriaus pastabų įneša daug nežinios ir improvizacijų. Visa tai turėtų būti aprašyta, taip pat vieta ir laikas nurodyti. Taip galėtų atrodyti klasikinio fotografo tvarkingas archyvas.

– Klasikinio? Kas tau yra klasikinis fotografas?

– Tas, kuris įvykius ir vietas fotografuoja.

SAM SEDGMAN

Kodėl taip sunku išmesti knygas?

Samas Sedgmanas (g. 1987) – anglų dramaturgas, rašytojas, žymus vaikų literatūros autorius. Tekstas *Why does it feel so difficult to throw books away?* buvo išspausdintas Europos literatūros populiarinimo Jungtinėje Karalystėje internetinėje platformoje „The European Literature Network“ 2015 m. balandžio 19 d.

Neseniai persikraustęs į naują būstą ir dėžė po dėžės įsitikinęs, kokią gausybę daiktų aš, pasirodo, beturįs, be vargo ir su džiaugsmu didžiumą jų išmečiau. Bet tik ne knygas. Nors atsikračiau drabužių, kilimų, žaidimų, indų, paveikslų, neprišiverčiau išmesti nė vienos knygos. Savo knygų laikaisi įsikibęs. Net tų, kurios man nepatinka, kurių neskaičiau ar, žinau, daugiau niekada nebeskaitysiu. Knygos atrodo svarbios. Jos atrodo visai kas kita. Bet kodėl?

Aš toks ne vienintelis. Daugelis iš mūsų suprantame tą globėjišką jausmą knygų atžvilgiu – nes jos yra ypatingos. Jos visada buvo ypatingos. Per visą istoriją jos buvo žinių, turto ir galios simbolis. Vaikystėje jos mums teikė džiaugsmą, padėdamos atrasti pasaulį. Lygiai taip pat be galo opiai reaguojame į knygų gadinimą. Knygos naikinimą mes siejame su fašizmu, cenzūra ar propaganda.

Knygos ypatingos atrodo ir dėl to, kaip mes jas skaitome. Skaitymas yra privatus, unikalus: jis vyksta tik mūsų galvoje. Tai vaizduotės aktas, leidžiantis mums patiems atgaivinti išistus pasaulius – tiesiogiai kalbant su tuo, kas giliai mūsų viduje. Knygoje slypi kažin kas esmiškai žmogiško.

Tačiau nūdien knygos išgyvena nelengvus laikus. Elektroninių knygų šiuo metu parduodant daugiau nei popierinių ir priešingai tendencijai artimiausiu metu nesisiviečiant, spausdintinės knygos, regis, pamažu nyksta. Tai – pasenusi technologija, kurios vietą užėmė kažin kas lengvesnio, greitesnio, pigesnio ir patogesnio. Daugiau šaršalo apie elektroninių skaityklų apžvalgas nei apie pačias knygas. Knygos tampa „tūriniai“. Šiandien daug labiau vertiname žinių atranką nei pačias žinias: kam reikalinga enciklopedija, jei yra gūglas? Kam knyga kietais viršeliais su vienu romanu, jei gali turėti skaityklę su dešimtimi tūkstančių? Knygos – atgyvena.

Bet jos dar nemirė. Į elektroninių knygų populiarėjimą leidėjai reaguoja vis labiau didindami popierinių knygų patrauklumą. Pastaraisiais metais dedama daug pastangų kuriant nepaprastai gražias knygas – žavius daikčiukus, kuriuos tiesiog norisi turėti. Nuostabu stebėti atgijusią aistrą knygų gamybos amatui, tačiau tai anaipol ne fanfaros spausdintiniam žodžiui, kaip gali atrodyti. Šios knygos gražuolės yra prestižo objektai – jūsų sprendimo įsigyti kultūrinį produktą pašlovinimas amžiuje, kai dauguma dalykų mums prieinami nemokamai. Šioji tendencija knygas verčia namų apyvokos reikmenimis. O aš turiu daug namų apyvokos daiktų, kurių mielai atsikratyčiau, nes jie – užprogramuota netvarka namie.

Žinoma, sakau „atsikratyti“. Kai kalbame apie atsikratymą daiktais, dažnai omenyje turime jų paaukojimą labdarai. Tačiau neramu, jog tai gali būti išsiskindėjimas. Tik būdas atsikratyti daikto, nuduodant, kad paleidi jį gyventi naujo gyvenimo. Lyg pasiligojusio šuns, kuris iškeliauja gyventi ūkyje pas mielą šeimą. Ne, knygų paklausa daug mažesnė, nei manome. 40 proc. knygų į makulatūrą nukeliauja nė neatverstos. Visos dėvėtų daiktų krautuvės išsiskiria gausiomis lentynomis pamestinukų, kurios nebuvo tiek mėgstamos, kad savininkai jas pasilikytų. Nesakau, kad ten nieko gero negalima rasti ar kad esu prieš nenaujas knygas. Bet užeikite į bet kurią sendaikčių krautuvę ir įsitikinsite, kad knygos jose atrodo visai kitaip nei esančios jūsų namų lentynose. Iš mūsų namų išprašytos knygos yra nustojusios savo magijos.

Galbūt čia ir slypi atsakymas. Knygos, be jokios abejonės, neatsiejamos nuo sentimentų ir neatskiriamos viena nuo kitos. Prasmę joms suteikia jų rinkimas – tai, kad tu jas randi, įsigyji, skaitai ir statai į lentyną. Šitokios dėmesio istorijos nėra sendaikčių asortimente. Knygų eilės lentynose, kurias mums taip sunku išformuoti, yra mūsų asmenybės, kultūrinės tapatybės, sielos įspaudai. O kas gi išmestų dalį savo sielos?

Knygos turi galią, nes mes joms suteikiame tą galią. Ir kai mes vis daugiau dėmesio skiriame skaitmeniniam turiniui, galbūt ta galia slopsta. Galbūt šis emocinis ryšys su mūsų knygomis lentynoje yra tarsi kometos uodega, ir per artimiausius metus matysime, kaip mūsų aistra spausdintam žodžiui blėsta, nyksta lyg muzikos įrašų ar plokštelių kolekcijos.

O gal ir ne. Plokštelių prekyba auga – pasaulyje, kur daug nemokamos muzikos, žmonės renkasi retesnius, bet prasmingesnius pirkinius. Parsisiųsti dvidešimt albumų, bet įsigyti tau tikrai svarbų riboto tiražo kompaktinį diską. Nes turėti daiktą, laikyti jį savo rankose yra malonu. Turint omenyje atgaivintas pastangas kurti gražias, brangias knygas, mūsų knygų lentynų, galimas daiktas, laukia toks pat kelias. Ateityje knygos gal ir bus plonesnės, bet vis tiek turės prasmę. Pagaliau juk tik visiškas nuoboda gali gyventi gyvenimą, apsaugotą nuo bet kokios netvarkos.

eurolitnetwork.com

TIM PARKS

Pašaukimas skaityti, arba Prigrūstose lentynose paslėpti perlai

Nuo 1981 m. Italijoje gyvenančio ir besidarbuojančio anglų rašytojo, vertėjo, kritiko Timo Parkso (g. 1954) esė *A vocation to read: Hidden gems on overflowing bookshelves* publikuota dienraščiui „The Times“ dvisavaitiniame kultūriniam priede „The Times Literary Supplement“ 2025 m. balandžio 11 d.

Kodėl taip sunku išmesti knygas? Mano lentynos be tvarkos prigrūstos – tiek, kad, prirėkus susirasti citatą straipsniui, man greičiau ir, jeigu laikas – pinigai, pigiau reikiama knyga nusipirkti ir parsisiųsti į elektroninę skaityklę, nei ieškoti jos savo lentynose.

Kodėl taip nutiko? Prieš dešimt metų po skyrybų ir kelių laikino prieglobsčio vietų aš persikrausčiau į Milaną. Mano knygos gulėjo sudėtos dulkėtose dėžėse, ištraukiamos iš jų kada ne kada. Nauja mano gyvenimo draugė atsivežė savo knygas. Paskui aš išėjau iš darbo universitete ir namo parsivežiau knygas, kurios buvo susikaupusios mano kabinete. Atėjo laikas įvesti tvarką. Bet tai bus įmanoma tik po atrankos.

Kokie trys tūkstančiai knygų. Bent dešimtadalis jų turės iškeliauti. Anksčiau kiekvienąsyk, kai bandydavau išmesti knygas, perskaitydavau puslapį kitą, dvejodavau: „Hm, gal ne tokia jau ir prasta“ arba „Gal senatvėje ir atrasiu jai kokią laisvą dieną“. Šie svyravimai, manau, slėpė išisaknijusių pagarbą pačioms knygoms, pačiai idėjai knygos kaip žinių šaltinio, saviugdros priemonės, šiaip ar taip, „tinkamo“ laiko praleidimo būdo – tam, ką mano tėvai evangelikai visada skatino ir pritarė.

Bet metai bėga. Aš jau pasenau, o tų laisvų dienų nematyti nė ženklų. O knygų padaugėjo. Pagarbos joms mažiau. Fizinis objektas nyksta. Popierius gelsta. Vis patogiau jaučiuosi naudodamasis elektroniniais tekstais, kurie nekaupia dulkių ir kuriuos gali susirasti per kelias sekundes. Trumpai tariant, atsiranda tam tikras pasipriešinimas. Savo gyvenimą aš atidaviau knygoms: skaitymui, rašymui, mokymui, vertimui, recenzavimui. Dabar jos visos čia, sukrautos nuo grindų iki lubų, gožia mano erdvę. Ir, toli gražu nesukurdamos kultūros iliuzijos, atrodo, lyg tyčiotųsi iš manęs.

Su gyvenimo drauge minėto uždavinio imamės kartu. Planas paprastas: tai, ko, mūsų manymu, neskaitysimė, turi dingti. Ir jokio gilinimosi į tekstą. Anotacijos permetimo akimis turi pakakti. Mano akys slenka nuo lentynos prie lentynos. Ne be pastangų ištraukiu vieną knygą, kitą. Netrukus grindis nukloja išbrokuotos knygos. Atmintyje iškyla vienos literatūrinės premijos pirmininkas, daręs kažką panašaus per pirmąjį mūsų vertinimo komisijos posėdį: pasitelkus į pagalbą puikiąsias anotacijas per mažiau nei valandą šimtas knygų buvo sumažinta iki penkiasdešimties.

Tačiau Eleonora spyriojasi. Ar neišmetame vertingų dalykų? Tas knygas, jos manymu, turėtume nunešti į sendaikčių krautuvę. Arba biblioteką. Prieštarauju. „Kad gyvenime neišvengsi švaistymo, – cituoju, – su tuo mano motina niekada nebūtų sutikusi.“ Italo Calvino, „Kelias į San Džovanį“. Šiuos žodžius prisimenu, nes pats juos išverčiau. „Kai kurie daiktai, – laikausi savo, – tiesiog nueina perniek. Kas dieną perdirbama milijonai knygų. Tarp jų – ir mano.“

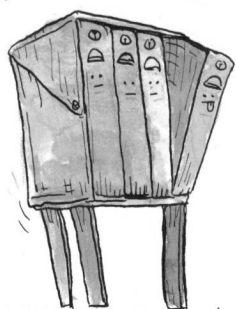
Kaip tik šią jautrią akimirką, peržiūrėję tarp darbo stalo ir sofos-lovos įspraustų knygų krūvelę, pasirodo mažytė Biblija odiniais viršeliais. Glotnaus, balto matinio popieriaus lapų kraštai paauksuoti. Tiksliau, buvo. Mena auksą. Pažįstamas švelnus sklaidomų lapų šiugždesys, kitoks nei įprasto popieriaus. Atsiverčiu pirmą pasitaikiusį puslapį ir panyru į Nehemijo knygos tekstą. Ūmai senasis bažnyčios klaupų ir sutanų kvapas. „1955 m. vasario 13 d. – Rašysenos neatpažįstu. – Timothy Parksui – nuo krikšto tėvo.“ Tai Biblija, kurią mamos akivaizdoje skaitydavau prieš miegą, Biblija, kurią nešdavai į maldos susirinkimus ir vakarines pamaldas. Krikšto dovana. Nors kas krikštatevis, nepamenu. Be abejo, jau miręs. Po data jis užrašęs: „2 Timotiejui 3, 14–15.“ Su nepaaiškinamu užsidegimu įninku versti plonytėlius lapus. Apaštalų darbai, korintiečiams, galatams – turiu paseilėti pirštus – efeziečiams, filipiečiams, tesalonikiečiams. Kadaisė eiliškumą mokėjau atmintinai. Pirmasis apaštalo Pauliaus laiškas Timotiejui. Paulius buvo šventasis, kuriuo mano tėvas žavėjosi labiausiai. Nepavadino manęs Paulium, sakė, baimindamasis, kad toks vardas slėgs savo didingumu. Timotiejus buvo Pauliaus mokiny. Antrasis laiškas, trečias skyrius, 14–15 eilutės: „O tu laikykis to, ką esi išmokęs ir tvirtai įtikėjęs, žinodamas, iš kokių žmonių esi išmokęs. Tu nuo vaikystės pažįsti šventuosius Raštus, galinčius tave pamokyti išganymui per tikėjimą Kristumi Jėzumi“ [vert. Č. Kavaliauskas].

Žodis, kuris gelbsti! Pasilenkusį prie atmestų knygų mane perveria suvokimas, kad būtent nuo čia visa kas prasidėjo, nuo protestantiško tikėjimo, kad skaitymas yra dieviškas, kad per jį pateksi į dangų. Kokia nuostabi, pašėlusi idėja. Mano krikštatevis atlieka savo pareigą iš ano pasaulio. Tekstas išspausdintas dviem stulpeliais su nuorodomis per vidurį. Plg. Psalmynas 119, 99. „Igjiau daugiau įžvalgos už savo mokytojus, nes tavo įsakai – mano užsiėmimas“ [vert. A. Rubšys]. Vienur kitur lapai suklijuoti lipniaja juoste; pamenu, kaip lengvai šis popierius plyšdavo. Čia ir kritiko įpročio pasibraukti pradžia. Juodu šratinuku. Evangelija pagal Joną 19, 30: „Paragavęs to vyno, Jėzus tarė: „Atlikta!“ [vert. Č. K.].

the-tls.com

Vertė A. P.

Paprasta pašto dėžutė

„ŠIAURĖS ATĖNUS“ gaunanti pašto dėžutė

Naujais 2026 m. nauja „ŠIAURĖS ATĖNŲ“ kaina – 2,20 €.

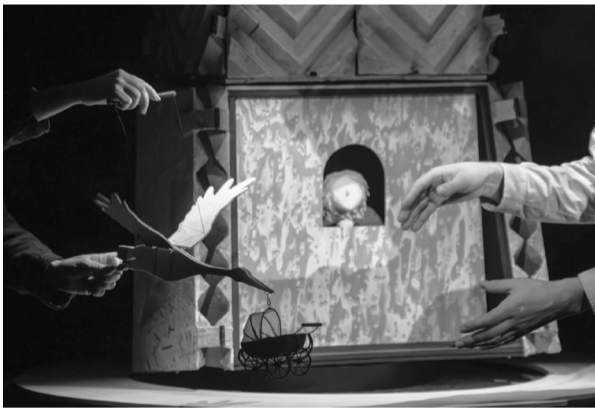
GERIAUSIA-PRENUMERUOTI!

Iš bloknoto (65)

Prasidėjo saulėtas ir šiltas kovas – Teatro mėnuo, kurio pabaigoje vyks Lietuvos teatrų varžybos, geriausių spektaklių, aktorių atranka. Apie tai, kad scenos aukso kryžiais jau lyja, buvau rašiusi pernai, dabar dar pridursiu, kad kartu su teatru smuktelėjo ir vertinimo komisijos sprendimų patikimumas. Kitaip ir būti negalėjo, nes į vertinimo lauką priimta daugybės scenos meno žanrų kūrinių, o komisijos narys gerai išmano tik vieną iš jų... Geriausių atveju – du. Pakvimpa mėgėjiškumu. Dar gražiau, kai komisijos nariai ima kovoti „už savus“.

Neseniai premjerą išleido „Lėlės“ teatras – mažojoje salėje parodė Rimo Driežio režisuotą spektaklį „Broliai juodvarniai“. Kiekvienam lietuviui aišku, kad tai dar vienas ketinimas pritaikyti teatrui vieną išpūdingiausių lietuvių liaudies pasakų „Dvylika brolių, juodvarniais lakstančių“. Pamenu, vaikystėje vien nuo pasakos pavadinimo oda ėjo pagaugais: broliai, karalienės raganos paversti juodvarniais, lyg didžiulis juodas debesys laksto po dangų namus praradę, saulę užstodami! Pro miglas pamenu ir porą dramų teatro ne itin išpūdingų pastatymų. Manau, kad iš esmės sąlyginio lėlių teatro priemonėmis daug paprasčiau perteikti tokį poetišką mito pasaulį.

Bet režisierius pasirenka kitokį kelią. Dar tik renkantį į salę mus pasitinka lengva, žavi prancūziško tipo gatvės muzikėlė, kurią sukūrė ir įvairiais instrumentais atlieka teatro aktorius Irmantas Jankaitis. Su lėlėmis vaidina viso labo du aktoriai – improvizuojantis, ir su partneriais, ir su auditorija lengvai bendraujantis Šarūnas Gedvilas; jis ir visokius cirko elementus taiko, kai reikia kokių mažų stebuklinių „persimainymų“, ir savo partnerę Lijaną Muštašvilį to amato pramoko. Su režisieriaus pritarimu naudoja aktorius ir dar vieną triuką – per visą spektaklį kalba juokingu žargonu, kuriame jauti žemaitiškų, žydiškų, „vilenskų“, o gal ir kartveliškus akcentus. Vaikai tų „nukrypimų“ nesupranta, jie tik supranta lengvai, žavingai ir betarpiškai su jais bendraujančių aktorių. O ką pasakytų lietuvių kalbos sergėtojai? Klausimas nėra paprastas, nes susirinkusi darželinio amžiaus publika dar tik mokosi kalbėti, plečia ir brandina savo kalbinę raišką, ir klausytis teatre juokingos, bet netaisyklingos kalbos, manau, nėra gerai.

„Broliai juodvarniai“. Tomo Tereko / Vilniaus teatro „Lėlės“ nuotrauka

Scenografė Neringa Keršulytė scenos erdvės centre pastato aukštą pečių, kuris „vaidina“ ir pilį, kurioje gyvena karališko kraujo personažai. Tačiau lėlės man pasirodė neįdomios, neįsimintinos, skurdžiai atrodo ir atvirukas / programėlė. Visa paukščių paversti brolių kančių istorija, Elenutės vienvėdis ir graudulys ir nelengvos pastangos juos vaduoti spektaklyje neakcentuojama, rodoma net kaip atsiranda vaikai (du kamuoliukus ilgai purtant, atsiranda ir trečias), tačiau poetinio brolių įvaizdžio nesukurta. O ar ne svarbiausia pasakos mintis, kad meilė ir pasiaukojimas daro stebuklus, tolygius piktiems raganos burtams!

Iš pradžių spektaklis man lyg ir patiko, patiko gyvas kontaktas tarp žiūrovų ir aktorių, betarpiškumo dvasia. Bet paskui ėmiau svarstyti, galvoti, ko man čia stigo. Nejaugi edukacinė dvasia – būtina visko mokytis, viską aiškinti nepaliekant paslapčių, o kartu ir suprimityvinant reiškinių – užvaldys ir lėlių sceną?

Kovo viduryje Vilniaus mažasis teatras pakvietė į jauno režisieriaus Justino Vinciuono premjerą „Trukdis“. Kaip ir dera Gintaro Varno mokiniui, jis aktyviai žengia į įvairias Lietuvos teatro scenas siūlydamas sau patrauklius kūrinius, nevengdamas sunkumų ir įvairių būdų pažinti ir perteikti žiūrovui savą pasirinkto kūrinio viziją. Dažniausiai renkasi užsienio klasiką, šiuolaikinius kūrinius, keliančius aktualius arba „amžinus“ žmogaus būties klausimus, atveriančius žmogaus vidinį pasaulį. Šįkart Mažajame veikiančiai platformai „DramaTest Residency“ Vinciuonas pasiūlė inscenizuoti plačiai žinomas danų rašytojos Tovės Ditlevsen romaną „Veidai“. Tai sudėtingas, niūrus kūrinys apie gilių psichologinių pro-

blemų turinčią, išsekusią, viskuo nusivylusią ir tolydžio bandančią nusižudyti keleto knygų autorę Lisę Mundus (autorės *alter ego*). Veidai jos romane – tai žmonės, su kuriais ji bendrauja: vyras, savi ir priimti vaikai, tarnaitė, draugai, gydytojai, kuriuos ji mato ir su kuriais kontaktuoja per savo ligos prizmę.

Perkeliant romaną į sceną visuomet pasigendi dalies romane esamų motyvų, temų, veikėjų ar vaizdinių. Režisierius su inscenizacijos autore Gabriele Česevičiute koncentruojasi į Lisės „veidą“, sudėtingas jos būsenas, nuotaikas laukiant įkvėpimo ir rašant. Iš esmės tai monodrama. Kiti personažai spektaklyje nėra itin svarbūs, jie gali egzistuoti tik kaip Lisės sutrikusios vaizduotės figūros. Kas tokį psichologinį monologinį kūrinį scenoje gali įteisinti, įtvirtinti, įkūnyti? Aišku, tik aktoriai. Ir būtiniausiai – Lisę vaidinanti iš Jaunimo teatro į Mažąjį pakviesta Dovilė Šilkaitytė. Aktorė tą krūvį atlaikė per visą spektaklį ir ilgainiui mus įtikino savo personažo suirusio vidinio pasaulio drama. Ar spektaklyje pasimatė kokia nors švieselė tunelio gale? Atrodo, kad ne. Tiesą sakant, nepasirodo ji ir romane.

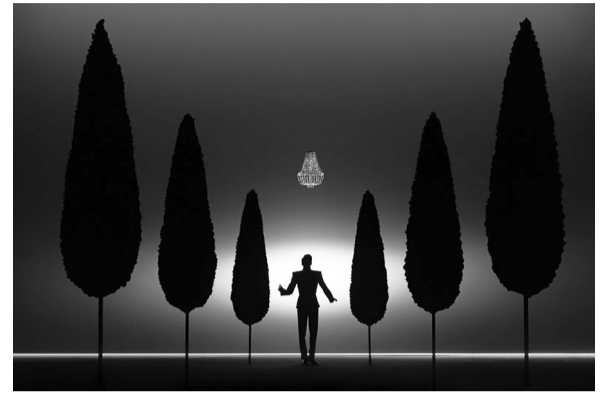
„Trukdis“. Lauros Vansevičienės / VMT nuotrauka

Aktorę supantis Mažojo teatro aktorių orkestrėlis (Indrė Patkauskaitė, Daumantas Ciunis, Jūratė Brogaitė ir kiti) subtiliai Lisę talkino. Tik Edmundas Mikulskis, puikiai suvaidinęs alkoholiku tolydžio tampantį Lisės vyrą daktarą Gertą, šiame šešėlinių vaidmenų ansamblyje atrodo gal net per ryškus. Apie šito „orkestrėlio“ kostiumus vertėjo rimčiau pagalvoti kostiumų dailininkui Leo Čekuoliui. Ar ne geriau būtų buvę visai sąlygiški, bespalviai apdarai, jeigu jau charakteriai scenoje nekuriami? Juo labiau kad, režisuodamas tokio pobūdžio kūrinį, Vinciuonas su dailininku sutaria ne kokius nors namų interjerus kurti ar ligoninės palatas rodyti – verčiasi gana sąlygiškais fonais (tapetuota siena per visą sceną pirmoje dalyje (namai), paskui balkšva, lyg ligoninės patalynės įvaizdis), kurie leidžia komponuoti *en face* mizansceną, reaguoja ir skaido šviesas, o kartais kisdami sukuria Lisės kliesdesio būseną. Vis dėlto norėtųsi raiškesnio scenovaizdžio, kartu su kostiumais kuriančio vientiso stiliaus vaizdą.

Pasakysiu ir tai, kas mane kaip žiūrovą itin erzino. Ilga įžanginė dalis tamsoje, žybsinčios šviesos scenoje ir į žiūrovų veidus, tarsi vaikščioutum po kapų rūšį. Taip pat bandymas personažams bendrauti be garso, tik žiopčiojant, kai ir taip nelengva susekti ryšių tarp jų pobūdį. Šiaip ar taip, spektaklis dar galėtų būti koreguojamas, tikslinamas.

Kokia laimė šiais snaudžiančio teatro laikais pamatyti tikrą, gryną, nuskaidrinantį meno kūrinį scenoje! Atvirą, paprastą, nieko nenuodantį, kviečiantį pasitikėti ir pabūti drauge su visais, kas jį sumanė ir kūrė. Tokią laimę patyriau kovo viduryje nuvykusi į Roberto Wilsono premjerą Nacionaliniame Kauno dramos teatre, sukurtą Oskaro Milašiaus poezijos rinkinio „Septynios vienvėdis“ pagrindu. Spektaklio radimąsi, brandinimą ir tobulinimą, Robertui Wilsonui, tikrajam „7 vienvėsių“ sumanytojui, iškeliauvus Anapilin 2025 metų vasaros pabaigoje, tęsė jo kūrybos partneris režisierius Charlesas Cheminas ir kiti ištikimi ilgamečiai genialaus menininko bendradarbiai. Jų darbas toks jautrus, toks vieningas, kad vardinti atskirai, ką kuris atliko, nebūtų tikslu ir nebūtų prasmės. Vardai yra kultūringai išleistoje, informatyvioje spektaklio programėlėje. Netenka stebėtis, kad visas spektaklio mechanizmas veikia tiksliai kaip šveicariškas laikrodis. Šią išskirtinę Wilsono režisūros savybę jau turėjom progos pamatyti ir kituose jo spektakliuose – J. S. Bacho „Pasijose“, G. Puccini „Turandot“ Nacionaliniame operos ir baleto teatre, O. Wilde'o „Doriane“ Kauno dramoje bei kituose, matytuose užsienyje. Turtinga vaizdų sistema, kuriai sukurti pajungiamos pačios įvairiausios scenos meno rūšys, muzika bei vaizduojamojo meno elementai, žiūrovų gali būti suvokiama skirtingai.

Skaitant Milašiaus poeziją ilgainiui išsikristalizuoja pagrindinė arba itin svarbi jo eilėraščių tema – Meilė. Meilė gražiui? Moteriai? Gimtajai žemei? Dramaturgijoje skamba niekingo gyvenimo, dvasinio išsekimo, kaltės

„7 vienvėdis“. Lucie Jansch / Nacionalinio Kauno dramos teatro nuotrauka

suvokimo ir išpažinties poreikis. Ir visa gaubianti vienvėdis, idealizuotos praecities Ilgesio tema.

Universaliame Roberto Wilsono estetikos pasaulyje svarbiausias dedamosios – laikas, erdvė, judėjimas, kuriais audžiamas ypatingas minčių, asociacijų, virstančių kintančiais meniniais vaizdais, audinys. Ir suprantama, kad Milašiaus keliasluoksni poezija režisieriui galėjo tapti maitinančia dirva. Kaip architektas Wilsonas kuria griežtą formą ir vaizdus, kuriais atveria tobulo erdvės idėją. Vykdydamas režisieriaus valią, scenografas vaizdą brėžia subtilia grafine linija, veikia akvarelėmis spalvų kaita, lygia greta ir sceninių šviesų meistras kuria ypatingus įvaizdžius, akcentuojančius scenos įvykį, erdvės pokytį. O išplėtotose Don Žuano temos scenose į žiūrovų salę pasklinda net ypatingi kvapai. Režisierius nekuria psichologinio charakterio, jis pateikia griežtą formą, kurią aktorius užpildo pagal savo galimybes.

Scenoje, tarsi iš fono iškelta, veikia griežto silueto žmogaus-aktoriaus tamsi figūra, panaši į šešėlių ar meistrų karpinių teatro personažą. Tai Poetas. Aktorius Dainius Svobonas, kaip ir „Doriane“, aukščiausiu lygiu kuria sudėtingą Poeto – mąstančio, mylinčio, kenčiančio žmogaus – paveikslą Oskaro Milašiaus poezijos pagrindu. Poetą jauti, girdi, atjauti jo skaudančią sielą ir žaviesi pačiu teksto pateikimu (o jo čia labai daug!).

Vėliau atsiranda ir jaunas jo antrininkas (Gytis Laskovas), perimantis dalį Poeto kuriamų personažų. Šios ir kitos figūros-personažai juda pedantiškai tiksliai režisieriaus pateiktu judėjimo linijų žemėlapiu; taupiai, lėtai, lyg sapne slystančių judesių žmogaus figūra tampa itin raiški tuščiuose spalvas keičiančiuose fonuose-ekranuose. Kad tokį sąlyginį, kupiną mistinės paslapties, rafinuoto grožio teatrą pamiltum, panirtum į jį – jį reikia pamatyti, patirti ypatingą išgyvenimą ir ryšį. (Po „Doriane“ (2022), manau, mūsų žiūrovams bus lengviau suvokti modernaus teatro stilių, jo reiklį kalbą.)

Milašiaus poezijoje dažnai kartojasi jo mylimi gamtos įvaizdžiai – nuo mažiausių iš augalų, vandenių, dangaus gyventojų iki didingų grūmojančių stichijų, spektaklyje perteikiamų videoprojekcijomis. Nenustemi ir spektaklio pabaigoje patekęs į keistą dirbtinį baltą zoologijos sodą, kuriame po baltom palmėm gyvena baltosios šiaurės meškos, beždžionės ir kiti žvėrys. Gal tai pažadėtoji svajonių Žemė, kurioje susitikti ir taikingai bendrauti gali visi planetos gyventojai? Milašiaus gimtojo Čerėjoj yra ir „langas, atvertas vasaros bitėms“; iš ten turbūt Milašiui kyla poreikis perrašyti lietuvių liaudies pasakas, kurių personažai spektaklyje tarpsta tarsi lėlininko rankose.

Kiekviena tema spektaklio kompozicijoje ateina su savo įvaizdžiu. Vien mėnulis Milašiaus poezijoje turi daugybę vardų: rytiniai ir naktiniai, paskendę mėnuliai, akmenų mėnuliai. O Wilsonas, nuo jų atsispyręs, jau kuria savo viziją: foniniame ekrane blausus vakarėjantis dangus, į mus plėtą keleto tamsių kiparisų alėja ir staiga nusileidžia mėnulis, tik ne mums įprastas apvalainas, o prabangios kristolinės liustros pavidalu. O čia jau, žavesio apimta, iš karto pajutau rafinuoto esteto Oscaro Wilde'o, mėgusio ne brangakmenį lyginti su žaliu lapu, o lapą – su brangakmeniu, dvasią. Visus nustebino vilsoniškai mįslinga ir ironiška įžanga: baltoji, stipriai apšviesto scenoje fotelyje sėdi tyloje susikaupęs baltutėlis senelis abatas raudonais bateliais ir skaito maldaknygę (taip man atrodė), bet iš toli pasigirsta guvaus džiazo ritmai, garsėja, jis įsiklauso, pasiduoda, ima judėti, meta knygutę šalin ir ima kvatoti, lyg sakytų: nepriimkite visko taip rimtai!

Prisipažinsiu, kad nesijaučiu pajėgi aprašyti, perteikti skaitytojui tą įspūdį, kurį patyriau žiūrėdama spektaklį. Manau, kad kiekvienas žiūrovas savaip suprato ir vertino režisieriaus ir jam talkinusių menininkų kūrybą, sudėtingus daugiaprasmius įvaizdžius. Ir liko dėkingas už savaip Wilsono perskaitytą Milašiaus poeziją, už mūsų patirtą malonumą.

Portretas prisiminimui

Dovilė Dagienė-DoDA. Dailės istorikė, parodų kuratorė Giedrė Jankevičiūtė. Iš ciklo „Portretas prisiminimui“. Vilnius, 2023

Sutikau užrašyti savo atvaizdą lydintį prisiminimą Dovelės Dagienės portretų ciklui ir tuojau pat pasigailėjau. Apie ką tas prisiminimas turėtų būti? Portretui pozavau ne visai kaip privatus asmuo; atėjau fotografuotis, nes man reikėjo atvaizdo, kuris reprezentuotų mane kaip profesio-

nalę, t. y. dailės istorikę ir parodų kuratorę. Ar turėčiau rašyti apie profesines patirtis? O ką parašė kiti, patekusieji į ciklą? Vieną kitą tekstą kadaise skaičiau, prisimenu kelis fragmentus, kurie užkabino itin pagaviu vaizdumu. Dabar vėl iš naujo nuėjau į DoDA'os archyvą internete, kad jau suinteresuotu žvilgsniu susipažinčiau su „šaltinių korpusu“. Kaip ir buvo galima nujauti, prisiminimuose dominuoja vaikystė, tiksliau, pirmųjų sąlyčių su fotografija įspūdžiai. Būtų įdomu, jei kas nors išaiškintų kodėl.

Kita vertus, šiame gyvenimo etape beveik kiekviena diena mane nubloškia būtent į vaikystės laikus. Ne (tik) dėl to, kad senstu ar amžėju, kaip dabar bandoma išmokyti mus sakyti, bet dėl to, kad daug laiko praleidžiu su mama, kuri traukiasi iš šios tikrovės. Dažnai ją fotografuoju. Po kelių dienų tas nuotraukas ištrinu, nes nieko gero jos nesako. Apskritai nieko nesako. Pasilikau tik kelias rinktines, kuriose mama arba ypač graži, arba su malonumu daro tai, kas ir man patinka: sėdėdama vežimėlyje kambaryje prie stalo geria šampaną, saulės nutviekstoje virtuvėje pozuoja su rytinės kavos puodeliu, derasi su proanūkiu dėl kojų volelio, kuriam jis reikalingesnis, apžiūrinėja nuskintą pavasario gėlę dar tada, kai gulėjo Santariškių reabilitacijos klinikoje Kairiūkščio gatvėje iš karto po insulto ir galėjome ją išsivežti į lauką. Dabar ji senokai nebesišypso ir su mumis nebesikalba, įsakmiai reikalauja dėmesio, bet nebedėkoja. Vis rečiau ją fotografuoju, turiu išsaugojusi tik vieną nuotrauką, kurią turbūt irgi ištrinsiu. Gerųjų nuotraukų, kurias laikau telefone, susigrąžinti geroms emocijoms ne visada užtenka. Tada

traukiu iš atminties tai, kas džiugina, guodžia, sustiprina. Dažnai „įjungiu“ galvoje Juodkrantės vasarų filmą. Jis ilgas ir šviesus. Mėgstu epizodą, kuris leidžia pajusti tą ypatingą baimės ir laimės mišinį, kai pakaitomis su broliu atsidūrę mamos glėbyje būdavom panardinami į šaltas audrotos jūros bangas, į kurias patys bijodavome įbristi. Tada mama padėjo mums prisijaukinti ir visam gyvenimui pamilti neramią jūrą. Kitas kadras, įsispaudęs atmintyje: mama šukuojasi sėdėdama ant vonios krašto, jos ilgi palaidi plaukai apgaubia tik ką nupraustą kūną. Kaip kokia princesė ar undinė. Aš irgi troškau taip pat apsigaubti ilgais plaukais, bet tuomet kasų šeimoje turbūt jau būtų buvę per daug, tad kas mėnesį ar du keliaudavau su tėčiu į vyrų ir vaikų kirpyklą, kurioje pasodinta ant lentos, atremtos į kirpyklos krėslo ranktūrius, gaudavau tais laikais standartinę bubikopfo šukuoseną.

Visi šie fotojuostose neužfiksuoti prisiminimai išnyks kartu su manimi. Lygiai taip pat kaip ir mano telefone esantys dabarties laimingieji momentai. Keista suprasti, kad Dovelė, kuri jau fotografuodama mane ištraukė iš mano privatumo, dabar privertė užrašyti ir taip tarsi užkonservuoti kelis fragmentus iš tik man iki šiol priklausiusių prisiminimų. Šis tekstas galbūt kažką pasako apie mane, bet jis taip pat daryk patvirtina, kaip atsitiktinai sukrenta praeities liudijimai ir kokie selektyvūs visi pasakojimai apie praeitį.

– GIEDRĖ JANKEVIČIŪTĖ –

Teatras / Kinas

Iki vasarvidžio dar toli

Sporto žiniasklaidoje nūnai populiariausias žodelytis „pasimėgaukime“ – jis pateisina net ir šeštą ar dvidešimt šeštą vietą, nes varžybos, pasirodo, yra ištinis džiaugsmas. Kalbėdami apie mokyklą ir surūgusią švietimo sistemą, neapsieiname be grėsmingo žodžio „patyčios“ – tai toks įvairiapusis suveltas objektas, su kuriuo reikia nepailstant kovoti. Keista, bet Nacionalinio dramos teatro spektaklyje „Mokyk mane“ moksleiviai (jų klasėje kažkodėl yra tik keturi) neužsiima teroru vienas kito atžvilgiu. Gal dėl to, kad jie vienspalviai ir nykia vegetuojantys. Užtat spektaklio teksto autorė ir režisierė Laura Kutkaitė, nuo pat pradžių, nuo Mokytojų dienos šventės, pasirinkusi komedijinę intonaciją (arba kičinę, arba domino teatro), be gailėsčio spaudžia vandenį iš akmens – mokytojai absoliutūs idiotai. Anglistė į pamoką atsineša savo šeimos problemas ir liepia mokiniams anglų kalba suvaidinti pusryčius-vyrų-žmoną-nėštumą; istorikė nemokšiška pasakoja apie mokyklos evoliuciją ir grožis savimi prieš kamerą; du fizinio lavinimo mokytojai rungtis tarpusavyje; pilietinio švietimo mokytoja liepia kalti tezes ir įžeidinėja mokinį atsilikėlį („Skurdi tavo šeimynėlė, skurdus ir žodynėlis...“). Vienintelei biologei išskirta trumpa scena, kurioje ji vaizdingai apibūdina pelkę-mokyklą ir randa kontaktą su vaikais. Mokytojų nudailintoms, plastiškoms karikatūroms skiriama daugiausia jėgų. Be to, režisierė ir aktoriai iš anksto žino, kaip griausmingai į tokias linksmas patyčias reaguos salė, žino, kad žiūrovai bus jų laimingi bendraautorai. Suiku: autoriau, mokyk mus ir mes kvatosime iki nukritimo.

Spektaklio anonsai, kaip visada Nacionaliniame, ištobulinti pagyromis ir šikart pasakojantys apie kūrėjų lankymąsi daugybėje mokyklų studijuojant jų būklę ir būsenas. Darbo procese jos turėjo pavirsti šiokia tokia drama. O pavirto pamoka, kaip nevalia rašyti pjesės. Teatras nepriartėja prie realios mokyklos gyvenimo – laisvai sukurtą vaizdeliui primena nebent absurdišką maišatį per mokyklinę pertrauką.

Jauna režisierė Gabrielė Urbonaitė papildoma gausią plejadą debiutuojančių kine mūsų menininkų. Tačiau reikia nusistebėti, kad per kelis dešimtmečius vaikinių ir merginų su pirmais filmais pas mus pasirodė kur kas daugiau nei su antrais ar trečiais, įtvirtinančiais juos šioje nelengvoje profesijoje. Ilgos nedarbo pauzės arba paralelinis darbas (pvz., montažo režisūra prie svetimų filmų) išbalansuoja autorių.

Ir naują filmą „Renovacija“ Urbonaitė, kaip ji sako, kūrė 6–7 metus, matyt, perrašydama scenarijų ir ruošdamasi startui. Galiausiai pasirinko artimą sau ir savo trisdešimtmečių kartai „filmą apie mus“ – šiltos intonacijos, supaprastinto, kiekvienam atpažįstamo siužeto istoriją. Kas gali būti aiškiau už namo ir savo paties, jau lyg ir subrendusio, atnaujinimą?

Nuo pat pradžių visos kortos dedamos ant stalo atverstos. Ilona tvarko naują butą ir dirba – ne itin noriai verčia iš norvegų kalbos (rodomas vis tas pats užstrigęs sakinytis), taip pat bendrauja su draugu ir jaunikiu Matu,

„Vasarvidžio nakties sapnas“. Martyno Aleksos / LNOBT nuotrauka

pasirinkusiu mėgstamą gido profesiją. Tas bendravimas vienodokas – koldūnų arba makaronų valgymas ir tvarkingas mylėjimasis lovoje, na, kartais trumpi pokalbiai – kas kur eis ir kada grįš. Diena iš dienos. Lakstančio po Vilnių Mato tai neužknisa, o štai namisėdai Ilonai, grėžiamai renovacijos garsų, jau atsirūgsta klausimėlis: ir tai jau viskas? Taip, viskas! Nebent pro langą štai ims ir įlips statybininkas ukrainietis ir Ilonos egzistencija bus šiek tiek pajavairinta.

Gyvenimo monotonija ima graužti jau ir šios sėkmingos kartos atstovus – laiptinėje iš kaimynų rezginės pasipila apelsinai, o kitą kartą – bulvės. Stambiu planu prašliaužia sraigė (jos minivaidmuo čia nelabai dera)... Tik tiek tų įvykių. Nuobodu ir neramu Ilonai.

Žinoma, yra dar atsitiktiniai šios istorijos praeiviai – trumpam vaikus aplankantys ir paburbantys tėvai, kurie yra nelaukiami ir po kurių išėjimo lengviau atsidūstama. Dar yra vakarėlis su niekaip neišryškintais senais draugais ir vėlgi – sugrįžimas prie įskilusios geldos. Nors tos geldos nesimato, ji tik nujaučiama, Ilona ir toliau, prisitaikiusi prie Mato, egzistuos, vers vis tą patį sakinį iš norvegų, mylėdamasi sukurs ne itin vykusį eilėraščio posmelį. Padės aplieto buto šeimininkei. Ir nueis Vilnelės pakrante ir nežinia, tiksliau, į kasdienybę.

Filme nėra jokios dramos, net barnis su Matu neperžengia padarumo ribų – nujauti, kad jiedu susitiks, bučiniu apdovanotas Olegas išvažiuos į Ukrainą, o namo renovacija galų gale pasibaigs, ir nieko tokio neįvyks. Atsinajinimo iliuzija – kaip tos švrios namo sienos – sutvėskės tik iš išorės, o viduje namo ir žmogaus viskas liks kaip buvę. Kažkodėl atrodo, kad Ilona taip ir netaps pagrindine savo istorijos veikėja – liks epizodinė. Tokia slopinanti aistras pasakojimo stilistika.

Iloną puikiai vaidina Žygimantė Jakštaitė („Bėgikė“). Ji viena iš mūsų dabartinių žvaigždžių, kurių žvaigždėmis nepavadinsi. Su tokiais lengviau susitapatinti, bet jų kasdieniškumu menčiau žaviesi. Kita dominuojanti tendencija – užsidarymas taikioje buityje ir dvasiniame pasaulėlyje, atsakymas nuo bet kokio epinio sureikšminimo („Renovacijoje“ Olego ir Ukrainos linija yra vos

nubrėžta, pagalbinė). Smulkus siuvinėjimas kryželiu yra dailus, tačiau jis vienadienis, tiesiog lengvo žiūrėjimo.

Šio amžiaus pradžioje Šekspyro „Vasarvidžio nakties sapną“ įžūliai, bet talentingai pastatė Oskaras Koršunovas. Minimalistinis, vien lentomis manipuluojančių aktorių vaizdas ir bildesys pakerejo ir įrodė publikai, kiek naujos gyvasties galima išspausti iš senos veikėjas bei įvykiais perpildytos šekspyriškos komedijos. Ant tos primityvios lygios lentos buvo išrašyti visi meilės ir nemeilės žodžiai – tereikėjo juos tau pačiam įsivaizduoti. Ir lengvai įsivaizdavai!

Nūnai LNOBT pasiryžus pirmąsyk imtis XX a. viduryje Benjamino Britteno (1913–1976) sukurtos operos „Vasarvidžio nakties sapnas“ Šekspyro gausa nuo pirmo „kadro“ liejasi per kraštus. Kas tik neapsireiškia scenoje per tris veiksmus – nuo purpsinčių, šikšnosparnių sparnais mosuojančių ir pagalvėm besipliekiančių mažųjų atlikėjų elfų iki gigantiškų proporcijų liūto kaukės (šita, sakyčiau, tuščia parodija sustingdo ir stabdo operos veiksmą). Atrodo, mažai trumpintų poetinių subtitrų nespėji skaityti (dažniausiai jie išreiškia atmosferą, o ne konkrečius veiksmo posūkius, todėl ne visi yra būtini). Bet juk reikia ne skaityti, o stebėti, kas plinta scenoje! Kokia skirtingų žanrų, kontrastinga muzika pildo erdvę!

Scenoje slankioja įstabūs daugiabrauniai bokštai (scenografas Vytautas Narbutas), kurių negyva choreografija esi priverstas žavėtis, – iš tiesų jie ir yra vertingesni už nevykęles nerangias įsimylėlių poras, be to, sapniškai apšviesti, vėl grąžina prie minėtų O. K. lentų. Scenos palubėse aukštyn kojom prikabinta daugybė kėdžių – turbūt tai aliuzija į vasarvidžio meilių apverstas puses (nors toji užuomina asocijuojasi ir su Alisa Veidrodžio karalystėje). Hermijos ir Elenos smetoniški apdarai (kostiumai ir grimas Juozo Statkevičiaus) tinka moteriškaitėms prie apkvailintų veidų – taip pat kaip ir finale ant išsvajotų lovų susodintų nuotakų miesčioniškos vienodos sukniš. Įdomiai pristatoma aktorių mėgėjų trupė: juodi amatininkų kostiumai – geriausia spektaklio parodija, kurią ne iš karto perkandi.

Pastatymą režisavo Šekspyro žinovas Gintaras Varnas. Pristatydamas spektaklį jis akcentavo „išoriškai labai linksmą, žaismingą, bet iš tiesų niūrų kūrinių“. Nes meilė yra visiškai atsitiktinumas, gali pamilti asilą ir atsipeikėjus dėl to bus gėda. Ak, ji gali būti ir šiokia, ir anokia, Romeo ir Džuljetos (pjesėje Píramo ir Tisbės) laikai praėjo, jie virto bukomis medinėmis lėlėmis, o dabar štai bjaurus asilas pasirodo sekso epizodėlyje... Režisierius vis dėlto nedrįsta plačiau aktualizuoti neišvaizdžių nūdienės meilės formų, jos atsispindi nebent kostiumų dizaine. Meiluzių poros lieka tokios pačios ir pradžioje, ir pabaigoje, jų individualybės nėra išryškintos – atėjusios į protą ir grįžusios pas savo ankstesnius mylimuosius, jos vos susigėsta. Juk tai buvo tik sapnas.

– JÜRATĖ VIŠOCKAITĖ –

ALEKSANDRAS SAKAS

Senas poetas

Trimis langais iškando naktį senis.
Ant kėdės vėso marškiniai ir kelnės.
Kamavos batai, kojinių užspringę.
Kamavo sielą sapnas netvarkingas.
Palubėje skaissti lemputė švietė,
Ir su drugeliais iš tamsos atlėkęs
Už stiklo dūzgė gyvas žodžių spiečius.
O senis stengė pro miegus suprasti,
Kad rytui jų prigaudytų į raštą,
Ir džiaugėsi apšėpusi burna
Kelių eilučių nugirstų dar.
Kieno jos? Žmonės vargtų veltui –
Tokiu prie stalo niekad nesukaltų.

Tačiau, kai rytas ėmė bust iš lėto,
Nebepresimė senelis nieko.
Aplinkui dairėsi, lyg ką pametęs,
Ant kėdės marškinius ir kelnes matė,
Dar batai buvo, kojinių užspringę,
O visa kita su naktim pradingo.

Olando Kepurė

Mušamas kankorėžiais,
Bet nemirtinai,
Proskynomis, provėžomis
Išlėkiau tenai,

Kur į jūrą pušys
Žiūri iš aukštai,
Kur bangelės mušas,
Bet nemirtinai,

Kur stati pakrantė
Ir baugi žolė,
Kur kaip žmonės krenta
Pušys iš eilės,

Kur nuo žemės krašto
Byra trupiniai,
Ir kur saulė skęsta,
Bet nemirtinai.

Pavasari, tai tu...

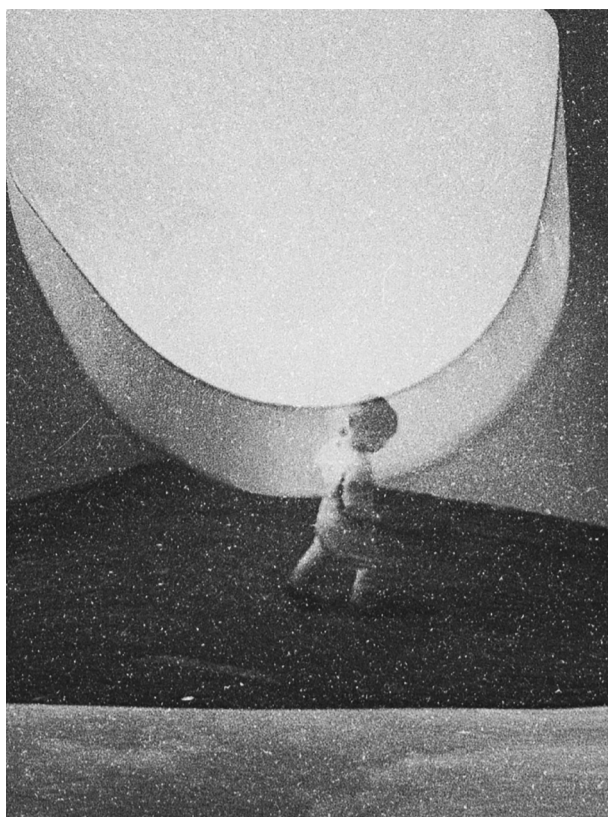
Pavasari, tai tu su saule
Užpylei žemę pažadais,
Tai tu, žaliai laukus išaudęs,
Žiedais ir širdimis žaidei,

Tai per tave mes patikėjom,
Kad amžinai gegužis bus!
Neliko... Tik lietus ir vėjas,
Ir ilgas kelias į kapus.

Sodas naktį

Laiminga vasaros vėsa
Pro langą kambarį užliejo,
Ir amžinai jauna dvasia,
Kūne iškaršusiam kalėjus,
Į laisvę nėrė lyg dausas,
Į sodo miegančio alėjas,

Laiminga sklandė tarp šakų,
Nebodama šaltų lašų
Ir besivaipančių lapelių,
Namo beveik užmiršus kelią,
Kur kambary sunkia našta
Tebegulėjo senysta.

Ignės Grikevičiūtės nuotrauka

Geltoni balandžiai

Geltonais balandžiais
Viešpats neturtingas.
Buvo čia toks vienas,
Bet ir tas pradingo.

Gal aš pats jį puoliau
Vyti iš balkono?
Nemačiau patamsy,
Baltas ar geltonas.

Dėl gležnų gėlelių
Pagailėjau vietos,
Kai radau jas kartą
Smarkiai nugulėtas.

Kaltas, Dieve, kaltas!..
Jei paberčiau duonos,
Tai gal dar atšvilptų
Ir tasai geltonas?

Bet bijau, kad veltui
Prisikviesčiau būrį –
Geltonų balandžių
Viešpats nebeturi.

Našlaitės

Kuklios gėlės
Našlaitėlės
Visą naktį
Žiedus kėlė.

Niekas tų žiedų
Nematė,
Buvo tamsios
Juodos naktys.

Mėnuo dangstė
Vėidą savo,
Ir aušra
Labai vėlavo.

Nežiūrimos
Kaip vėlės
Tamsoje
Žydėjo gėlės.

Šienapjūtė

Džiaugiuos, gyvybe, tavimi
Šią vėsią šienapjūtės dieną,
Kvapniom užklotas žolėmis,
Tačiau neperpjautomis venom.

Ir vasaros pradžia džiaugiuos,
Tartum ir man jina žadėtų
Truputį laimės kaip gražos
Tais kuždesiais ūksmių žolėtų,

Ta jauno kūno vilnimi,
Kuri gyvybės angą veria,
Kai pakirstas dejuot imi –
Kaip, Viešpatie, numirti gera!..

Kaminas

Nulis laipsnių. Rūkas, rūkas...
Žmonės rūko kamine.
Kažkoks laivas gailiai ūkia.
Ūkiai gąsdina mane.

Nulis laipsnių. Ir pro rūką
Nesuprasi, taip ar ne.
Ko tas laivas vis dar ūkia?
Kodėl žmonės – kamine?

Gal nelaimė? Lyg per piena
Nematai, kas ten dugne.
Ir mane kurią nors dieną
Uždarys jie kamine.

Obuoliai

Rudeninės vyto gėlės,
Krito sunkūs obuoliai.
Vos pakilus, nėrė vėlei
Saulė po žeme giliai.

Ir užėjo tamsūs lietūs,
Ir patvino pašaliai...
Be tavęs per naktį švietė
Kaip mėnuliai obuoliai.

Sodo, lašančio lig ryto,
Negirdėjai... Neklausei,
Kaip į žolę sunkiai krito
Šio pasaulio obuoliai.

In aeternum

Pienės ir purienos
Auksu ant žolės
Jau dabar kas dieną
Saulėje žydės,

Ir skrajos be galo
Pievomis drugiai...
Amžinas šis kelias
Žydinčiais laukais.

Vėjas debesėlius
Danguje vaikys,
Vėsūs jų šešėliai
Užliūliuos akis.

Jau dabar kas dieną
Ir aplink mane –
Pienės ir purienos
Žydinčiam sapne.

Trys slovėnų poetės

MAJA VIDMAR

Maja Vidmar (g. 1961) laikoma viena ryškiausių savo kartos slovėnų poezijos kūrėjų, įvertinta Slovėnijoje prestižiškiausiais apdovanojimais – Jenko premija (*Jenkova nagrada*), skiriama už geriausių pastarųjų dvejų metų poezijos knygą (2005), ir Prešereno premija (*Velika Prešernova nagrada*), kuria pagerbiami iškiliausi šalies menininkai (2006). Studijavo slovėnų filologiją ir lyginamąją literatūrą Liublianios universitete. Šiuo metu – laisvoji menininkė. Jos poezija labai intymi, sutelkta į asmeninius išgyvenimus, plėtoja feministinės raiškos perspektyvą slovėnų literatūroje.

Iš ligoninės

Vaikas, iškirptas iš kambario,
iš tėvų nuotraukos,
iš lovelės
sujaukta patalyne.

Vaikas tamsos karste,
pririštas prie kitos lovos,

nejuda, beveik nekvėpuoja,
ilsisi iki mirties.

Netikėtai gražintas vaikas.
Popiečio saulė ant stalo,
mama laukia, kvepia išplautos grindys.
Miruolis lėtai pajuda.

Horoskopas

Mirę vaikai akimirksniu užauga,
nors niekada išties.
Kartais jie ilgisi vaikystės,
kartais iš viso nežino,
ko galėtų ilgėtis.

Jie jautrūs šalčiui ir visiems
pokyčiams, yra labai bailūs,
todėl nuolat viskam pasirengę
ir gėdijasi savo bailumo.
Labiausiai jiems gėda dėl yrančių
kūnų, kuriuos slepia sapnuose,
todėl iš pirmo žvilgsnio atrodo gražūs.

Juos grobia meilė, grožis ir aistra,
tikrai ne džiaugsmas.
Jie tiki, kad viską sugadins
nerūpestinga vaikiško džiaugsmo akimirka.
Apsimeta, kad liktų žmonių gyvenimuose,
bet vidinis liūdesys naikina
jų vaikus ir visus, kurie juos myli.

Jie netiki, kad kitas pasiliks,
netiki suaugusiaisiais,
kad šie ką nors žino, nors žmones
gali tai erzinti.
Nežinodami, kad yra mirę,
sunkiai priima sprendimus ir mokosi,
tačiau žino galintys skristi.

O mažiausiai pasitiki savimi.
Jie juda atsargiai, nuolat
bijo, kad išeis amžinai.
Išsekę, kad bijotų mirties,
ir nėra jų pasaulį, beviltiškai
norinčių jam priklausyti.

TAJA KRAMBERGER

Taja Kramberger (g. 1970) – išskirtinė, gausiai į užsienio kalbas verčiama slovėnų poetė, 2007 m. įvertinta Veronikos apdovanojimu (*Veronikina nagrada*), skiriamu už geriausių metų slovėnų poezijos knygą. Liublianios universitete studijavo istoriją ir archeologiją, vėliau apsigynė istorinės antropologijos mokslų daktaro vardą. Jos eilėraščiuose poezija siejasi su filosofiniais apmąstymais, visuomenės ir institucijų kritika, sociologinėmis įžvalgomis.

Norėjau aiškių ir tiesių moterų

*paklausei: nėra čia
jokios dainos, kuri
į dykumą lietu atneštų?*

*Sonia Sanchez, iš „21 haiku Odetai“
(kn. „Rytinis haiku“ (2010))*

Moteris piešiau tvirtais
vertikaliais potėpiais, nenaudojau
grubaus šešėliavimo technikos, kontrastų
ir tonų. Nestilizavau jų kūnų.

Norėjau, kad būtų moterys subtilios,
aiškios ir tiesios, spindėtų zenite,
norėjau ilgų atminties šešėlių vakaro žaroj.
Norėjau, kad pačios išryškintų raštą.

Neskaidžiau jų stuburų
į pavienius slankstelius, netemdžiau
regėjimo pažadais, gudria melancholija,
negrupavau jų pagal mėnulio ciklą.

Norėjau jų visaverčių, apsiginklavusių
argumentais, kaip tu, mieloji Madlena,
švelnių, bet gebančių traukti per dantį,
solidarių ir žmogiškų besibaigiant pasauliui.

Liudininkų. Ne neigėjų.
Ne kraugeriškų veiksmų ir neteisybės įrankių.

Neaukštinau jų širdžių,
nedainavau apie beširdystę.
Norėjau, kad būtų savarankiškos, tokios moterys,
kaip gėlė yra gėlė, o vyras yra vyras,
kai nepraranda žmogiškumo.

Norėjau, kad jos nešvaistytų gyvenimų,
kad nemestų žiedlapių dar nepražydušios.
Vienu ypu norėjau ištirpdyti ledinę
išankstinių nuostatų krušą į katarsio ašaras.

Aš viso to norėjau.

Sugrąžinti mus iš žiemos miego į juoką ir gyvenimą –
visas
į pasirodymų ir apgaulės
kraštą.

Per daug.

Kiekvienas lavonas turi vardą

Kiekvienas lavonas turi vardą,
bet jis kliūva už gyvųjų vardų.
Kai kuriuos sunku ištarti
rišliai ir nemikčiojant,

kai kuriuos pasakysi
tikrai užuominomis,
yra tokių, ypač moterų,
kurie mūsų kraštuose uždrausti.

Kiekvienas lavonas turi vardą,
iškalta akmenyje,
įrašyta sienoje ar telefonų knygoje,
o mano vardą bent kas kelerius metus
reikia nurašyti, sutepti,
pakeisti kitu.

Prieš dešimtmetį vienas
aukštas partietis man pagrasino:
Likit poete, kol dar turit laiko.

Kol turiu laiko?
Kam skirto?

Aš tapau ir tyrėja,
redaktore, organizatore,
vertėja ir aktyviste,
universiteto dėstytoja.
Visi sudėtingi reikalai,
senų sklypų ribų peržengimai,
o jas nubrėžė
purvini
fratrijų pirštai.

Vėdinu visas patalpas,
ignoruojau visus reitingus,
užsuku visus vožtuvus.

Ir paliko jie mane šaltyje –
kaip lavoną. Bet kiekvienas lavonas turi vardą.

ANJA GOLOB

Anja Golob (g. 1976) – poetė, redaktorė, kritikė, dramaturgė, leidėja, net du kartus pelniusi Jenko premiją (2014 ir 2016). Liublianios universitete studijavo filosofiją ir lyginamąją literatūrą, šiuo metu leidžia komiksus ir komiksų tipo romanus. Jos poezijoje vyrauja visuomenės kritika ir erotizmas, kritiškas žvilgsnis kreipiamas į dehumanizaciją, katastrofiškų godumo pasekmių nesuvokimą ir protesto priežasčių nesupratimą.

Ko man reikia

*Don't want nothing that don't belong to us
Don't want nothing we can live without*

Tindersticks, „This Fire of Autumn“

Kažko, kas apsaugotų nuo lietaus, sniego, vėjo;
brezento, stogo, sienos, palapinės drobės.
Reikia vandens iš čiaupo. Poros kelnų. Antklodės.
Nosinės.
Duobės žemėje maistui, kad nesugestų,
duobės žemėje, kitur, išmatoms.
Kažko, kur paguldyčiau pavargusį kūną;
sauso žemės lopinėlio, čiuzinio, futono, hamako.
Reikia popieriaus, rašiklio, popieriaus, rašiklio, pašto ženklų.

Reikia ramybės. Arbatos, didelių gurkšnių su šlakeliu
pieno.

Kas porą dienų po naują knygą.
Ir rankos reikia, ne mano, delno, kuris
paglostytų tarpkojį, nugarą, plaukus. Galbūt
kūno, kuris atsigultų greta ir susiliėtų su manuoju
į kažką nuostabaus. O po to subyrėtų. Reikia prisilietimo,
kuris pralaužtų vienatvę. Tuštumos. Jos nepakanka.
Ir susikurti pasaulį, vidury pasaulių savo pasaulį,
kūną, medį, dangų, flirtą su savim.
To nepakanka. Daugiau ir nereikia.

Gamtos dėsnis

guli tikrai
du kūnai
juos glosto saulė
apsnūdę stebi tuos pačius debesis
tas pačias žvaigždes, kai ateina naktis
jie vartosi
apsikabina
juos uždengia debesis
žvaigždės ant jų krinta
jie tikrai guli
saulė juos glosto

du kūnai
savo šešėlius
pasiima kaip skaitinį
iš jo sužino
kas jų laukia
kas yra, kas buvo ir kas bus
jie tikrai guli
nuogi
dar nieko neįvyko
tik saulė, šešėliai, žvaigždės ir debesis
neįprastai prie jų priartėjo
arčiau nei visada
debesyje įstrigusios žvaigždės
saulės atspindys jų šviesoje
šešėlis ant smėlio tokios formos
apačioje
guli
dviejuose kūnuose
jie vienas kitam
ilgiau nei bet kada
kūnas tikrai
vienas kūnas

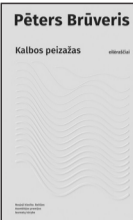
*Eilėraščius, kuriuos autorės siuntė savo nuožiūra,
vertė Kristina Tamulevičiūtė,
2026 m. kovą reziduodama Pamėnkalnio viloje*

Senienos ir naujienos (23)

Pēters Brūveris. Kalbos peizažas. Eilėraščiai.

Iš latvių k. vertė Vladas Braziūnas.

V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2025. 126 p.

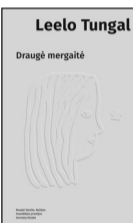

Vladui Braziūnui tinka versti ir aprašyti Pēterą Brūverį: esama mitopoetinės jungties, pasaulėvaizdžių giminingumo. Brūveris turi panašumo ir į Sigitą Gedą – ypač vaizduotės panirimu į istoriją, formos eksperimentavimu. Į poezijos knygas mėgdavęs įtraukti ir savo verstus eilėraščius (knygoje – mūsiškiai Henrikas Nagys, Henrikas Radauskas, Kornelijus Platelis). Yra Brūverio eilėraštis, pavadintas „Žiemos teologija“ (aliuzija į Alfonso Nykos-Niliūno poeziją).

Leelo Tungal. Draugė mergaitė. Trilogija.

Iš estų k. vertė Danutė Sirijos Giraitė.

V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2025. 493 p.

Estija, praėjusio amžiaus šeštasis dešimtmetis. „Draugė mergaitė“ – taip autobuso konduktorė kreipiasi į mažametę. Mergaitės mamą enkavėdistai išstremia į Sibirą. Ją augina tėtis (pasakotojos vadinamas „tata“) ir teta. Pasakojama iš guvijos, tiesios, nenustygstančios mergaitės perspektyvos (iškart prisiminiu Marytę Kontrimaitę) – daug dialogų, per juos parodomas sovietinės tikrovės niūrumas. Trečiojoje dalyje mama grįžta iš tremties, paaugusi duktė jos neatpažįsta. Estijoje knyga sulaukė populiarumo, disidentinės nuotaikos turėtų būti atpažįstamos ir mums.

Grigorijus Kanovičius. Miestelio romansas. Romanas.

Iš rusų k. vertė Aldona Paulauskienė. V.: Tyto alba, 2020. 431 p.

Skaitydama galvojau apie man žinomus moters žydės paveikslus literatūroje – neretai ji yra gyvybinga, už save kovojanti stačiokė, kaip senelė Rocha šiame romane. „Bet man su ja buvo nuobodu, ne taip, kaip su nenuspėjama ir valdinga senele Rocha, kuri galėjo mane ir senelio diržu perlieti, ir antausiu pavaišinti, ir staiga bučiniai apdovanoti“ (p. 291). Atkreipiau dėmesį ir į paprotį gąsdinti vaikus romais. Namai Jonavoje tampa pasaulio centru: jie brutaliai išcentruojami, bet autoriui dėl to lengviau matyti visumą, panoramiškai dėlioti kelių kartų veikėjus. Itin socialus pasakotojas siužetą konstruoja daugiausiai per pokalbius, dialogus, humorą. Ironiškai vaizduojamas komunistuojantis Šmulikas, pirmoji sovietizacija, turtingų žydų išstėmimas ir turto nusavinimas. Taip pat žydų emigracija artėjant vokiečiams.

Yaniv Iczkovits. Skerdiko duktė. Romanas.

Iš hebrajų k. vertė Kristina Gudelytė-Lasman.

Konsultavo ir terminų žodynelį sudarė Lara Lempertienė. V.: BALTO leidybos namai, 2022. 544 p.

Labai įdomus romanas, ne prastesnis už Olgos Tokarczuk „Jokūbo knygas“. Pasakojimas tirštas, įvairiaplaniškas, pasitelkiamas net dailininko, tapančio portretą, monologas. Vaizduojama XIX a. carinė Rusija, kampas tarp Gardino ir Minsko. Minimi Vilniaus Gaonas, rašytoja Eliza Ožeško (tokia pavardės forma). Nuostabiai aprašytas uždaras žydų papročiais ir tradicijomis palaikomas pasaulis, paauglių ėmimas į rekrūtus; komiška vaizduojama caro kariuomenė. „Yra žmonių, kurie meilės stoką jiems suvokia kaip aukštą vertinimą ir pagarbą, tokie nė nenutuokia, kad nemeilė koja kojon žengia su nepagarba ir niekinimu“ (p. 303).

Rosa Luxemburg. Socialdemokratijos krizė.

Iš vokiečių k. vertė Ieva Grumbinaitė ir Indrė Dalia Klimkaitė.

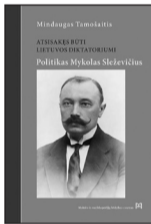
V.: DEMOS kritinės minties institutas, 2020. 176 p.

Nors knygą gavau prieš ketverius metus, skaitau tik dabar – pribrendo reikalas. Deja, iš liaudies kylantys valdžios atstovai (tinka Remigijaus Žemaitaičio pavyzdys) nėra tokie, apie kokius svajavo kairieji intelektualai. Rosa Luxemburg svarsto apie Pirmąjį pasaulinį karą ir pranašauja fašistinę Vokietiją, bet kai kas tinka ir mūsų laikams. JAV virsta fašistine valstybe, bet ne leftistų, o respublikonų dėka.

Mindaugas Tamošaitis. Atsisakęs būti Lietuvos diktatoriumi: politikas Mykolas Sleževičius.

V.: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2020. 472 p.

Skačiau topografiniais motyvais – gyvenu šalia Mykolo Sleževičiaus stotelės. Simboliška, kad kita stotelė netoliese – Mykolo Romerio universitetas (Romerio dienoraštyje nemažai medžiagos apie Sleževičių; abu buvo masonai). Monografijoje pabrėžiama garbinga Lietuvos socialdemokratų (partija įsteigta 1896 m.) istorija: žinia, šiandien tos garbės jau daug mažiau. Vėliau Sleževičius tapo liaudininku. Kritiškai vertino kunigiją, bet dėdė rėmė jo mokslus, vildamasis, kad taps kunigu (Sleževičius, puikiai gaudydamsis situacijoje, šiek tiek jį apgavo). Tuometiniai paaugliai politiškai ir visuomeniškai subręsdavo neįtikėtina anksti. Su žmona Doma susipažino „Rūtos“ draugijoje: ji dirbo odontologe, daug

dėmesio skyrė socialinei veiklai. 1918 m. Sleževičius parodė įžvalgumą, kaip didžiausius priešus įvardindamas Rusiją ir Vokietiją. Neturėjo iliuzijų dėl SSRS – 1918 m. Voroneže buvo suimtas bolševikų ir mėnesį kalintas. Kaip ir dauguma visų laikų kairiųjų, mėgo smokingus ir kostiumus, geras vaives, o dideliame tarpukariu statytame Sleževičių name Kaune dabar veikia Vaikų literatūros muziejus. Įspūdinga nuotrauka, kurioje Sleževičius su Jurgiu Baltrušaičiu Maskvoje pasirašo Nepuolimo sutartį (1926).

Viktorija Daujotytė. Toks paprastas. Romanas.

V.: Odilė, 2026. 227 p.

Prieš kokį dešimtmetį „agrarinis romanas“ skambėjo lyg keiksmazodis – juk mūsų į pasaulį „vėluojanti“ literatūra turinti kuo skubiau urbanizuotis. Praėjo kiek laiko, pasirodė keli grynai urbanistiniai romanai (Undinės Radzevičiūtės, Sigitos Parulskio, Herkaus Kunčiaus) ir net jaunimas pasidavė folkrealizmo bangai. Viktorija Daujotytė, portale „Lrt.lt“ atsakydama į Mindaugo Kluso klausimus, reiškia palaikymą tam, ką pastaruoju metu teko kone ginti: „Kuo arčiau žemės, tuo iš giliau menas, jei tik matai, girdi, jauti. [...] Ar ir aš priklausau savo gyvenimo, savo kaimiškumo ir kaip patirties gynėjams? Tikriausiai. Miesto civilizacija, net tapdama problemiška, nekelia klausimų. Žemdirbiškoji kultūra, nors yra pirminė, atrodo žemesnė. Bet kas turi ar bent galvoja, kad turi savitesnę jos patirtį, bando apie ją mąstyti, rašyti, tad ir tvirtinti. Kiekvienas turi teisę ginti savo gyvenimą, savo likimą.“

Daujotytės romanas buvo mano laukiamiausias Knygų mugėje; stulbina rašymo visais registras fenomenas, kompozicijos nuotykis. Knygos pradžioje minima data ant šeimos fotografijos: 1903 m. Pasakojimas baigiasi tarpukariu, dar neprasidėjus Antrajam pasauliniam karui – idilės laikas. Gražiai vaizduojamas vaiko kitokumas, namai, santykiai; svarbiausias žodis – „atskiras“. Patinka, kaip autorė rašo apie meilę; ji pažįsta gyvenimą. Įveiklinama ir lituanistika: Šatrijos Ragana, Maironis, Vaižgantas, Salomėja Nėris, Henrikas Nagys, Vincas Mykolaitis-Putinas. Poetizuojama egodokumentika, lenkų kalba parašyti prosenelės laiška (vis dėlto norėjosi, kad iš jų kas nors daugiau paašškėtų). Daujotytės beletristika mėgsta ilgą sakinį, lengvai moralizuoja, bet skaityti smagu. Pavadinimas – ir apibūdinimas: deja, šiuolaikinei lietuvių prozai nelengva su realizmu, matyt, nėra jis toks apgaulingai paprastas. Labai suprantu norą rašyti utopiją, kai gyvename distopijoje.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

RAŠYTOJO NAMAS

Neužmirštamasis

Dainos Kairevičiūtės nuotrauka

Sparčiu žingsniu lipo laiptais aukštyn, per petį persimetęs gitarą. Specialiai nevažiavo liftu, norėdamas pasportuoti. Stengėsi išlaikyti pradinį tempą, bet ties trečiu aukštu jau ėmė dusti, tad norom nenorom teko sulėtinti žingsnį. Paprasto mūrinio pastato, stovinčio vieno iš Vilniaus mikrorajonų pakraštyje, laiptinės buvo šviesios, tvarkingos, tarpiniuose aukštuose palei langus sustatyti vazonai su augalais, laiptų aikštelėse laisvalaikio baldai, lentynos su knygomis, koridoriuose ant sienų sukabintos įrėmintos nuotraukos iš čionykštės bendruomenės gyvenimo. Trečiame aukšte ant durų paskaitė: SAVARANKIŠKO GYVENIMO NAMAI. Palypėjęs dar aukščiau, pamatė lentelę SOCIALINĖS GLOBOS PASLAUGŲ STACIONARAS. Penktame aukšte jį pasitiko užrašas DIENOS CENTRAS. Atvyko.

Prie durų paklotas apskritas kilimėlis su užrašu „Welcome“, į jį pabrūžavo kojas. Paskambinus durų skambučiu, atidarė besišypsanti apkūnoka socialinė darbuotoja ir pažinusi atvykėlį pakvietė sėsti paskui ją į sveičiams skirtą kambarį. Dirstelėjęs į priešingą koridoriaus pusę, pamatė jo gale, salėje, jau besibūruojančius senjorus, kuriems šiandien turės koncertuoti. Koridorius buvo išpuoštas kalėdinėmis girliandom, o salės kampe įžiūrėjo stovinčią eglutę.

– Prašom čia pasidėti asmeninius daiktus. Gal prieš koncertą norėtumėt kavos?

Sveičių kambaryje ant stalo buvo svetingai padėta pora lėkščių su sausainiais ir saldainiais.

– Ne, aciū, norėčiau apsižiūrėti salėje. Laidą gitarai prijungti prie stiprintuvo, man sakė, turėsit?

– Oi, nežinau, tikriausiai taip, jeigu sakė, bėgu paklausti, – darbuotoja sumišusi išskubėjo.

Kambario kampe prie kriauklės aptikęs veidrodį, žiūrėdamas į savo atvaizdą perbraukė pirštais per širmas garbanas. Ar šiandieniniai žiūrovai į klausytojai jį atpažins? Žinoma, daugelis yra matę jo humoristines programas per televiziją, bet ne apie tokį atpažinimą jis dabar pagalvojo. Dauguma šio centro lankytojų, ko gero, yra matę legendinius filmus, kuriuose Arvydas nusifilmavo pačioje jaunystėje, savo aktorinės karjeros pradžioje. Tada, daugiaserijsiniame meniniame filme suvaidinęs jauną Žaną Kristofą – herojų muziką iš Romeno Rolano romano, – jis smarkiai išpopuliarėjo, tapo daugelio merginų ir moterų numylėtiniu, jo portretai puošė žurnalų viršelius ir puslapius... O dabar? Ar jis tebeturi pirmąsio žavesio, anuometinės įtaigos ir aistros? Žvelgdamas į savo atvaizdą, suraukė antakius, paskui atmetė galvą, nusišypsojo savo ypatingą moterų širdis tirpdančią šypsena. Ruošdamasis koncertui, padarė lūpų mankštą.

Niekada nevertino savo išorinio grožio ir žavesio, nors kartais, tiesa, tomis įgimtomis savybėmis ir yra tekę pasinaudoti. Visgi su metais fizinis patrauklumas ėmė įgauti karikatūros bruožų. Veidas pastambėjo, išpurto, išryškėjo pigmentinės dėmės, akių vokai ir paakiai nukaro, atsirado pagurklis. Iš dailaus ir gundančio dvidešimtmečio didelėmis kaip ežerai akimis, debiutavusio žymaus režisieriaus filme, beveik nieko nebeliko. Žinojo, kad teatro ir kino bendruomenė daugelį metų jį vis lygindavo su jaunesniu broliu, kurį visi laikė ne tokiu gražiu, bet talentingesniu, darbštesniu, labiau atsidavusiu teatru, tikru „scenos bepročiu“ (tai derėjo laikyti komplimentu). Tuo tarpu Arvydas, be debiutinių, jam gerą profesinį startą garantavusių vaidmenų kine, daugiau nieko įsimintino nesukūrė. Ryškiai sužibusi brolio žvaigždė jį užtemdė, o gal tiesiog paties Arvydo žvaigždė ir nebuvo tokia jau ryški. Stokodamas vaidmenų, ilgainiui ėmėsi autorinių programų: kurti humoristines dainas ir rengti koncertus, tarp dainų įmaišydamas savo paties parašytų humoreskų, – dabartiniiais terminais, tapo *stendaperiu*. Lyrinių ir dramtinių vaidmenų aktorius virto humoristu, komediantu. Jis išliko populiarus, bet ne tuo amplua, kokio būtų norėjęs. Nuo vaikystės turėjo tą gebėjimą pralinksinti ir prajuokinti kitus, ir galiausiai tai tapo pagrindiniu amatu bei uždarbio šaltiniu.

Vis dėlto pastaruoju metu nuo tų juokų, kad ir su rimtumo pamušalu, nuo tos aitrios ironijos, deginančio sarkazmo visuomenės ir politikos temomis, gyvenimo absurdo atodangų ar paviršutiniškų anekdotų, skirtų masėms linksminti, jam darėsi nebe juokais koku. Tiesą sakant, jau senokai, tik vis laikėsi, nenorėdamas prarasti užsakymų, įsisukęs į pramogų pasaulio karuselę. Ne vien dėl pinigų – tiesiog negalėjo nusėdėti be darbo, be scenos, be publikos. Tačiau jautė, kad jaunosios kartos komikai jau ima traukti per dantį jį patį, kad darosi tokiu senovišku dinozauru, kad jį vis dar mieliai kviečiasi, bet jau kaip tam tikrą retos rūšies egzempliorių, keistuolį personažą. Koncertuodamas mažesnei publikai, nebeapsikentęs vis dažniau įtraukdavo į programą ir rimtų tekstų – eilėraščių, prozos ištraukų, sudainuodavo vieną kitą ne humoristinę dainą. Troško atkurti vidinę pusiausvyrą. Tačiau komiko etiketės taip lengvai neatsikratys – kur pasisukus, visi laukė iš jo tų pačių anekdotų ir juokų.

Begromliuodamas šias mintis, patikrino, ar švarko kišenėje yra lapelis su koncerto eiga, kitoje švarko kišenėje užčiuopė akinių futliarą. Iš kuprinės išsiėmė į juodą aplanką sudėtus tekstus – šiais metais jau prireikė tokių „paruoštukų“. Nors jam dar tik šešiasdešimt penkeri, bet vis dažniau pajunta, kad sušlubuoja atmintis. Ne vieną kartą per koncertą viduryje dainos nutilo, neprisimindamas žodžio. Anksčiau tokiais atvejais visada lengvai išsisukdavo, pakeisdamas užmirštą žodį kitu, bet dabar imdavo ir sustabarėdavo vien išgąsdintas paties fakto, kad neprisimena ne vieną dešimtmetį atliekamo kūrinio teksto. Tas pats nutikdavo ir kasdienybėje, kalbant su šeimos nariais, kolegomis ar draugais: ūmai pritrūkdavo kokio rečiau vartojamo ar net paties paprasčiausio žodžio ir tada atkakliai rausdavosi atmintyje, jo ieškodamas, kol po nesėkmingų pastangų galiausiai išvargęs ir nusivylęs pasiduodavo, viską nuleisdamas juokais. Į gydytojus dar nesikreipė, aiškinosi šiuos reiškinius kaip amžėjimo lemiamus pokyčius, kaip įtempto miestieško gyvenimo, informacijos pertekliaus pasekmę, bet paslapčia nerimavo. Nors niekada koncerto metu neatsiversdavo čia pat ant grindų padėto aplanko su tekstais, vien jau mintis, kad reikalui esant galėtų jo griebtis, jį nuramindavo.

Tačiau šiandien? Jeigu ir stabtelėtų, užmiršęs žodį ar eilutę, buvo tikras, kad nereiklūs senjorų dienos centro lankytojai net nepastebėtų arba nesuprastų. Jį pakvietusi dienos centro vadovė minėjo, kad dauguma čionykštųjų senolių serga demencija arba Alzheimerio liga. Vis dažniau Arvydas priimdavo tokius užsakymus (užmokestis čia simbolinis arba išvis jokio), vis labiau jam patiko koncertuoti jautriųjų visuomenės grupių atstovams – jautė didesnę prasmę, nei paikai juokindamas didelių arenų ar televizijos projektų žiūrovus.

Segdamasis švarką, pastebėjo, kad viena saga kaba labai laisvai, tiesiog siūbuoja ant nutįsusio siūlo. Et, per vėlu kreipti dėmesį, grįžęs namo paduos žmonai, kad tvirčiau prisitūtyt. Laikas į salę.

Kad jau laikas, rodė ir koridoriuje pakeliui į salę kabantis apskritas laikrodinis dideliomis aiškiai judančiomis rodyklėmis – už dešimties minučių, antrą valandą dienos, turėjo prasidėti koncertas. Lentynose buvo išdėlioti senjorų sukurti rankdarbiai – spalvingi dirbiniai iš popieriaus ir gamtos medžiagų, lankstiniai, iškarpytos snaigės.

Jam įėjus į salę, visi ėmė ploti. Kai kurie senoliai jau sėdėjo, pasiruošę koncertui, kiti dar rinkosi. Išėmęs iš dėklo, ėmė derinti gitarą, prijungė stiprintuvo laidą, patikrino mikrofoną. Į jį žvelgė daugiausia guvios akys, senjorai šnekučiavosi tarpusavyje ir su socialinėmis darbuotojomis, kai kurie juokėsi, buvo ir tokių, kurie sėdėdami snaudė. Jam jie nebuvo panašūs į nukaršusius baimingus demencija sergančius ligonius nieko nesuprantančiomis, padėrusiomis akimis, klaidžiojančiais žvilgsniais. Atvirkščiai, daugelis žvelgė, rodos, supratingai, su šypsena veiduose, buvo pasipuošę, kai kurie atrodė itin inteligentiški. Buvo matyti, kad čia jais gerai rūpinamasi. Kas žino, gal ir jam jau netrukus teks lankyti tokiam dienoms centre kaip klientui? Su liūdna ironija pats sau šyptelėjo.

Buvo parinkęs paprastų tekstų Kalėdų ir Naujųjų metų tema, kuriuose šaipėsi iš stereotipinio švenčių supratimo, traukė per dantį buitinę sumaištį, maisto eikvojimą, dovanėlių vaju ir naujajam metui pažadus, taip pat šeiminių gyvenimo rutiną ir vyrų bei moterų santykius. Sudėtingų politinių ir visuomeninių temų buvo nutaręs neliesti. Taip pat padainuos savo garsiausių dainų, kurioms senoliai galės pritarti, jeigu pavyks laimėti jų simpatijas ir įsitraukimą. Pabaigoje, jeigu bus tinkama publikos nuotaika, paskaitys eilėraščių.

– Laba diena, mielieji. Tikriausiai galiu pasakyti: sveiki įžengę į dar vienus metus. Nors išties nežinia, kas čia į ką įžengia: mes į Naujus metus ar Nauji metai į mus? – Jis stabtelėjo, svarstydamas, ar publika pagavo šį sąmojų. Ko gero, ne, bet niekas neišsidavė. – Svarbu, kad mes patys visur žengtume tvirtai, o dar svarbiau – kad kas rytą iš lovos išliptume, kaip sakoma, ta koja. Pakelkit rankas, kas šiandien, sausio 2 dieną, iš lovos išlipote ta koja. Taip, supratau... O kas išlipote ne ta koja? Irgi aišku... Apie tai bus ir pirmoji daina, kurios priedainį kviečiu padainuoti kartu. Dabar jį pasimokysim...

Arvydas stengėsi kalbėti ne per greitai, stebėdamas publikos reakcijas. Jis matė, kad kai kurie žiūrovai rankas pakėlė abu kartus, kad keletui kažką aiškina greta sėdinčios socialinės darbuotojos, kad du ar trys salėje sėdintys į jį žiūri įtariai ir iš padilbų, tačiau daugumos žiūrovų akys žvelgė linksmai ir sekė kiekvieną jo žodį. Jie juokėsi gal ir per dažnai, reaguodami labiau į jo balso intonacijas nei į kalbėjimo turinį, bet noriai pritarė dainoms, lingavo, plojo, netgi trypė kojomis. Koncertasėjo sklandžiai ir nuotaikingai, tik pora senolių dėl kažin kokių priežasčių buvo išvesti iš salės.

Štai kuo jam patinka tokia publika. Net šimtu procentų nepagaudami jo šmaikščių išvedžiojimų, jo staigių minties posūkių, netikėtų sugretinimų, kontrastų bei kitų retorikos figūrų, jie yra labiau įsitraukę nei žiūrovai didelėje koncertų salėje ar prie televizoriaus ekrano. Šio dienos centro lankytojams pakanka jo buvimo, jo veido, jo šypsenos, jo balso – paprastų dalykų, kuriuos ir jis pats per gyvenimą išmoko labiau už viską vertinti. Ech, per anksti jis pasidavė, per greitai pasuko į komedijos žanrą – o paskui šis įtraukė jį ir nusinešė kaip tas pabaisa klounas iš siaubo filmo „Tas“. Bet ką jis galėjo padaryti? Kai brolis pasekė jo pėdomis, įstojo į aktorinį, vėliau baigė, buvo pastebėtas režisierių, Arvydui žūtbut reikėjo surasti savąją nišą, nes brolis visaipten stengėsi pabrėžti esąs pranašesnis už vyresnėlį. Bent jau taip Arvydui atrodė. Ta konkurencija juodu tarpekliau buvo atskyrusi brolius nuo pat vaikystės, jaunėlis nuolatos stengėsi iš pradžių prilygti vyresniajam, vėliau jį įveikti ir pranokti. Ir jam pavyko, tapo žymiausiu savo kartos aktoriumi, pelnysiu visus įmanomus teatro ir kino apdovanojimus. O Arvydui teko rinktis išvirkščiąją gyvenimo pusę – pramogų pasaulį, kreivų veidrodžių karalystę, kur viskas kelia juoką, netgi gražūs ir rimti dalykai.

Jau nuo pat koncerto pradžios jautė itin įdėmų vienos pirmoje eilėje sėdinčios žiūrovės žvilgsnį. Ji ne tiek smagiai juokėsi kartu su visais, kiek stebėjo jį, nė akimirkos nenuleisdama akių. Tai sužadino jo smalsumą, bet ir šiek tiek trikdė, ir Arvydas vis sugrįždavo akimis prie jos, kelis kartus pakalbino, bet moteris nieko neatsakė, tik linktelėjo ir maloniai nusišypsojo. Atrodė kultūringa, gal buvusi mokytoja ar bibliotekininkė, anaipat ne nusenusi. Veido bruožai išdavė, kad jaunystėje buvo graži, gal net labai. Ant jos kaklo viršum trikampės iškirptės kabojo ovalus spindintis medalionas, nuo kurio atsimušę pro langą įspjastančios sausio saulės spinduliai metė saulės zuikutį ant jo gitaros. Sykį jis pajukavo apie tą saulės zuikutį, ir moteris sutrikusi pridengė medalioną delnu, bet paskui užsimiršusi patraukė ranką, ir geltonas šviesos kamuolėlis vėl jaukiai įsikūrė greta jo gitaros stygų.

– Ir tada vyras sako: „Tai ką man dar padaryti, kad tu būtum laiminga? Paskutinius marškinius nusirengti?“ – vaidindamas komišką šeiminių situaciją, Arvydas atsilaisvino ir vienu greitu judesiu nusirišo kaklaraištį, paskui žaibiškai perbėgo pirštais per švarko sagas ir nusidrėskęs metė švarką ant šalia stovinčios kėdės, bet šis nuslydo, o ištrūkusį saga, kelis kartus šoktelėjusi per neaukštą pakylą, nukrito žemyn ir nuriedėjo tiesiai prie įdėmosios žiūrovės kojų.

– Štai, matai, ką tu su manim darai, žmona, – tiesiai į žiūrovę kreipėsi Arvydas ir jai šelmiškai mirkstelėjo. – Viską tau galiu atiduoti, netgi šią brangiausią savo sagą.

Žiūrovams juokiantis, Arvydas tęsė programą, bet pastebėjo, kad moteris pakėlė sagą ir suspaudė ją delne.

Koncertui baigiantis, Arvydas palinkėjo visiems gerų metų ir sudainavo paskutinę dainą. Tačiau žiūrovai plojimais nenorėjo jo paleisti, tad pasisakė dar padeklamuosią Pauliaus Širvio eilių. Pradėjęs deklamuoti eilėraščių „Prie pasakų miesto“, netikėtai išgirdo vieną po kito iš pradžių nedrąsiai, o paskui vis garsiau įsitraukiant senolių balsus:

*Aš lauksiu
Prie Vilniaus,
Prie pasakų miesto,
Kur teka Neris
Su žara.*

*Aš lauksiu
Prie Vilniaus,
Vilnijančio Vilniaus,*

Švyst, pliaukšt: chloruotų vandenių būtybės

Esame viešajame baseine; netrukus prasidės vandens aerobikos treniruotė. Pirmiausia išmokime vietinį žargoną. „Makaronas“ – spalvota lazda iš standžios kempinės, naudojama atramai arba pasipriešinimui. „Hanteliukai“ – vandeniui skirti svareliai iš putplasčio granulių. „Dirbam dešimt sekundžių“ – maždaug trisdešimt sekundžių kartojamas judesys. „Užsiimti vieta“ – nerašyta pareiga įlipti į vandenį dar prieš treniruotę ir pasidėti inventorių prie borto, taip atsirikiant maždaug tris kubinius metrus tokios teritorijos. Tai ne olimpinis baseinas: vanduo čia šiltesnis nei sportiniame, bet vis tiek ganėtinai vėsus, kad kūnai negalėtų tinginiuoti; vietos takeliuose taip mažai, kad kiekvienas platesnis mostas apriboja aplinkinių galimybes judėti. Prieš pasigirstant pirmai komandai jau aišku: čia treniruojami ne vien raumenys, bet ir gebėjimas valdyti erdvę.

Dar neprasidėjus treniruotei matyti, kad baseinas turi savas taisykles: privilegijuoja tam tikrus judėjimo režimus ir reikalauja prie jų prisitaikyti. Vieni kūnai juda agresyviai ir užtikrintai, plačiais mostais brėždami trajektorijas; kiti mokosi siaurinti amplitudę, stebėti, iš kurios pusės artinasi ranka ar koja, ir koreguoti savo vietą vandenyje. Nesu didelė plaukikė – likus minutei iki treniruotės glaudžiuosi arčiau borto. Užkietėję delfinai ir peteliškės tuo metu skuba išnaudoti paskutines sekundes – įnirtingai plaka savo ratus; šiukštu neužstok kelio – gausi kulnu ar alkūne kur pakliuvo. Iš pakraščiu varlytėmis ir šuniukais atsikepurnėja vyresnės, ne tokios atletiškos treniruotės dalyvės. Šaižiai cypтели trenerio švilpukas: dar vienas įmitęs vyriškis sunkiai pūksteli į vandenį, visus aptaškydamas purslais – tiesiai po ženklų „Nešokinėti“.

Vanduo nurimsta greičiau nei dalyvių burbėjimas. Vyriškis išnyra, pasipurto, ir baseinas sugrįžta prie savo tvarkos. Iš magnetofono pasigirsta „Eurohits“ ritmai, treneris šūkteli komandą. Baseino režimas pasikeičia. Horizontalios trajektorijos užleidžia vietą vertikaliajam judėjimui. Kūnai išsirikiuoja taip, kad du ištiesę rankas dalyviai vos tilptų greta; vanduo nebe skrodžiamas, o makaluojamas vietoje. Vandens aerobika nėra skirta pasiekti išpūdingam rezultatui – ji tiems, kurie nesivaiko sportinio heroizmo. Čia leidžiama būti lėtam, nekoordinuotam. Devyniasdešimt penki procentai dalyvių – moterys; tie keli vyrai – senyvi arba turintys negalią, kartais – sveikstantys po slidinėjimo ar motociklo traumų.

Šiuolaikinė fenomenologija, ypač feministinė jos kryptis, ragina klausti, kam pasaulis atsiveria be pastangų, o iš ko reikalauja prisitaikyti; kaip pati erdvė palaiko vienas trajektorijas ir apsunkina kitas. Šiedu buvimo baseine režimai – horizontalus ir vertikalus – žymi skirtingas kūno orientacijas. Pirmuoju atveju svarbi užimama erdvė, greitis, individualus rezultatas: kūnas vertinamas pagal tai, kaip efektyviai skrodžia vandenį. Antruoju atveju reikšmingesnis tampa gebėjimas darniai būti tarp kitų. Ši skirtis leidžia suprasti, kodėl vandens aerobika socialiai koduojama kaip „moteriškas“, taigi antrarušis sportas:

Ignės Griekvičiūtės nuotrauka

ji išaugo iš sanatorinių hidroterapijos programų, išpopuliarėjusių XX amžiaus viduryje. Kontrastas ryškėja prisiminus, kad viešieji baseinai nuo XIX amžiaus buvo organizuojami pagal vyrų poreikius – moterims į šią erdvę ilgą laiką buvo leidžiama įžengti tik ribotai ir su išlygomis.

Pasibaigus pandemijai norėjosi daugiau būti tarp žmonių ir lengvai pajudėti neįsipareigojant rezultatui. Vandens aerobika pasirodė pati ta vieta – šiltas vanduo, ramus tempas. Stebint save ir kitas ėmė ryškėti pasikartojimai. Tas pats vanduo, tie patys judesiai – ir vis dėlto skirtingi būdai būti. Vienos juda pagal trenerio instruktažą, kitos nuolat ką nors keičia; vienos slepiasi nuo žvilgsnių, kitos jų siekia. Ilgainiui pradėjau matyti ne žmones, o pasikartojančius modelius.

Sekant praktikų semiotika, šiuos modelius galima suvokti kaip veikimo programas: vienos paklūsta treniruotės logikai, kitos ją modifikuoja. Tai ne charakteriai ar tipai, o situacinės pozicijos, kurias kūnas užima kitų atžvilgiu. Jos nėra fiksuotos; kūnas persijungia į skirtingus režimus priklausomai nuo nuotaikos ir fizinės savijautos. Čia siūlosi vandens metaforika: aerobikos dalyves vadina nereidėmis, najadėmis, sirenomis ir undinėmis.

Jei šiuos pasikartojančius buvimo būdus sugrupuotume, išryškėtų dvi ašys: kolektyvizmas ir individualizmas, treniravimasis ir demonstravimasis. Jų sankirtoje atsiranda keturios veikimo programos.

Arčiausiai normos – lojaliosios najadės. Prieš kiekvieną naują judesį jos žvilgčioja į trenerį, pradeda judėti tik po komandos, mažina amplitudę, kad nekludytų kaimynėms. Jų kūnai sykiu matomi ir nepastebimi – jos palaiko ritmą ir neužima per daug vietos. Greta – lengvabūdės,

bet draugiškos nereidės. Jos taip pat įsitraukia į treniruotę, bet joms ji tampa socialine scena: nereidės susižvilgčioja, persimeta replikomis, krizena. Judesys joms svarbus, bet nepakankamas – reikia ir santykio.

Vandens aerobika – grupinė treniruotė, nors ir nekomandinė; individualizmas čia toleruojamas iki tam tikros ribos. Kai kurios dalyvės elgiasi taip, lyg baseine būtų vienos: savavališkai mažina arba didina judesio amplitudę, atlieka savo pratimo versiją, nereaguoja į trenerio pastabas, vengia akių kontakto. Judesį jos modifikuoja pagal savo kūną: siekia ne matomumo, o malonumo. Tokias dalyves pavadinau undinėmis. Undinė nesiderina, bet ir nesipriešina. Vanduo jai – ne scena, o terpė, kurioje galima iširti, pasislėpti tarp bangavimo ir svetimų judesių.

Jei kas ir išbalansuoja bendrą treniruotės ritmą, tai sirena. Į vandenį lipama su makiažu ir bižuterija, demonstruojama kuo įmantresnė pratimo versija, flirtuojama su treneriu, atsikusama į vyrus sūkurinėje vonioje, mosikuojama plačiau, nei leidžia erdvė (ir kaimynių kantrybė). Sirena daro tą patį, ką kitos, bet labiau – plačiau, ryškiau. Ji hiperbolizuoja treniruotę ir paverčia ją spektakliu. Vanduo sirenai nėra tik terpė – tai paviršius, veidrodis, kuriame išryškėja jos kūnas. Tokia laikysena sulaukia antakių kilstelėjimų ir nepritariamų žvilgsnių.

Jei baseino erdvė numato „teisingą“ programą – judėti bendru ritmu, nesiskercyti, neužimti per daug vietos – tuomet ir sirenos, ir undinės trajektorijos yra *queer*. Jos abi nukrypsta nuo norminio judėjimo režimo – pažeidžia buvimo tvarką. Tačiau jų padėtis nėra lygiavertė. Undinės nukrypimas lieka nepastebėtas, kol netrukdo bendram ritmui. Sirena, priešingai, greitai tampa matoma – ir koreguojama: žvilgsniais, krenkstelėjimais, pastabomis. Nukrypimas toleruojamas tol, kol nekrenta į akis. *Nereikia čia demonstruoti*.

Štai ir atsiskleidžia nerašyta baseino taisyklė: ne tik darniai judėti kartu, bet ir būti matomai „teisingu“ masu. Per mažas įsitraukimas į treniruotę gali atrodyti kaip keistumas, per didelis – kaip išsišokimas. Tarp šių kraštutinumų plyti saugi zona, kurioje cirkuliuoja dauguma vandens aerobikos dalyvių – najadžių ir nereidžių. Jos palaiko treniruotės ritmą ir stabilizuoja erdvę. Tačiau ši tvarka laikosi tik todėl, kad pakraščiuose nuolat atsiranda undinių ir sirenų. Viena išslysta, kita šakojasi – abi perbraižo ribas.

Vandens aerobika nėra toks jau nekaltas moteriškas pasipliuškenimas chloruotuose pursluose. Tai reguliuojanti bendruomeninė praktika, kurioje moterys pačios viena kitą stebi ir prirėmus koreguoja. Ši reguliacija pateikiama kaip rūpinimasis viena kitos komfortu ir saugumu, tačiau sykiu tai yra spaudimas susimazinti – iki trijų kubinių metrų.

Ankšta.

– EMILIJA FERDMANAITĖ –

Pavydžiu tiems, kurie jau padarė

► Atkelta iš p. 4

– Kas tavo įkvėpimo šaltinis?

– Gyvenimas.

– Ko mokaisi iš savo vaiko?

– Visko. Kaip pasaulį suprasti ir suvokti. Taip pat pastabumo. Būna, nustembu, kokius dalykus Benas pastebi. Kol vaikas neturi pakankamai socialinės patirties, jam svarbūs įvairūs keisti dalykai. Galbūt menininkas ir yra tas savyje išsilaikęs vaikas, kuris pastebi ne tik tai, kas socialiai nurodoma kaip esmė.

– Rūpi man tavęs ko nors apie fotografinio atvaizdo fiziką, o kartu ir metafiziką paklausti.

– Pirmiausia, galvoju, kad atspaudas gali būti bet koks – nuo bet ko, ant bet ko. Nuo sidabro želatinos atspaudu iki kopijavimo aparato atspaudu. Ir nė vienas jų nėra geresnis ar blogesnis. Jeigu kopijavimo aparatu padarytas atspaudas yra meninio pranešimo dalis, tai jis negali konkuruoti su sidabro želatinos atspaudu, jeigu jau pats pranešimas taip konstruojamas, jeigu būtent ta forma menininko mintį ir atspindinti geriausiai. Aš labai vertinu klasikinėmis technikomis padarytus atspaudus, bet jeigu reikia to fakso vaizdo, kad pranešimas būtų perskaitytas, tai jis yra ne mažiau vertingas už sidabro želatinos atspaudą.

Prisimenu, mano bičiulis pasakojo nuotyki, kaip jis kažkuriame Londono muziejų matė įsigytą Wolfgango Tilmannso (to, kuris parodose dažnai savo atspaudus su

statybine lipniąja juosta ant sienų klijuoja) kūrinių, kaip kūrinių su visa ta lipniąja juosta, tik jau ažuoliniuose prabangiuose rėmuose po muziejiniiais stiklais eksponuojamas.

Arba Nidos seminare 2022 metais lankęsis Antonas Kustersas, kuris viename savo projektų poliaroidu fotografavo buvusių koncentracijos stovyklų dangų. Apvažiavo daugiau nei tūkstantį koncentracijos stovyklų ir fotografavo dangų. Ir jo tą darbą nupirko Victorios ir Alberto muziejus ir instaliavo pas save, bet prieš tai norėjo restauravimo centre visus tuos poliaroidus užfiksuoti, nes poliaroidas nėra galutinai fiksuota medžiaga, ji per laiką keičiasi. Tai autorius pasakė, kai aš būsiu negyvas, jūs su tais darbais darykite ką norite, o dabar aš specialiai tą dariau poliaroidu, nes tai yra susiję su atmintimi, ir tas poliaroidinių savybių kismas yra mano darbo dalis. Vaizdas, kuris nyksta, yra sumanymo dalis. O jūs, jeigu ką, išsaugosite rezultata, nors iš tiesų jis jau bus išnykęs. Tad manau, kad diskusijos apie atspaudus yra labiau muziejinis reikalas.

– Taip, prisimenu panašų atvejį, kai 2025 metais veikusioje mano parodoje „Klausyk pasroviui“ vienas anglų kolekcionierius, pastebėjęs parodos eksponavimo vinukų paliktas skylutes ant jam patikusios nuotraukos, atidėjo jos įsigijimą.

– Bet tos skylutės kaip tik galėtų ir turėtų būti pridėtinė vertė.

– O tu savo kuriamiems atspaudams esi reiklus?

– Taip, bet matai, tas reiklumas irgi nuo pradinės idėjos priklauso. Pavyzdžiui, ten, kur aš dariau laukimo zonas arba kur fonai didelio formato kamera buvo fotografuoti, ir tada keturių colių plokštelė, ir tada kontaktinis atspaudas. Bet čia jau kalbame apie fotografo studiją, geriausią fotografinę bazę ir tikrai švarų sidabro želatinos atspaudą, kai pats atspaudas kalba, turi sudedamąją pranešimo žinią.

O jeigu yra atspaudas, kopijuotas kopijavimo aparatu, kuriame atspauda retušuota Susan Sontag knyga, panikinant visus žodžius, paliekant tik žodį „fotografija“, jam keliu visai kitus reikalavimus, bet reklamo nesumažėja. Lygiai taip pat preciziškai darau tą iš pažiūros neprecizišką daiktą. Mano reklumas atspaudui neapsiriboja techninėmis charakteristikomis. Priešingai, būtent jos turi paklusti mano formuojamam pranešimui.

– Prisimenu savo „Tylą“ iš 2008 metų, kuri dabar yra MO muziejaus rinkinyje? Prisimenu tų atspaudų darymo procesą, kuriame, jaučiu, buvo svarbu atspaudu kokybė, nes ta subtili spalvinė gradacija iškalbinga?

– Šios serijos kūrinių turiu daug, MO muziejus atrinko labiausiai tinkamus jų kolekcijai ir galinčius atspindėti se-

Pasižvalgius po Meškaitytės ir Piekuro peizažus

Puiku, kad Nacionalinėje dailės galerijoje įvyko Lidos Meškaitytės ir Igorio Piekuro peizažų paroda „Neįprastai daug šakelių“, kuruota Eglės Juocevičiūtės ir Rugilės Rožėnės. Regis, šitaip buvo prisidėta tarsi iš naujo aktualizuojant peizažą kaip atskirą visavertį moderniosios realybės dėmenį: šiuo metu tai populiari aplinkosaugos ir antropoceno tyrimų kontekstuose; kaip suprantu, istoriniais peizažo tyrimais užsiima ir viena kuratorių. Kita vertus, anaipol nėra savaime ir vienareikšmiškai aišku, kas tas peizažas, nes kaip modernybės kategorija jis yra ir istoriškas, ir patirtinis, t. y. skirtingai suvokiamas ir pajungiamas skirtingiems interesams ar polinkiams. Atrodo per paprasta kalbėti apie peizažą kliaujantis vien bendrine „gamtos objektų kompozicijos“ schema ar kasdiene žodžio „gamta“ reikšme. Užtat paroda „Neįprastai daug šakelių“ suteikė puikią progą išsižiūrėti į peizažą skirtingų menininkų kūriniuose, neskubant jų priskirti formalioms nomenklaturoms.

Lida Meškaitytė. Išsartas kelias. 1966. LNDM nuotrauka

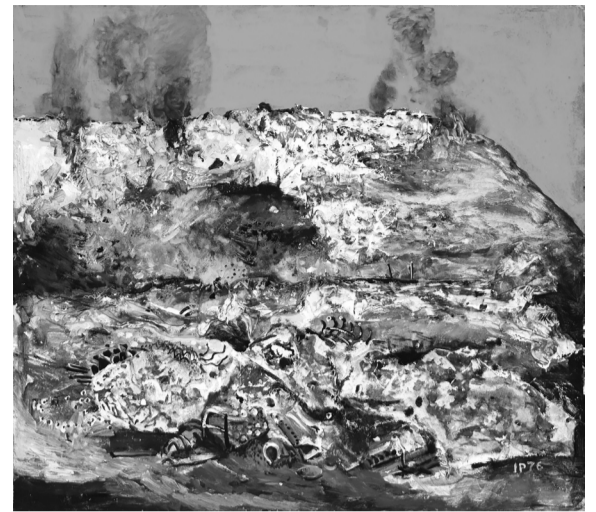
Mėgindamas šitaip žiūrėti pasitvirtinau jau anksčiau susidarytą labai gerą įspūdį apie Meškaitytės peizažus. Buvo be galo įdomu pamatyti jų originalus. Architektės Gabrielės Černiavskajos sumanymas juos eksponuoti ant stalų man pasirodė rizikingas, nes galėjo konceptualiai parodyti Meškaitytės kūrinius kaip atvirukus ir šitaip juos nuvertinti neva tikrosios tapybos akivaizdoje. Tačiau pasirinktu eksponavimo būdu – fiksuojant kūrinius virš stalo sėdinčiojo akių aukštyje ir duodant priemones juos apsišviesti, taigi itin atidžiai apžiūrėti sureikšminant jų smulkumą, – buvo gerokai išlošta ir Meškaitytės kūrinius žiūrėti buvo žymiai įdomiau nei Piekuro, mat būtent jų neįprastam formatui buvo naujai suteikta vertė.

Regis, Meškaitytei pavyko atrasti ir išrasti peizažą ten, kur lig tol jo nebuvo – ir gal netgi turėjo nebūti, nes pramoninio žemės ūkio fabriko tvarka nėra palanki peizažo jusliškumui ir kūniškumui. Jos paveikslai ne šiaip komponuoja gamtos objektus – jie suteikia naują giluminę struktūrą Lietuvos lygumoms ir pramoninio žemės ūkio bei kitų procesų suformuotiems plyniems laukams su pavieniais medžiais, krūmokšniais, dobilų paklotėm ir kt.

Meškaitytės peizažai įtraukia šieno kupetas, drėkinimo kanalus, buvusių apkasų gūbrius, betoninius elektros stulpus, teritorinius riboženklus, šiukšlynus ir kitką. Jiems tinka daug kas, bet anaipol ne bet kas: tinka dalykai, galintys įgyti prasmę visumoje, per kurią aplinka pasirodo kaip atvaizdas, suteikiantis prieigą prie regimojo pasaulio giluminės sanklodos. Tai ne tokia giluminė sankloda, kokia atskleidžiama rekonstruojant plika akimi neregimus geologinius ar ekologinius procesus. Tai giluminė sankloda, kuri šaukiasi regos ir reginčiojo kūno atsako. Žmogus regi pasaulį ir su pasauliu sąveikaudamas gali savąjį regėjamą kultivuoti: sutirštinti, atrasti ir išrasti jame ritmus, jėgų sąveikas ir kitką. Savo ruožtu aplinka gali žmogui pasirodyti esanti jau kultivuota, pasirodusi regai ir jos laukianti: ritminga, dinamiška, telkianti energiją ar vertę vienoje vietoje labiau nei kitose. Geriausiai atvejais šitoks aplinkos rodimasis yra visai ne iliuzija, o pasaulio ir žmogaus abipusis atsivėrimas, glaudesnė pažintis.

Šitoks peizažo supratimas pagrįstas moderniosios estetikos principais ir yra išsiskiręs romantizme. Bet pagal šį supratimą tapomas peizažas, aišku, neprivalo būti konvencionaliai romantiškas. Regis, Meškaitytė tai puikiai suprato ir nesistengė savųjų peizažų išsiūbuoti pagal, pavyzdžiui, didingumo ar dramatinio persmelktas konvencijas. Kai kur ji atrodo buvusi savaip prielanki modernistiniam žvilgsniui, gal ypač tekstūriniam pasaulio junglumui, – nustatyti visus jos išeitose „mokyklos“ dėmenis būtų atskiras tiriamasis darbas. Apskritai Meškaitytės paveikslai tradiciniai, bet juose bent jau aš aptinku daugybę naujų, netikėtų peizažo momentų, o tai byloja menininkę atkakliai žiūrėjus ir aktyviai sąveikavus su gyvenamąja aplinka ir formavus paveikslus šios sąveikos akiratyje. Kartais atrodo, kad Meškaitytės miniatiūros tiesiog įsteigia peizažą. Kone viskas čia tradiciška – pasaulio tolis, gylis (jo mažiau), aplinkos objektų pavidalų rimai ir ritmai, aplinkos junglumo ir artikuliuotumo pojūtis, – bet sykiu ir naujoviškai savita tiek, kiek, regis, padiktuoja įtaigiai pasirodęs savasis kraštas. Kadangi glaudai sąveika su kraštu irgi yra peizažo tradicijos dalis, norisi sakyti, kad Meškaitytės kūryba – tai gyvatingos vakarietiškos peizažo tradicijos tęsinys ir dabar jau paveldas. Kitaip saktant, Meškaitytė – visų pirma gera savita lietuvių peizažistė. Tuo ji neabejotinai yra retas paukštis ir verta žymiai daugiau dėmesio, o Juocevičiūtės ir Rožėnės kuruotą parodą galima suprasti kaip šios vertės pripažinimą.

Nepasakyčiau, kad Piekuras – irgi geras savitas lietuvių peizažistas. Susidariau įspūdį, kad parodoje eksponuotose Meškaitytės kūriniuose esama naujai atrasto ir išrasto lietuviško peizažo, o Piekuro kūriniai – tai palyginti konvencionalūs peizažo tapymai bei daugiau ar mažiau įdomūs tapybiniai komentarai peizažo žanro, jo patyrimo ir socialinės reikšmės temomis. Taip žiūrint Piekuras parodoje man pasirodė kaip peizažo gurmanas, taip pat teoretikas ir publicistas. Teoretiku ji vadinu turėdamas omenyje ne teorinius raštus (nieko panašaus parodoje nebuvo), o teorinio pobūdžio tapybą, kuria vizualiai konceptualizuojami matymo, vaizdavimo ir skirtingų tipų atvaizdų sąveikavimo procesai. Tokio pobūdžio paveikslai sudarė nemažą dalį eksponatų. Vienuose jų peizažai

Igoris Piekuras. Sąvartynas. 1976. LNDM nuotrauka

fragmentuojami į juos įtapius priartinimus ir fokusuotes (tokius lyg paveikslus paveiksle), o šitaip turbūt demonstruojama fotografijos paveikta tapytojo žiūrėsena, taigi rodomas skirtingų vaizdavimo medijų susidūrimas. Kituose paveiksluose įterptos kitiškos materialumų reprezentacijos, kurios man buvo sunkiau suprantamos, bet priėmiau jas kaip bendro pobūdžio tapybos medijos refleksiją, būdingą modernizmui. Kaip publicistas Piekuras parodoje ryškiai pasirodė paveikslais „Melioratoriai“ ir „Sąvartynas“. Pavyzdžiui, „Sąvartyne“ tiesiog tapybiškai vaizduojamas sąvartynas ir šitaip kiek provokuojant išeinama iš peizažo kaip žanro į aplinkos kaip problemos tematizavimą. Apskritai Piekuro tapybinė peizažo teorija man pasirodė pernelyg paprasta, o štai jo – ir kitų lietuvių menininkų (-ių) – publicistinio pobūdžio tapybos būtų labai įdomu pamatyti žymiai daugiau vienoje vietoje. Susidariau įspūdį, kad šio pobūdžio tapybos vizualinė retorika galėtų būti atskiras visavertis lietuviškojo modernizmo dėmuo.

Žiūrint taip, kaip čia siūlau, Meškaitytės ir Piekuro eksponavimas drauge atrodo kaip skirtingų tapybos paradigimų sugretinimas. Kaip jau minėjau, mano požiūriu, šis sugretinimas palankus Meškaitytei: būtent ji pasirodė kaip tikroji peizažistė. Žiūrint plačiau sugretinimas galbūt palankus tokiam požiūriui, pagal kurį modernizmas nebūtinai yra tapybos viršūnė, o gilesnioji modernybės – šiuo atveju moderniojo peizažo – tradicija gali gyvuoti ne vien laužoma, bet ir gyvatingai perimama ir įvietinama. Suvokiant tokiam plačiame skirtingų tapybos paradigimų akiratyje, šis Meškaitytės ir Piekuro sugretinimas turbūt ne visai teisingas Piekuro atžvilgiu, nes peizažai veikiausiai nėra stipriausia ir naujoviškiausia jo kūrybos dalis. Užtat peizažistė Meškaitytė atrodo verta viso įmanomo atnaujinto dėmesio.

– PAULIUS JEVSEJEVAS –

riją. Prisimenu tą laiką, kai atrodė, kad skaitmeninė revoliucija dar tik ateina. Tuomet aktualus buvo klausimas, ar mes apskritai begalime kalbėti (ir galvoti) apie pranešimą atspaudė. Kam kalbėti ir kam kurti naujus skaitmeninius atvaizdus, kai tokia masė vaizdų pradėjo plūsti. Kam kurti naujus skaitmeninius peizažus, kurie nieko daugiau už natūralius peizažus gamtoje nesako? Dabar tai, žinoma, atrodytų kitaip.

O „Tylas“ sukūrimo istorija yra ilga. Leonido Donskio knygai „99 Baltijos istorijos“ dariau *pinhole* fotografijas. Tai buvo užsakomasis projektas, iš jo vaizdų sekos kristalizavosi mano asmeninis projektas „Tyla“. Buvo įdomu tai daryti tuo metu, kai vyko skaitmeninė revoliucija ir aš, naudodamas visokias chemines priemones, visokiais cheminiais procesais galėdavau išgauti tam tikrus spalvinius efektus, kurie vizualiai iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip fotošopu ar kažkokiom skaitmeninėm priemonėm padaryti. Norėta parodyti, kad ne tik skaitmeniniu būdu gali imituoti klasikines technikas, bet ir klasikinėmis technomis gali imituoti skaitmeninę raišką. Ne tik turinys, bet ir pats sukūrimo būdas buvo to darbo aspektas.

– O atspaudai iš tavo pastarosios parodos „Print of Truth“ (2025)?

– Ten kalbama apie vaizdus, kuriuos aš kažkaip sukūriau savo telefonais, kurių dabar nebenaudoju. Man rūpė-

jo kelti klausimą apie vaizdų gausą ir dėmesio sutelkimą, nors nufotografavę jų net nebeperžiūrime. Ta skaitmeninė galimybė daug fiksuoti nebeapkūsta klasikiniam vaizdo supratimui, kad vaizdas turi savo šaltinį ir iš jo galime reprodukuoti, bet per tą gausą jie kaip tik tampa vienkartiniai, juos nufotografuojai ir palieki, pamiršti. Iš jų padaryti poliaroido atspaudai kaip tik yra nuoroda, pabrėžianti vienkartiškumą, momentišumą, kuris iš esmės nebegali būti reprodukuotas. Olandų fotografas Reinas Jellė Terpstra, vartydamas mano albumą, tą savotišką parodos katalogą, sakė: „Tuo man ir patinka poliaroidas, kad jo atspaudas yra, koks yra, – vienetinis. O turėdamas negatyvą gali atspausti *n* variantų ir sujaukti originalo klausimą, nes negatyvas tarsi nebėra originalas, juo tampa atspaudas, kurio gana skirtingų variantų galima atspausdinti.“

– Originalas fotografijoje yra painus klausimas?

– Jeigu autorius pasako, kad tai mano originalas, – diskusija baigta. Originalas, sakyčiau, yra autorinė pozicija. Pavyzdžiui, minimalistas Donaldas Juddas pardavinėjo savo darbus kažkokiam Australijos muziejui. Nupirkus darbą, muziejui atėjo instrukcija: nuvažiuokite į kažką ten statybinių prekių parduotuvę, nupirkite tiek ir tiek plytų ir jas pagal konkrečią tokią ir ne kitokią logiką su-

dėkite. Štai čia bus originalas. Ir jeigu fotografiją mes laikome meno forma, tai galioja tos pačios taisyklės.

– Bet fotografija žavi tuo, kad turi negatyvą ir pozityvą.

– Pavyzdžiui, Remigijus Treigys atspaudžia kokius tris atspaudus ir paskui su vinimi perbrėžia savo negatyvą – viskas, tie trys iš jo atsiradę atspaudai yra originalai ir baigta. Nes, kaip jis sako, man pačiam nebeįdomu prie tų negatyvų sugrįžti, todėl juos reikia naikinti.

– Tavo archyve, kaip suprantu, gali būti visokių originalų.

– Taip, priklausomai nuo projekto idėjos. Originalas gali būti ir darbas, kurtas grynai tik knygai, kai jo formatas tiesiog knyga. Kartais net ne atspaudas ar negatyvas tampa originalu, o jų eksponavimo logika, archyvavimo specifika.

– Primink man savo garsinį vienos dienos kūrinių „Perfect Shot“ (garso takelį fotografijos galerijai), leistą per Kultūros naktį 2012 metais.

– Jis padarytas iš fotoaparato užtaisų spragtelėjimų. Dabar jis yra „SoundCloud“.

– Pamėginti suvokti, kas yra skudžinskiška, nėra paprasta.

– Nes aš tai mėtau pėdas nuolat (juokiasi).

Mergaitės užpuolė kokliušas

Mergytės dar buvo nedidelės, lankė darželį. Ir vėl, kaip kiekvieną vasarą, atostogavom Jančiuose. Buvo pati šienapjūtė. Vytas nupjovė pievas palei Liekės upelį, todėl buvo daug darbo – grėbėm šieną, be to, dar skynėm ir virėm juoduosius serbentus. Albinutė dirbo Lekėčių parduotuvėje, grįždavo dviračiu tik vakarop. Kadangi buvo pats viduvasaris, su mergytėmis nusikraustėm miegoti į kluoną. Vieną naktį Kristina pradėjo kosėti. Aš iškart sunerimau, nes oras buvo šiltas, o be to, jos kosulys buvo kažkoks ypatingas. Kasdien Kristina kosėjo vis smarkiau ir aš pradėjau galvoti – ar tik ji darželyje neužsikrėtė kokliušu? Kai savo rūpesčiu norėjau pasidalinti su Vyta, gavau barti, kad amžinai užsiimu niekais, kad esu ne gydytoja, tad neturiu teisės kištis į vaikų gydymą. Buvo griežtai liepta baigti pliuropsėti. Tetutės, aišku, palaikė Vyto pusę: „Ko ta Jūratė kvailioja. Baisus daiktas – pakosės ir praeis.“ O Kristutė vis labiau kosėjo.

Tada aš sugalvojau gudrybę. Pasakiau, kad turiu nuvykti į Kauną paimti institute enciklopedijai parašytus straipsnius. Kitą rytą jau buvau Kaune. Žinojau, kad netoli Įgulos bažnyčios yra didžiulė ligoninė. Ten radau Pediatrijos skyrių, užėjau pas jo vedėją, prisistačiau ir paprašiau antibiotikų recepto kokliušu sergančiai dukrai (buvau skaičiusi prof. Liudmilos Steponaitienės straipsnį, kad anksčiau pradėjus gydyti antibiotikais kokliušu persergama lengvai). Viskas puikiai pasisekė. Vakarop jau buvau Jančiuose ir patyliukais, niekam nieko nesakiusi, sugirdžiau Kristutei antibiotikų dozę.

Neprisimenu, kiek dienų daviau vaistus, man regis, tiek, kaip buvo nurodyta straipsnyje. Kristutės kosulys tuoj aprimo ir per kelias dienas visiškai liovėsi. Netrukus grįžau į Vilnių. Po kokios savaitės pradėjo kosėti ir mažylė Eglutė (jai tuo metu buvo treji metai), jos kosulys iš karto buvo būdingas kokliušu. Tą jau pripažino ir Vytas. Tad Eglutei jau nebesapsilėpusi, o viešai (dar pasitarusi su prof. L. Steponaitiene) pradėjau duoti antibiotikus. Ji labai greitai pasveiko. Kai viską papasakojau prof. L. Steponaitienei, ji pasakė: „Kaip gaila, kad jūs ne medikė. Aš tuoj pat jus pasikviesčiau dirbti į savo katedrą. Šaunuolė!“

O vargšė kaimynų Lapinskių mergaitė Jančiuose, kuri keliskart žaidė su kosinčia Kristina, užsikrėtė ir ilgai sirgo, kosėjo, dėl kosulio priepuolių negalėjo miegoti.

Persikraustėm į Žirmūnus

Jau kurį laiką gyvenom Žirmūnuose. Butas buvo nedidukas – du kambariai ir mažulytė virtuvė. Tačiau kokia laimė turėti baltutėlę šiltą vonią po septynerių Žvėryne praleistų metų. Ten gyvenant, kai mergytės paaugo, buvo ir sunku, ir liūdna. Jokių patogumų – nei vandens, nei kanalizacijos. Tiek metų teko nešioti naktipuodį, maudyti važiuoti pas bičiules. Mane ypač veidavo prieš buto langus stūksanti siena, jausdavusi lyg kalėjime. Gatvėje vis žiūrėdavau į kitų namų langus ir pavydėdavau, kad jų gyventojai mato dangų, medžius ir net saulę. Ir pagaliau butukas Žirmūnuose, ketvirtame aukšte: prieš langus – aikštė, vaikų darželis ir net matosi kitoje Neries pusėje esantis Antakalnis, Sapieginės kalvos. Vargu ar ji būčiau gavusi, jei ne a. a. Mečio pagalba – esu jam už gerumą ir pagalbą labai dėkinga, prisimenu jį su didele meile.

Aš jau dirbau Enciklopedijų redakcijoje, darbo buvo labai daug, bet aš buvau jauna, energinga ir darbšti, tad greitai buvau įvertinta ir paaukštinta – tuo itin džiaugiausi, nes visą laiką sunkiai vertėmės, algos buvo nedidelės. Kai tik galėdavau gauti bet kokio papildomo darbo, jo imdavausi, neretai sėdėdavau prie savo raštų iki 2–3 val. nakties, o 9 val. nevēluodama privalėdavau būti darbe. Kol mergaitės buvo mažutės, lankė darželį, buvo itin sunku – rytą prieš darbą reikėdavo jas nuvežti ir nepavėluoti redakcijon. Visas krūvis tekdavo man vienai. Vytas kas rytą į ligoninę eidavo pėsčias, neskubėdamas, jis neturėjo namuose jokių pareigų, o priversti jį ką nors daryti nesugebėjau. Juokinga, o gal graužu prisiminti – daugelį metų aš jo bijojau, jis taip greitai supykdamo, tad stengiausi jo nejudinti.

Šiek tiek palengvėjo, kai darželį atidarė šalia mūsų namų. Kristina jau lankė mokyklą, o Eglutė į šalia esantį darželį su džiaugsmu bėgdavo viena (aš tik pažiūrėdavau pro langą). Po metų mokyklą lankyti pradėjo ir Eglutė. Tada kasdien per pietų pertrauką važiuodavau namo, mergaitės pamaitindavau, supindavau kaseles ir išleisdavau į mokyklą. Bet dažniausiai vienai pamokos vykdavo iš ryto, kitai – po pietų, tad buvo nelengva. O dar tos uniformos, jų baltos apykaklės, kurias reikėdavo dažnai skalbti ir prisiūti, jų klostyti, dažno lyginimo reikalaujantys sijonai.

Mergaitės dar vis kur nors leisdavau papildomai mokyti. Kristina lankė muzikos mokyklą, Eglutė – „Liepai-

čių“ chorą. Pasiskolinusi pinigų, nupirkau seną pianiną, tikėjaisi, kad mergaitės mokysis skambinti. Kristina retsykiais paskambindavo, bet mokytiis privengė, nors ir baigė muzikos mokyklos akordeono klasę. Akordeono nupirkti neįstengiau, kurį laiką ji buvau pasiskolinusi iš dėdės Leono, bet greitai ji teko gražinti. Eglutė dažniau atsisėdavo prie pianino, bet jai buvo pernelyg sunku lankyti ir „Liepaičių“ chorą, ir privalomas pianino pamokas. O namuose jos likdavo vienos – iki ligos aš privalėjau kasdien sėdėti darbe iki 18 val. Niekaip nesugebėjau surinkti reikiamos pinigų sumos ir atiduoti skolas. Tad vieną dieną atsisveikinau su pianinu ir jį pardaviau. Ilgai ilgai dėl to skaudėjo širdį, atrodė, kad iš namų iškeliavo kažkas labai artimo ir mylimo. Gailiuosi to ir šiandien, bet kitos išeities tuomet nebuvo.

Tais sovietiniais metais nebuvo iš kur gauti papildomo darbo, būčiau ėmusiis bet kokio, kad tik galėčiau nors šiek tiek daugiau uždirbti. Bet mano specialybė tais laikais buvo visiškai nepaklausy. Bandžiau parduoti savo mezginius, šiaip taip radau megztinio pirkėją, bet pinigų gavau už jį itin mažai. Tas darbas visiškai neapsimokėjo. Didžiulis vargas buvo su visų mūsų, ypač mergaičių, baltais, nes parduotuvės buvo tuštut tuštutėlės, ką nors gauti galėdavai, jei turėjai pažįstamą pardavėją. Kaip sunku buvo net Kūčioms gauti majonezo indelį, ką jau kalbėti apie visus kitus produktus. Net perkant duoną ir pieną reikėdavo atstovėti didžiausias eiles. Aišku, aš pati kalta, kad visą šį krūvį užsiverčiau ant savo pečių, bet neturėjau išeities. Vytas buvo toks nerūpestingas ir nepatikimas, visada stengdavosi išvengti bet kokių šeimos tėvo pareigų, laiką leisdavo teniso aikštelėse arba sode. Mes jį retai matydavom.

Laimė, kad mokėjau megzti, tad mergaitėms viską numegzdavau. Siūlų važiuodavau pirkti į Kauną, ten tetutė Stasė turėjo pažįstamų moterų, dirbančių tekstilės fabrike, iš kurio vogdavo siūlus. Sovietmečiu buvo tokia „mada“ – kas galėjo, visi vogė, bet tai net nebuvo vadinama vagyste, o tik kombinavimu. Išardžiau seną mano megztą Vyto megztinį ir numezgiau Eglutei paltuką su šiltu pamušalu, tokią pat beretę, gavau itin dailias užsienietiškas raudonas pirštinais – tie drabužėliai jai labai tiko. Kristutei persiuovau savo seną suknelę juodais ir baltais langučiais – ji su ja taip dailiai atrodė. Tik gaila, kad netrukus visus tuos drabužėlius Vytas pamiršo traukinyje, kai vežė mergaites į Kauną, o iš ten į Jančius. Tačiau ir taip sunkiai gyvenant būdavo daug šviesių, mielų valandėlių – daug džiaugsmo teikė mielas mergaičių čiaušėkėjimas, sėkmingas darbas Enciklopedijų redakcijoje, o viską lėmė jaunystė ir mano, atrodė, neišsenkanti energija. Gyvenimas vis šviesėjo, kai mergaitės paaugo, jos buvo mano didžiausios bičiulės, visur eidavom drauge – į kiną, spektaklius, parodas ir į kavainaitę pas Meškutę (taip vadinom Didžiojoje gatvėje atsidiariusios kavainaitės apkūnią padavėją).

Pirmasis Eglutės laikrodukas

Jau gyvenom Žirmūnuose, ketvirtame naujo blokino namo aukšte. Mergaitės mokėsi šalia pastatytoje mokykloje: tais metais Kristutė lankė trečią klasę, Eglutė – pirmą. Eglutei, pradėjusiai lankyti mokyklą, Albina padovanojo mažutį dailų laikrodėlį. Tuo metu tai buvo didelė dovana, net aš neturėjau laikrodžio ir net negalėjau svajoti, kad jį nusipirkčiau. Algų vos užteko, kad prasimaitintume. Vytas dirbo ligoninėje iki 14 val., likusį laiką praleisdavo teniso aikštėse arba sode. Dažnai pagalvodavau, kad jis galėtų teniso aikštėse turėti mokinių (tenisą žaidė daug pasiturinčių žmonių), bet su juo apie pinigus tuomet, kaip ir dabar, neįmanoma kalbėti, pasitarti. Tad numojau ranka ir sukausi viena. Enciklopedijų redakcijoje iš pradžių, kol išsikovoju atsakingos ir geros redaktorės vardą, turėjau sėdėti visą dieną, iki 18 val. Per pietus parlėkdavau namo, pamaitindavau mergytes, supindavau kaseles ir vėl važiuodavau į darbą. Vakaraus dar turėdavau viską išsiskalbtį, išvirtį rytdienos pietus, ką ir kalbėti apie parduotuvių eiles. Vyto tai nelietė, jis nuo mūsų darbų ir rūpesčių buvo toli toli ir net nesirovė pagelbėti.

Vieną vėlyvo rudens dieną po darbo ant vienos kojos (autobusas tuo metu būdavo sausakimšas) grįžau namo. Dulks rudeniškas lietus, buvo jau visiškai tamsu. Išlipusi prie stotelės pamačiau tamsoje ir lietuje stovintį mažutį žmogutį melsva kepurėle. Manęs laukė Eglutė, sulyta, apsverkusi. Pasirodo, kad savo neseniai gautą laikrodėlį ji nusinešė į mokyklą parodyti klasės draugėms. Apžiūrėtą laikroduką įsidėjo į portfelį, o kai norėjo po pamokų užsisiegti – jo jau nebebuvo. Vargšė mažylė pirmą kartą taip skaudžiai susidūrė su neteisyste ir apgaule. Ilgai ją guodžiau, įrodinėjau, kad dabar galim apsieiti be laikrodėlio (ir aš jo neturiu), o vėliau gal aš pradėsiu gauti didesnę algą, ir mes būtinai pirsksim tokį laikrodėlį, koks tik jai patiks. Tačiau tas lapkričio vakaras ir sulytos, nuskriaustos mažutės mergytės vaizdas ir dabar, nors praėjo jau daugiau kaip penkiasdešimt metų, lyg sena nuotrauka stovi man akyse.

Kristinos liga ir Zanussio filmas

Buvo ankstyvas 1970 metų pavasaris. Mes gyvenom Žirmūnuose, Minties gatvėje (tuomet ji vadinosi kažkoki rusų generolo Krylovo vardu – kokia gėda, okupantų generolo), mergaitės lankė netoliese esančią mokyklą. Vieną dieną Kristutė grįžo iš mokyklos pavargusi, vis skundėsi, kad jai silpna, svaigsta galva. Pamatauvau temperatūrą – karščio ji neturėjo. Kitą rytą ji išėjo į pamokas, bet netrukus grįžo, atsigulė į lovą ir keltis nebenorėjo, nieko nevalgė, tačiau temperatūra buvo normali. Dar kitą dieną nusivedžiau ją į poliklinikos laboratoriją, kur dirbo pažįstama gydytoja. Ten paėmė kraujo, o po pietų nuėjau pasiimti atsakymo. Laboratorijos darbuotojos elgėsi itin keistai, man nerodė tyrimo rezultatų, aiškino, kad tyrimas nepavyko, ir reikia Kristiną vėl atvesti. Kitą rytą ištraukiau Kristiną iš lovos, šiaip taip gavau taksi (tuomet tai buvo itin sunku) ir nuvežiau į laboratoriją. Nuėjusi pasiimti tyrimo rezultatų, radau sutrikusias pažįstamas laborantes – prie daugelio rezultatų buvo parašytas šauktukas, o monocitų rodikliai pabraukti raudonai. Laboratorijos vedėja man liepė skubiai vesti dukrą pas gydytoją, nes tyrimo rezultatai labai prasti, panašu į kraujo ligą. Apėmė didžiulis nerimas ir baimė, tuo labiau kad ką tik Jančiuose palaidojo Jucaičių Danutės septynmetę dukrelę, kuri sirgo piktlybine kraujo liga.

Buvo ankstyvas penktadienio rytas. Praleidusi liūdną nerimastinę naktį, ankstų rytą nubėgau pas prof. L. Steponaitienę į Antakalnio kliniką, bet, deja, jos neradau, ji buvo išvykusi į pediatrų suvažiavimą Leningrade ir turėjo parsiskristi tik pirmadienio rytą. Ir dabar prisimenu tą sunkų savaitgalį – atrodė, svyruoja visas pasaulis, visos dienos, veriasi didelė begalinė, juoda duobė, į kurią krinta mano mergaitė. Tada vis kartojau ir kartojau maldos žodžius, tikėjau, kad padėti gali tik malda, šventi Dievo lūpų palytėti žodžiai. Atvyko mano bičiulė Vanda (taip dažnai jos pasiilgstu ir prisimenu), iš kažkur Kristinai gavusi keletą apelsinų (mums tuomet tai buvo nepasiekiamas deficitas). O Vytas aikštelėse žaidė tenisą ir dar apibarė mane, kad leidžiu Kristinai gulėti ir tinginaiuti. „Juk temperatūros ji neturi“ – buvo nepajudinamas argumentas. Pagaliau išaušo pirmadienio rytas. Laimė, profesorę jau radau. Žvilgtelėjusi į tyrimo duomenis, ji paaiškino, kad Kristina serga tuomet dar mažai žinoma, reta, tačiau nepavojinga infekcine mononukleoze. Nepaprastai laiminga paršuoliavau namo.

Po kelerių metų per televiziją mačiau lenkų režisieriaus Zanussio filmą (gaila, neišidėmėjau jo pavadinimo). Kaip keista, koks sutapimas – jame smulkiai papasakota visa Kristinos ligos istorija. Tik filme serga paauglys berniukas, tėvai visą savaitgalį laukia grįžtančio profesoriaus, abu eina prašyti Dievulio pagalbos į bažnyčią. Man tekdavo viską išverti, viskuo pasirūpinti vienai. Nei paguodos, nei pagalbos, tik susierzinimas ir piktumas. Ir taip visą gyvenimą.

Tetulė Bernadeta

Tai jauniausia tėvelio sesuo. Iš tikrųjų jos vardas buvo Onutė, bet įstojęsi į vienuolyną pasirinko Bernadetos vardą. Aš ją esu nedaug kartų mačiusi, sutikusi, todėl ir žinau labai mažai.

Labiausiai man įsiminė tos dienos, kai tuoj po karo mudvi su mamyte aplankydavom ją vienuolynė Kauno senamiestyje. Prisimenu ten nuostabią šv. Kalėdų eglutę, vaikų žaidimus prie jos, vienuoles dailiais abitais. Kai mudvi su mamyte ateidavom į vienuolyną, budinėioji vienuolė mus nuvedavo į svečių kambarį išblizginto parketo grindimis. Ant sienų kabojo didžiuliai tapyti šventųjų paveikslai. Man ten buvo nepaprastai gražu, norėdavau kuo ilgiau pabūti. Tetulė Bernadeta visada ateidavo į pasimatymą nešina man kokiais nors skanėstais. Kartais ji ateidavo su savo bičiule vienuole Cecilija, į kurią negalėdavau atsižiūrėti, tokia ji buvo jauna ir graži.

Vieną dieną mamytei pranešiau, kad esu sužavėta vienuolyno gyvenimo ir kai užaugsiu, būtinai į jį stosiu. Tai kartodavau taip dažnai, kad mamytė nusprendė, kaip mano tas šnekas pabaigti. Ji pradėjo pasakoti, kad, norint tapti vienuole, reikia visą naktį vienai praleisti bažnyčioje – tai toks egzaminas. Taip mano vienuolės „karjera“ baigėsi – aš juk buvau nepaprastai baili ir jokiū būdu nebūčiau sutikusi naktį pasilikti bažnyčioje, ir dar viena.

Labai greitai sovietų valdžia visus vienuolynus uždarė, daug vienuolių buvo suimta, išvežta į Sibirą. Tetulė Bernadeta prisiglaudė pas kažkokį kleboną, kur šeiminkavo. Žinau, kad paskutinė jos gyvenimo vieta buvo Rumšiškii klebonija, netoli Kauno. Kai jau gyvenau Vilniuje pas dėdę Leoną, teta Bernadeta buvo atvažiavusi ir net nakvojo. Kadangi gulėjau netoli jos, įsiminė tai, kad ji naktį dažnai ir įnirtingai kasydavosi visą kūną. Po kiek laiko į Vilnių atvyko Vitalė, tetulę paguldė į ligoninę, nustatė kepenų cirozę ir netrukus ji mirė. Amžiną jai atilsį. ►

Ponia Juodelienė

Mano tėveliai gyveno, man regis, uždara šeimos gyvenimą. Mamytė, kai buvo jaunesnė, dažnai pasakodavo, kad ji norėjusi dažniau eiti į svečius ar priimti juos namuose, bet tėvelis sakydavo, kad geriau nueiti į teatrą ir kiną, o tie susitikimai paprastai baigiasi tik pasiplepėjimu. Kiek prisimenu, tėvai turėjo ir artimų bičiulių. Tai pulkininkų Lavinsko ir Juodelio, majoro Gabrėno šeimos. Labai liūdna rašyti, bet tų bičiulių lemtis, kaip ir tėvelio, buvo tragiška (išskyrus Gabrėno, kurį 1939 metais Vyriausybė išsiuntė į Romą, į Lietuvos ambasadą). Pulkininką Lavinską rusai įkalino Sibiro lageriuose, kur jis greitai mirė, o pulkininką Juodelį jau 1940 metais suėmė, įkalino Lukiškių kalėjime ir netrukus sušaudė.

Geriausia mamytės bičiulė buvo ponia Juodelienė, taip pat mokytoja. Juodeliai augino dukrą Virginiją ir sūnų Narimantą. Laimingas mūsų šeimų dienos Aukštojoje Panemunėje, Kaune, išliko fotografijose, kur mes, visi trys vaikai, ir mūsų mamos važinėjamės rogutėmis. Tą šaltą, saulėtą dieną ir aš šiek tiek prisimenu. Tuo labiau kad visi tuomet labai gyrė mano naują baltą paltuką ir kepurę, kuriuos numezgė mamytė. Iš Aukštosios Panemunės (ten mes gyvenom 1936–1940 metais) dar išliko „smagus“ prisiminimas, kaip mudviem su mamyte einant iš parduotuvės dešrą, kurią suvyniotą aš nešiau rankoje, čiupo ir nusinėšė pro šalį bėgantis šuniukas. Prisimenu karštą vasaros dieną prie Nemuno, kai prasidėjo audra, visi bėgo namolio, o mane nešė tuomet jaunas dėdė Leonas, kuris buvo atvykęs į svečius.

Kai baigėsi karas, mamytė dažniau susitikdavo su ponia Juodeliene, man regis, jos draugavo. Kai mamytė suėmė, visada atvykusi į Kauną ją aplankydavau, dažnai ir nakvodavau. Įdomiausia, kad tuomet visą vakarą prakalbėdavau su ja, o ne su mano vienmete Virginija. Ponia Juodelienė su sūnumi ir dukra gyveno Žaliakalnyje, medinio namelio mansardoje. Šaunu, kad jai pasisekė išvengti tremties: jos sesers vyras pulkininkas Listopadskis, matyt, sėkmingai bendradarbiavo su rusais, nes po karo ilgus metus dėstė karinį parengimą Kauno politechnikos institute. Juodelių dukra Virginija mamos buvo labai prižiūrima, dailiai rengiama. Širdies gilumoje jai pavydėjau, bet tai buvo „baltas“ pavydas. Ji baigė Kauno politechnikos institutą. Po daugelio metų vėl susitikom su Virginija teniso aikštėse, nes ji ištekėjo už buvusio tenisininko Raimundo Barcevičiaus. Sutikau ją Vilniuje. Gaila, bet susitikusios nebeturėjom apie ką kalbėti – keliai ir pažiūros visiškai išsiskyrė.

Ponia Juodelienę paskutinį kartą mačiau Palangoje. Eidamos su Kristina gatve sutikom Virginiją, iš jos sužinojau, kad yra ir mama. Kitą dieną su Kristina nuėjom jos aplankyti. Radom ponia Juodelienę lyginančią skalbinius. Ji taip nudžiugo, net susijaudino, kad „vėl pamatė Jūratėlę ir net jos dukrelę“. Man pasirodė keista, kad ji negali nueiti prie jūros, nes blogai su širdimi, o lygina didžiulę krūvą skalbinių. Mintyse kaltinau tada Virginiją, o gal be reikalo, kas žino.

Daugiau ponios Juodelienės nebemačiau, nespėjau (kaip šiandien gaila) nuvažiuoti į Kauną jos aplankyti. Dažnai ją prisimenu. Ji turėjo kažką tokio nenusakomo,

kažkokio slėpiningo žavesio, daug šilumos, gerumo, nes praėjus daugeliui metų susitikimai su ja vis tebeguli širdies prisiminimų skrynelėje.

Gerai prisimenu jos sesers šeimą. Esu ne kartą su tėveliais lankiusis jų namuose Kaune. Daug kartų esu girdėjusi ir skaičius apie tai, kad 1941 metais, prieš pat karo pradžią, į kursus Rusijoje išsiųsti tie karininkai, kurie buvo rusų šnipai. Paskutinį kartą Listopadskį namuose buvau 1949 metais, kai mamytė kalėjo Kauno NKVD rūsiuose. Aš buvau keista paauglė, man tuomet buvo 13 metų. Nuvykusi į Kauną iš Panevėžio, kur gyvenau pas tetą Stasę, atstovėjusi su maisto ryšulėliu prie kalėjimo durų, po pietų aplankydavau senus tėvelių pažįstamus, tarp jų ir Listopadskius. Puikiai prisimenu paskutinę viešnagę pas juos, kažkodėl ilgam man įstrigusią į atmintį. Gal dėl to skirtumo – nuskurusi liesutė paauglė ir pasiturinti, klesinti jų šeima. Lageryje miręs tėvelis ir jo senas bičiulis rusų karininko uniforma. Kai pas juos užėjau, buvau sutikta gana šaltai. Šeima (ponia Listopadskienė ir du jos už mane gerokai vyresni vaikai) sėdėjo prie dailaus apskrito, balta staltiese uždengto stalo, gėrė kakavą ir valgė baltutėlį pyragą. O butas butas (jis buvo Kipro Petrausko namo antrame aukšte), o baldai – buvo graudu, nes jie man priminė mano vaikystės namus Aukštojoje Panemunėje. Aišku, mane taip pat pasodino prie stalo, įpylė kakavos. O tuo metu parėjo pats šeimnininkas Juozas Listopadskis rusų karininko uniforma. Jam žmona pristatė mane, bet jis tik dėbtelėjo ir atsistodęs prie stalo nepratarė nė žodžio. O juk jis dirbo su mano tėveliu ne vienus metus. Ir puikiai žinojo jo lemtį.

Mieloji tetulė Jadzė

Tai mano tėvelio sesuo, Vitalės ir Aldonos mamytė. Prisimenu ją su didžiausia meile. Jos vyras, dėdė Jonas Nenorta, buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas, anksti išėjo į atsargą, grįžo į savo gimtąjį kaimą Noreikus (netoli Kriūkų), ten ūkininkavo. Dėdė Joną prisimenu kaip pro rūką, mačiau jį gal porą kartų. Tik grįžusį į savo ūkį, jį, palyginti jauną, ištiko infarktas, ir tetulė Jadzė liko našlė. Noreikuose kurį laiką, baigusi gimnaziją, atostogavo Vitalė. Ją nepaprastai mylėjau ir vis sekiodavau iš paskos. Vitalei tuomet buvo 18 metų, man – aštuoneri. Vitalė sugalvojo ir mane su piemenuku pradėjo mokyti vokiečių kalbos. Dar prisimenu Vitalės pieštus spalvingus atvirukus, ji puikiai piešė ir kurį laiką net dvejojo, ką studijuoti – dailę ar mediciną.

Noreikuose tuoj po karo mudvi su mamyte kurį laiką gyvenom. Prisimenu jaukią klėtį, kur stovėjo audimo staklės. Ten man tetulė Jadzė išaudė labai dailią, ploną vilnonę medžiagą, iš jos mamytė pasiuvo dailų paltuką. Tetulei Jadzei vienai buvo pernelyg sunku ūkininkauti, be to, tuomet laikai buvo itin neramūs, žemę iš jos atėmė, tad tetulė apsigyveno pas ką tik mediciną baigusius jaunos gydytojus Vitalę ir Mečį. Iš pradžių jie apsigyveno Mažeikiuose. Kai mamytė suėmė, ten aš praleisdavau savo moksleiviškas atostogas. Tetulė Jadzė mane labai mylėjo, vis prisimindavo Benių (mano tėvelį), su kuriuo, pabėgęs iš Lietuvos, prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, gy-

veno Peterburge. Ten tetulė dirbo, o tėvelis buvo pradėjęs studijuoti. Tetulė dažnai pasakodavo, koks jos mylimiausias brolis Benius buvo protingas ir geras, neretai prisiminusi jo tragišką lemtį (Lietuvos kariuomenės majorą Benediktą Zavadskį 1941 metų birželio 14 dieną kartu su kitais karininkais išvežė į Sibirą, Norilską, kur jis 1943 metais nuo bado ir šalčio mirė) verkdavo.

Kai mamytė suėmė ir aš likau viena, gyvenau pas tetulę Stasę (mamytės seserį) Panevėžyje. Per kiekvienas atostogas vykdavau pas Vitalę (gaudavau iš tetulės laišką, kviečiantį atvykti, ir pinigų kelionei). Iš pradžių keliaudavau į Mažeikius. Ten mane tetulė labai prižiūrėdavo. Kai būdavo graži diena, mudvi su kaimynų dukra Laima eidavom prie Ventos, kur maudydavomės, kirsdavom tetulės įdėtus skanumynus. Tetulės Jadzės liepiama Vitalė atidarydavo savo spintą, kuri būdavo sklidiną visokių drabužėlių, ir mane dailiai aptaisydavo.

Vėliau, kai gimė Algirdas ir Kęstutis, Vitkų šeima persikėlė į Klaipėdą. Ten praleidau labai smagią ir įsimintiną vasarą. Vitalė gyveno gražiam, dar vokiečių statytame name. Vaikus prižiūrėjo auklė, o tetulė Jadzė virdavo skaniausius pietus, kepavo burnoje tirpstančius sausainius. Algirdas buvo kokių trejų metų stambus vyrukas, o Kęstutis, toks geltonplaukis vaikinukas, dar trepinėjo po lovele. Kartais man leisdavo vestis pasivaikščioti mažąjį Algirdą, tik liepdavo neiti per vadinamąjį beždžionių tiltą (taip buvo vadinamas vietoj senojo tilto per Danę, kuris susprogintas per karą, įrengtas siūbuojantis lieptas). O Algirdas nepaprastai norėdavo pereiti tuo siūbuojančiu tiltu – aš negalėdavau jam to neleisti. Ir eidavom... Tik bijodavau, kad to nesužinotų tetulė Jadzė... Ach, ta paauglystė.

Tuo metu Mečys pradėjo labai pilnėti, ir Vitalė liepė tetulei jam neduoti jokių saldumynų. O jis taip juos mėgo. Kai tetulė iškepė sausainių ar pyrago, kad Mečys nesuvalgytų, kepinius sudėdavo į sienoje esančią spintą ir užrakindavo. Tada Mečys, pasikvietęs mane, kad niekas negirdėtų, prašydavo paimti iš spintos skanumynų. Aš nueidavau prašyti tetulės Jadzės. Ji labai apsidžiaugdavo, kad aš turiu gerą apetitą, nes buvau liesa, ilgakojė paauglė. Tetulė tuoj pridėdavo į lėkštelę pyrago, uogienės ar medaus, įpildavo kakavos. Pasislėpusi nuo tetulės, skanumynų nunešdavau Mečiui, o šis su džiaugsmu juos sukirdavo.

Kai Vitalė ir Mečys su bičiuliais vakarais eidavo į kiną, neretai vesdavosi ir mane. Savaitgaliais vykdavom į Palangą – jie vieni pirmųjų Klaipėdoje turėjo automobilį, vadinamąjį „Pobedą“. Kai Mečys sekmadieniais budėdavo, į Palangą vykdavau dviese su Vitale – tai būdavo maloniausios dienos. Aš labai didžiudavausi, kad Vitaliukas – prie mašinos vairo, tais laikais moteris, mokanti vairuoti mašiną, buvo retenybė. Tokiai paauglei, kokia tuo metu buvau aš, tai buvo nepaprastai malonu – aš buvau laikoma lygiateisiu šeimos nariu, o ne vargše našlaite, kuri tinka tik vaikams prižiūrėti ar indams plauti. Vitalė visada būdavo labai linksma ir maloni, buvau vadinama tik mažiūniu Jūratėlės vardu.

Ačiū jiems visiems už našlaitės globą, už gerą širdį – ir tetulei Jadzei, ir Vitalei, ir Mečiui. Tikiuosi, kad jie visi vėl susitiko Aukštybėse.

– JÜRATĖ TAMULAITIENĖ –

Neužmirštamas

► Atkelta iš p. 11

*Tavęs,
Mano meile
Tyra.*

Dienos centro lankytojai atsiminė eilėraščių, jie deklamavo drauge! Deklamavo ir socialinės darbuotojos, visa salė, apie keturiasdešimt žmonių, kuo puikiausiai prisimindami žodžius, o tie, kurie neprisiminė, vis tiek krutino lūpas. Lygiai tas pats vyko, jam skaitant kitus poeto eilėraščius. Žiūrovai pagavo ritmą ir intonaciją, visi skandavo choru, vis labiau įsijausdami, lyg būtų virtę viena sutartina banguojančia jūra. Arvydui akyse tvenkėsi ašaros, matė jas žibant ir kelių darbuotojų akyse, ir neliko jokios abejonės, kad kai kurie žodžiai yra neužmirštami, kad poezija turi galią išsūpuoti ir išsaugoti svarbiausius jausmus ir patirtis, kurie sustingsta žodžiuose kaip gintaro inkluzai. Tikra poezija – tai žodžių muzika, kartu su krauju sruvenanti visų mūsų gyslomis, ir nesvarbu, kad tau diagnozuota demencija, – dingtelėjo Arvydui. Jautėsi padaręs atradimą, lyg koks Žanas Kristofas atskleidęs giliają meno poveikio paslaptį, gavęs įstabią patirtį kaip nepaprastą Naujųjų metų dovaną, gal net sugrįžęs prie savo tikrosios aktorinės prigimties...

Kai dienos centro direktorė padėjo Arvydui, įteikdama gėlių ir suvenyrinę dovanėlę, visi ėmė skirstytis, o jis dar liko scenoje susirinkti rekvizito. Tada už nugaros išgirdo tylų balsą:

– Sakyt...

– Taip? – atsisukęs Arvydas išvydo rimtąją moterį.

– Ar jūs manęs neprisimenat?

Nors vis dar pakilios nuotaikos, Arvydas jautėsi pavargęs ir nebeturėjo jėgų bendrauti. Tikrai žinojo nepažįstantis šios moters, bet kad nepasirodytų nemandagus, įdėmiau į ją pažvelgė.

– Na, tikriausiai esat viena iš daugybės mano gerbėjų, – nevykusiai pašmaikštavo jis. – Bet dabar konkrečiai neatgamini. Jūs pasakykit.

– Mes buvom pažįstami... vieną vasarą, po mokyklos. Palangoje. Pasakojot, kad studijuosit aktorinį, rudenį žadėjot susitikti Vilniuje. Bet taip ir nebebaskambinot.

– Taaaip... Na, jaunystėje buvo tų draugysčių. Dabar jau nebeapamenu. Sakot, Palangoje...

Jis dar kartą į ją išžiūrėjo. Tas smulkus veidas, tiesi nosis, Džulijos Roberts šypsena primenančios lūpos, laivelių formos akys... Išties, vasarą po vidurinės mokyklos jis praleido Palangoje, padėdamas ten gyvenusiai tetai priimti poilsiautojus. Buvo ten ir mergina, graži šviesiaplaukė, romantiška vienos vasaros meilė. Negi tai ji – čia, senolių dienos centre, po šitiekos metų?

Akimirką pasvarstė, vis dar stengdamasis prisiminti ir atpažinti brožuos. Bet ne, jis dabar negali leisti į šią melodramą. Nejausiai jautėsi, be to, juk ši moteris serga demencija. Kas žino, ką ji čia klejoja?

– O kuo jūs vardu? – dar paklausė moters.

– Jūratė.

Velnias. Nagi tikrai, atrodo, anos merginos vardas taip pat buvo Jūratė. Bet ką gi duos, jeigu jis dabar patvirtins jos prisiminimą, jeigu tai iš tiesų ji, kas jai iš to gyvenimo saulėlydyje? Jis – vedęs vyras, populiarus komikas, o ji – šio dienos centro lankytoja. Juk po anos vasaros jis jai net

nebebaskambino, nebeieškojo jos. Dabar, dievaži, nebeprisimena, kodėl. Prisipažinus, kad ją atpažįsta, reikėtų aiškintis, teisintis... Nepatogu.

– Ne, – jis papurtė galvą. – Po mokyklos nepažinojau Jūratės. Pažinojau daug dangulių, daivų, jolantų, bet nė vienos Jūratės. Deja, ne kiekvienam Kastyčiui tenka po Jūratę, – jis nusijuokė. – Atleiskit, matyt, būsit apsipažinus. Gal Palangoje su koku kitu būsimu aktorium draugavot.

Netrukus atskubėjo darbuotoja ir priėjusi paėmė globotinę už parankės.

– Jūrate, kurgi jūs, juk visi jau jūsų laukiam, – priekaištingai tarė. – Atleiskit, ji mėgsta pašnekinti žmones, – lyg dėl vaiko elgesio atsiprašė.

– Viskas gerai, mes labai maloniai pabendravom, – patikino Arvydas.

Moteris sutrikusi žvelgė į jį, delne kažką gniauzdama. – Aš... pakėliau jūsų sagą. Prašom, čia jūsų, – ištiesė jam.

– Oo, dėkoju! Žinote ką, paliksiu jums kaip prisiminimą, kad šįsyk tikrai buvome susitikę. Tinka? Linkiu jums kuo geriausios kloties.

Moteris nieko nebeatsakė, tik įdėmiai dar kartą pažvelgė jam į akis ir vedama globėjos nuėjo. Paskui, išsikususi nuo globėjos rankos, sugrįžo ir išspraudė sagą jam į delną. – Ne, nereikia, – tarė ji. – Aš jus ir taip prisimenu.

Išėjus į lauką, jį apakino geltonas saulės diskas. Kiaurai per drabužius košė šiaurinis vėjas. Viskas aplink išnyko, tik saga lyg karšta žarija tirpdė jo vaškinį delną.

– AUŠRA GUDAVIČIŪTĖ –

Dienoraščio rašymas kaip greitas maistas (12)

Vasario 24 d., antradienis

Kunigas Julius Sasnauskas pakvietė į „Mažosios studijos“ radijo laidą „Kultūra ir religija“ pakalbėti apie knygyną ir knygas. Buvo labai šiltas ir smagus pokalbis. Gera ir patiklu kalbėti su žmogumi, kuris knygoms taip pat skiria daug dėmesio. Žinoma, didelė dalis pokalbio liko už radijo studijos durų, bet ilgi kun. Juliaus klausimai po daugelio ankstesnių interviu šį kartą labiau atskleidė mane kaip pasakotoją.

Kovo 1 d., sekmadienis

Prasidėjo Knygų mugė. Jau kelinti metai vykstu į ją kaip į eilinį darbą, jokio malonumo. Viskas įprasta: knygų atrinkimas, vežimas, dėžių nešiojimas ir budėjimas keturias dienas. Visgi ši mugė kažkaip linksmi praėjo. Daug su kuo kalbėta, daug sveikintasi. Nei taip pavargau betampydamas dėžes, nei nuobodu buvo.

Dalyvavau tik viename renginyje, beveik visą laiką buvau knygyno stende. Bandžiau įkišti nosį į Antano Terlecko knygos pristatymą, bet net atėjęs iki renginio pradžios negalėjau patekti į salę, buvo sausakimša. Tik sekmadienį pasidėjau naujausios Manto Balakausko knygos pristatyme.

Nusipirkau: Kmitos „Editas kompleksą“, Balakausko „Ferrum“, Parulskio „Vorą tarp tavo lūpų“, Terlecko „Šiferio bylą“.

Kovo 2 d., pirmadienis

Pavasaris ne tik kalendoriuje. Prognozėje tik pliusinė temperatūra. Po odontologinės operacijos visą dieną miegojau. Ta būseną po sedacijos gašdina. Vakare pabudęs užrašiau dienoraštį ir perskaičiau Parulskio knygą.

Kovo 11 d., trečiadienis

Ryte prieš atidarydamas knygyną – tokia mano laisvė – gerą dešimtį minučių stovėjau vidury jo ir pro atvirą langą klausiau garsų iš gatvės. Mašinų beveik negirdėti, tik keletas praevijų, traukiančių Dominikonų gatve, retas Šv. Ignato gatvės pradžion tepasuka. Dar anksti. Jokio nepažįstamo garso neišgirdau, galiausiai, visas ertmes užpildydami, suskambo Dievo Gailestingumo šventovės varpai. Laikas.

Kovo 21 d., šeštadienis

Vakar nuvykom į Klaipėdą pažiūrėti „Nojaus arkos“ premjeros. Pjesė Elijo Martynenko, režisierius – Jokūbas Brazys. Vos prasidėjus spektakliui supratau, kad Emilija turės komentarų. Vietos pirmoje eilėje šį kartą irgi nebuvo geras pasirinkimas. Įpusėjus spektakliui žmonės pradėjo išsėdinti, Emilija jau nežinia kiek kartų perlenkė bilieto lapą. Niekad nerašiau apie teatrą, nes nežinau, kaip tai daryti. Šis spektaklis nieko bendro neturi su teatru. Čia kaip ir eilėraštis, kuriame nėra poezijos, ir su tuo viskas būtų OK, bet teatrui tai netaikoma. Įdomu, buvo kada Lietuvoj atšauktas spektaklis po pirmo premjeros vakaro?

Patiko OKT tatuiruotė ant aktorius Džiugo Grinio rankos. Tiesa, Brazio kurso vadovas Juk Koršunovas, bet net tai negali pateisinti šito pastatymo.

Prieš spektaklį pamačiau Grajauską ir kažkodėl pagalvoju apie Grajausko Praną ir – Parulskio Petrą Simoną. Visi mes esame tik „eilėraščių medžiaga“. O tada dar atmintyje išdygo Marčėnas su – „o jei ir veikia / naudingą ką nors, / tai vien tam, kad galėtų / rašyti eilėraščius“.

Vilniaus knygų mugėje su bukiniste Rugile. Autoriaus asmeninio archyvo nuotrauka

Antroje spektaklio dalyje pabudau viešbutyje 1 val. nakties pažadintas kaimyno riksmų, panašių į aktorius Rimanto Pelakausko personažo. Apgailėtina.

Gerai, kad po spektaklio ėjome vakarienės, taurė vyno viską pakeitė. Grįžtant į kambarį Emilija pasakojo, kaip juos matematikos mokytojas mokė apskaičiuoti radianą. Įsivaizduokite, kad važiuodami dviračiu įvažiuojate į šūdą ir tada ratas sukasi toliau. Šūdas... Šūdas... Šūdas... Šūdas...

Maždaug taip, kaip ir statomi spektakliai, rašomi eilėraščiai (buvau parašęs „tašomi“ – hm, tašyti eilėraščių... neblogai), priimami sprendimai ir t. t. Nėra taip ir blogai.

Šiandien jau metai, kai tiriu Povilo dienoraštį. Nuostabu, kiek daug galima sužinoti apie žmogų atsekant jo dienoraštyje minimus asmenis, įvykius, net atsižvelgus į žmogaus vartojamus žodžius (mūsų kalba dabar labai išvalyta) galima nuspėti, kokiame kontekste jie buvo išgirsti ir perimti. Nuostabu, kad žmogumi, niekam nežinomum, paprastai nepaprastu žmogumi, staiga susidomi kitas žmogus ir atvertęs jo gyvenimo dienas, užfiksuotas dienoraštyje ir archyvinėje medžiagoje, paverčia jį savo gyvenimo dienu dalimi.

Rašydamas, užrašęs tikrai gerą sakinį ar žodžių junginį, nepatiriu tokio didelio malonumo, kokį jaučiu archyve atradęs dokumentą. Tas atradimo momentas – euforija ir ekstazė viename. Kai akis pasidaroma tiek įgudusi, kad ieškodama rašto pavyzdžių gali iš mažiausios detalės atpažinti ieškomą braižą, vyksta ne skaitymas, o vaizdų skenavimas. Istorikui reikalingas atidumas ne tik aplinkai, bet ir mažiausios detalės, šiuo atveju braižo subtilybėms, atveria galimybę netikėtoms interpretacijoms ir unikalioms išvadoms. Taip gera, kai viskas dera.

Kovo 24 d., antradienis

LNDD žiūrėjome „Svetimą“. Spektaklis baigėsi 22.40 val., o man dar parėjus reikėjo Skaską vesti į lauką. Laukiant antros dalies pabaigos labai norėjau, kad būtų iššovęs tas pistoletas scenoje. Šiek tiek atsigavome nuo spektaklio Klaipėdoje. Bet kam visa tai?! Sikorskytės vaidmuo šį kartą – joks. Juozaitytė leido sau paimproviuoti, kitiems aktoriams, rodos, tai patiko – „nusišypsojo plaukus“ ar kaip ten?.. Gavenonis suvėlęs žodžius kelio atgal neberado. O dėl Merso... Norėjosi peržengti ketvirtą sieną ir duoti jam į snukį. Atsakyk! Antros dalies ir nereikėjo. Būtų buvęs geras spektaklis. Buvo daug mokinių, neskaičiusių Camus.

Kovo 25 d., trečiadienis

Rašant Lituistikos skaitykloje paskambino Indrė Valantinaitė, kaip naujoji „Poezijos pavasario“ vadovė. Sutarėm, kad vyksiu į Jurbarką, Panemunę, Kupiškį, Šiaulius ir Naisius.

Išėdamas iš universiteto, prie rūbinės sutikau Lauryną Katkų. Pakalbėjome apie Kauno literatūros festivalį.

Panevėžio vyskupijos bylas LVIA atsiverčiau šalia kito istoriko, ir šis iškart paklausė, kas mano magistro darbo vadovas. Istorikai yra plepiai.

Emilija mane palaiko beveik visuose mano užmojuose, bet kažkodėl mano mintis apie istorinių šaltinių publikavimo agentūros įkūrimą (ŠPA'są, kaip „viel Spaß“) atmeta, nors aš jau turiu tris ar keturis šaltinius, iš kurių galiu padaryti po knygą. Man būtų labai smalsu pramušti tą ketvirtą akademinės Lietuvos istorijos sieną.

Kovo 30 d., pirmadienis

Anksti atėjau į knygyną. Sutvarkiau popierius, išnešiau knygų prenumeratas į paštą. Viskas tvarkinga – labai gerai, kai nereikia sekti darbuotojų pėdomis ir tikrinti jų darbo eigos ir rezultatų. Gerdamas kavą ir spoksodamas į apytuštes lentynas pagalvoju, kad reikia važiuoti knygų. Turiu keletą kontaktų, bet žinau, kad ten nieko gero negausiu, o kiekio man nereikia.

Nežinia kodėl staiga pagalvoju apie Čiurlionio nutrintus batų padus (įstrigęs vaizdinys iš „Laiškų Sofijai“, kai Čiurlionis lakstė Sankt Peterburge). Gal dėl to, kad vakar bažnyčioje klūpodamas atkreipiau, kaip ir kaskart, į tokius dėmesį. Mūsų batai kaip ta asilė – kuri turėjo savo valandą. Kiek išdidumo mummyse, manyje.

Dienoraštis tikrai nėra ta vieta, kurioje turėtų būti fiksuojamos visos rašančiojo mintys, bet kas tada gali būti ta vieta?.. Išsakyti jas kitam žmogui? Malda. Juk tikrai, ta vieta yra malda, nematau dabar kitos alternatyvos.

Paskutines minutes iki atidarydamas knygyną dėlioju haiku: „Trūkstanti saga / Ir žvilgsnio alpinistas. / Senkančios jėgos.“ Taip ir užrašiau ant lentos lauke, be inicialų, panašiai kaip japonų poetai ant medžių šakelių palikdavo popierėlį su užrašytu eilėraščiu.

Kovo 31 d., antradienis

Baigiau rašyti magistro darbą. Sutvarkysiu įvadą ir daugiau nesiterliosiu. Blogiausia, kad jau turiu (ir pradėjau rinkti medžiagą) kitoms temoms, kylančioms iš Povilo atvejo, minčių.

Vakar knygyne iš krūvos išsitraukiau Jono Mačiukevičiaus knygą „Mingaudas didysis – Mingaudas mažasis“. Pradėjęs skaityti pagalvoju apie sovietmečiu neišradinai parinktus personažų vardus: Dana, Algis, Lina, Aidas, Rūta ir t. t. Negaliu patikėti, kai dabar kas nors personažui duoda Tomo vardą ir rimtu veidu bando įrodyti unikalumą. Kartais pagalvoju, kad tos knygos iš krūvos ir yra tos, kurias reiktų pardavinėti.

Balandžio 1 d., trečiadienis

Panevėžio vyskupijos kurija davė leidimą susipažinti su LCVA saugoma kun. Antano Juškos asmenine byla. Tikiuosi, kad ten bus parašyta tai, ko ir ieškau. Šiandien baisyai gera nuotaika, oras nuostabus.

– JONAS VALONIS –

Dėkojame už praeitais metais „Šiaurės Atėnams“ (į. k. 124624678) skirtą 1,2 proc. paramą. Šiomet vėl prašome užpildyti Valstybinės mokesčių inspekcijos formą FR0512.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“